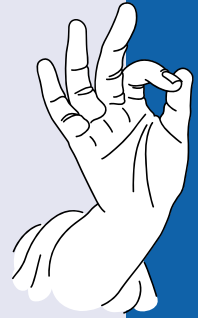

A TAN KAPUJA
BUDDHISTA FŐISKOLA

Anuruddhācariya
A Felsőbb Tan foglalata
(Abhidhammatthasaṅgaha)

Porosz Tibor
**A buddhista
filozófia és pszichológia
alapfogalmai**

JEGYZET
Budapest, 2002

Források

Anuruddhācariya

A Felsőbb Tan foglalatata

(Abhidhammatthasaṅgaha)

Fordította:
Porosz Tibor

Porosz Tibor

A buddhista filozófia és pszichológia alapfogalmai a théraváda irányzatban

A Tan Kapuja Buddhista Főiskola jegyzete

2002

Tartalom

Előszó	7
--------------	---

Anuruddhācariya: A Felsőbb Tan foglalalta

I. A TUDATÁLLAPOTOK OSZTÁLYOZÁSÁNAK

ÖSSZEFOGLALÁSA	13
Az érzéki terület tudatállapotai	13
<i>A káros tudatállapotok.....</i>	<i>13</i>
<i>A gyökérok nélküli tudatállapotok.....</i>	<i>14</i>
<i>Az érzéki terület szép tudatállapotai</i>	<i>15</i>
A formai terület tudatállapotai	17
A formanélküli terület tudatállapotai	18
A világfölötti tudatállapotai	19
<i>A százhuszonegy tudatállapot.....</i>	<i>20</i>

II. A TUDATTÉNYEZŐK OSZTÁLYOZÁSÁNAK ÖSSZEFOGLALÁSA ..22

Az ötvenkét tudattényező.....	22
<i>A másikkal közös tudattényezők</i>	<i>22</i>
<i>A szép tudattényezők.....</i>	<i>23</i>
A tudattényezők összekötődésének módja	24
<i>A másikkal közös tudattényezők</i>	<i>24</i>
<i>A káros tudattényezők.....</i>	<i>25</i>
<i>A szép tudattényezők.....</i>	<i>26</i>
A tudattényezők összetevődésének módja.....	26
<i>A világfölötti tudatállapotok.....</i>	<i>27</i>
<i>A magasabbrendű tudatállapotok.....</i>	<i>27</i>
<i>Az érzéki terület szép tudatállapotai</i>	<i>28</i>
<i>A káros tudatállapotok.....</i>	<i>29</i>
<i>A gyökérok nélküli tudatállapotok.....</i>	<i>29</i>

III. AZ ALKALMIK OSZTÁLYOZÁSÁNAK ÖSSZEFOGLALÁSA.....31

<i>Az érzések összefoglalása</i>	<i>31</i>
<i>A gyökérokok összefoglalása</i>	<i>31</i>
<i>A működések összefoglalása.....</i>	<i>32</i>

<i>A kapuk összefoglalása</i>	33
<i>A tárgyak összefoglalása</i>	34
<i>Az alapzatok összefoglalása</i>	35
IV. A FOLYAMAT OSZTÁLYOZÁSÁNAK ÖSSZEFOGLALÁSA	37
<i>Az öt kapu folyamata</i>	37
<i>Az elme-kapu folyamata</i>	39
<i>A teljes (összpontosítás) indíttatásainak folyamata az elme-kapuban</i> ...	39
<i>A rögzítés művelete</i>	40
<i>Az indíttatás művelete</i>	40
<i>A személyek szerinti beosztás</i>	41
<i>A síkok szerinti beosztás</i>	41
V. A FOLYAMATMENTES OSZTÁLYOZÁSÁNAK ÖSSZEFOGLALÁSA	43
<i>A négy sík</i>	43
<i>A négy újraszületés</i>	45
<i>A négy okcselekvés</i>	47
<i>A halál és az újraszületés menete</i>	49
VI. A FORMA OSZTÁLYOZÁSÁNAK ÖSSZEFOGLALÁSA	52
<i>A forma felsorolása</i>	52
<i>A forma osztályozása</i>	53
<i>A forma eredete</i>	53
<i>A csoportok kapcsolódása</i>	54
<i>A forma megjelenésének menete</i>	55
<i>A kialakítás</i>	56
VII. A FOGALOMCSOPORTOK OSZTÁLYOZÁSÁNAK ÖSSZE- FOGLALÁSA	58
<i>A károsak összefoglalása</i>	58
<i>A vegyesek összefoglalása</i>	59
<i>A megvilágosodáshoz tartozók összefoglalása</i>	60
<i>Az egész összefoglalása</i>	62
VIII. A FELTÉTELEK OSZTÁLYOZÁSÁNAK ÖSSZEFOGLALÁSA	64
<i>A függő keletkezés módszere</i>	64
<i>A feltételes viszonyok módszere</i>	65
<i>A tudomások szerinti beosztás</i>	68

IX. A GYAKORLÁSI TERÜLETEK OSZTÁLYOZÁSÁNAK	
ÖSSZEFOGLALÁSA	70
A nyugalom összefoglalása.....	70
<i>A gyakorlási terület kifejtése</i>	<i>70</i>
<i>Az alkalmasság szerinti beosztás.....</i>	<i>71</i>
<i>A kibontakozás szerinti beosztás</i>	<i>71</i>
<i>A hely szerinti beosztás.....</i>	<i>72</i>
A belátás összefoglalása.....	73
<i>A tisztaság szerinti beosztás</i>	<i>74</i>
<i>A felszabadulás szerinti beosztás</i>	<i>75</i>
<i>A személy szerinti beosztás.....</i>	<i>76</i>
<i>Az elérés szerinti beosztás</i>	<i>76</i>
 Kolofon	 77
 SZÓSZEDET	 79
I. Páli-magyar	79
II. Magyar-páli.....	93
 Irodalom.....	 107
 Porosz Tibor: A buddhista filozófia és pszichológia alapfogalmai a théraváda irányzatban	
 Páli-magyar szómagyarázatok	 111
Magyar-páli szószedet	126

Előszó

Pontosabban nem tudni mikor, de valamikor a 8. és a 12. század között élt Srí Lankán *Anuruddha*, akinek legjelentősebb munkája a Felsőbb Tan (*Abhidhamma*) rövid összefoglalása. A szútrákéhoz hasonló tömörségű írás szinte matematikai egzaktussággal mutatja be mindazt a tudást, ami a théraváda hagyományban az emberről és a világról addig felhalmozódott. Rendszerezett formában tárulnak fel a tudat állapotainak és tényezőinek alapelemei, a pszichikai folyamatok legkisebb rezdülései és a megismerés lehetséges tévedései, hogy saját természetünk megértésével, bölcsesség és meditáció segítségével elindulhassunk és végig is mehessünk a végső kialváshoz vezető úton. Az olvasó a saját tapasztalataira, belső megfigyeléseire építve teheti meg az első lépéseket, majd a Tan megismerésén át a bölcsesség belső kibontakoztatásához kaphat ösztönzést, így e könyv nem egy életidegen szaktudományos mű, hanem enciklopédikus tudással megalapozott útmutató a megvilágosodás felé.

A szöveg ugyan egyszerű és fogalmilag letisztult, de elvontsága és éppen tömörsége miatt nem mindig könnyen érthető, hiszen gyakoriak a bővebb kifejtés nélküli felsorolások és a puszta utalások, vagy a képletszerűre redukált sémák ismétlései. A kifejtés módja a kánoni Abhidhamma szövegek hagyományait követi. Amíg a Buddha Beszédeiben (*Sutta*) mindig hallgatósága adottságait, hajlamait figyelembe véve, hasonlatok, metaforák alkalmazásával, köznapi, népszerű előadásmóddal hirdette a Tan, addig a kánon harmadik része, a Fegyelmi Szabályok Kosarát (*Vinaya Piṭaka*) és a Beszédek Kosarát (*Sutta Piṭaka*) követő Felsőbb Tan Kosara (*Abhidhamma Piṭaka*) személytelenül, elvont fogalmakkal és definíciókkal operál, hogy kifejtésének tárgyát adott helyzetektől függetlenül, egyszerre minden oldalról bemutatthassa. Ez a magasabb szintű előadás – amely a théraváda hagyomány szerint szintén a Buddha nevéhez kapcsolható – következetesen végigviszi a struktúrát feltáró analízis módszerét, majd a szintézis módszerével a működési folyamatok összességét is megismerteti.

A Tan előadásának ez a két útja a későbbi posztkanonikus théraváda nézetek szerint kétféle igazságnak a felmutatását jelenti. Így a Beszédek szerinti kifejtés (*Suttanta-bhājanīya*) a szokásokon alapuló szóhasználattal csak a mindennapi igazságnak megfelelő valóságot teszi ismertté, viszont aki ismeri a magasabb értelemben vett igazságnak megfelelő valóságot, az már tudja, hogy a tényleges valóságot csak a Felsőbb Tan szerinti kifejtés (*Abhidhamma-bhājanīya*) tárja fel.

Mindennek értelmében valóság (*dhamma*) az, ami analitikusan tovább nem elemezhető és a csak reá jellemző öntermészetét hordozza. A valóságról

szóló eme tan az abhidhammikus gondolkodás egyik legjellemzőbb sajátossága. A Beszédekben a Buddha a valóságot olyan kifejezésekkel írta le különböző szempontokból – pl. halmaz (*khandha*), alap (*āyatana*), tartomány (*dhātu*) –, amelyek jelentéstartalmai részben fedték egymást, illetve amelyek egyfelől még maguk is további tényezőkből álltak, másfelől nem minden elemi tényezőzt foglaltak magukban. Ettől eltérően a Felsőbb Tan a magasabb értelemben vett valóság négy nagyobb csoportját különbözteti meg, a tudatállapotok (*citta*), a tudattényezők (*cetasika*), a formák (*rūpa*) és a kialvás (*nibbāna*) valóságait, amelyek további, egymástól jól elkülöníthető végső valóságelemekre bonthatók. Az első három csoport elemzése nemcsak felsorolja a közvetlenül is megtapasztalható valóságelemeket és a tudat valóságos tényezőit, a tudatvalókat, hanem azzal is szembesít bennünket, hogy közülük melyek az üdvösek és melyek a károsak, illetve rávilágít azokra az okokra és feltételekre, amelyek mellett ezek keletkeznek és elmúlnak. Ez utóbbi vizsgálatok elősegítik az utolsó valóságelem, a kialvás megtapasztalása felé teendő lépéseket.

A Felsőbb Tan értelmében tehát csak a köznapi szokásokon alapulnak az olyan kifejezések, mint a „hegy”, a „ház”, az „ember”, valóságosnak azonban nem mondhatók, mivel pusztán a magasabb értelemben vett valóságelemek kombinációinak tekinthetők, így csupán fogalmi jelentést, tudottá tett tudomást (*paññāpiyattā paññatti*) képviselnek. A théraváda ismeretelmélet a fogalmi jelentéstől megkülönbözteti az elnevezést, a jelölést, azaz a tudottá tevő tudomást (*paññāpanato paññatti*), amely a tényleges valósággal nem bíró fogalmak mellett a valóságelemekre is vonatkozhat, mint a létező tudomása.

Az abhidhammikus irodalom csúcspontja, *Anuruddha* összefoglaló műve nem csupán a régi théraváda hagyomány szemléletét és elemeit őrzi, de egy belső fejlődési folyamat eredményeit is tükrözi, illetve az idők folyamán más buddhista iskolákban végbement változások számos lényeges gondolatát is magába olvasztja. Ezek közül kiemelhető a mindennapi szokások igazságának (*sammuti-sacca*) és a magasabb értelemben vett igazságnak (*paramattha-sacca*) a megkülönböztetése, a tudomások (*paññatti*) elkülönítése, az öntermészet (*sabhāva*) és az önjegy (*salakkhaṇa*) kifejezések használata, a tudatállapotoknak a pillanatnyiség elmélete (*khanika-vāda*) alapján történő kifejtése, a tudatfolyamatok (*citta-vīthi*) bemutatása, vagy a születéstől a halálig jelenlevő, és csak a tudati események által megzavart létfolyam áramlásáról (*bhavaṅga-sota*) szóló nézet.

Az Abhidhammatthasaṅgaha vázlatos összefoglalása a következő:

1. Az első fejezet a tudatállapotokat (*citta*) osztályozza. Az osztályozás elsődleges szempontja a tapasztalás négy szintje: az érzéki terület, a formai terület, a formanélküli terület és a világfölötti. Ezek közül az érzéki terület

tudatállapotait aszerint csoportosítja, hogy üdvösek, károsak vagy semlegesek; kellemes, kellemetlen vagy közömbös érzéssel társulnak; téves nézethez vagy tudáshoz kapcsolódnak; akaratlagosak vagy akaratlanok. A formai és formanélküli terület tudatállapotai a meditáció szintjeit írják le, a világfölötti tudatállapotai pedig a megvilágosodáshoz vezető út fokait mutatják be.

2. A második fejezet a tudattényezőket (*cetasika*) osztályozza. A tudattényezők között vannak csak károsak és csak üdvösek, valamint minden tudatállapotban megtalálhatók. A fejezet ezek felsorolása után a tudatállapotoknak az első fejezetben vizsgált struktúrájába helyezi a tudattényezőket és számba veszi lehetséges kapcsolódásait is.

3. A harmadik fejezet a csupán alkalmilag megjelenő tudattényezőket osztályozza. Ennek során rámutat a tudati események, a gondolkodás működésének főbb szakaszaira, a gondolatok keletkezésének, fennállásának és elmúlásának folyamatára. Megvizsgálja az érzékelés legfőbb feltételeit, vagyis az érzékszerveket, az érzékelés tárgyait, valamint az érzékelő személy üdvös vagy káros beállítódását és kellemes, kellemetlen vagy közömbös érzését, amelyek szintén befolyásolják az érzékelés további menetét.

4. A negyedik fejezet a tudati események folyamatát írja le az előbbi fejezetben bemutatott működési szakaszok részletes elemzésével és az érzékelő személyek szerinti beosztással.

5. Az ötödik fejezet elemzi az újraszületés lehetséges síkjait, az újraszületést eredményező és annak helyét is meghatározó, ok-okozati hatást kiváltó cselekvés típusait, valamint a halál és az újraszületés menetét.

6. A hatodik fejezet a formát (*rūpa*) osztályozza. A formákat aszerint sorolja fel, hogy közvetlenül vagy közvetetten kapcsolódnak a négy nagy alapelemhez (föld, víz, tűz, levegő). Megnézi a formák eredetét, állandó vagy alkalmi csoportosulásait és az első fejezetben leírt négy tapasztalási szinten való megjelenését, érzékelhetőségének fajtáit. Ez a fejezet foglalkozik végül a kialvással (*nibbāna*) is, amely minden érzékelés és tapasztalás fölötti és a megvilágosodáshoz vezető út fokain elért tudással megvalósítható.

7. A hetedik fejezet a buddhizmus főbb kategóriáit, fogalomcsoportjait osztályozza aszerint, hogy káros, vegyes vagy megvilágosodáshoz tartozó állapotokat fejeznek-e ki, végül az egész összefoglalását adja.

8. A nyolcadik fejezet az eddig elemzett valóságelemek legáltalánosabb kapcsolatrendszerét, összefüggéseit, egymástól való függő keletkezését és feltételes viszonyait mutatja be. Mivel a valóságelemek vizsgálata ezzel be is fejeződött, ezután rátér a megismerés lehetséges tévedéseire. Megkülönbözteti a valóságos létezés nélküli, csupán a köznapi szóhasználaton alapuló fogalmi jelentést az elnevezéstől, a jelöléstől, mely utóbbi a tényleges valósággal nem bíró fogalmak mellett a reálisan létező valóságelemekre is vonatkozhat.

9. A kilencedik fejezet a meditáció tárgyait, fajtáit, módjait veszi számba, bemutatva az általuk elérhető eredményeket.

Az *Abhidhammatthasaṅgaha* számos kommentárja közül néhány kiemelkedik. Az *Abhidhammatthasaṅgaha-ṭīkā* című rövid írás Vimalabuddhitól, mint *Porāṇa-ṭīkā* is ismert, de az Udumbaragiribeli (vagy másként Dimbulágala) Mahákasszapa azonos című munkája is igen népszerű. Az összes kommentár közül a legrangosabb Szumangala 24 nap alatt elkészült írása, az *Abhidhammatthavibhāvinī* (*A Felsőbb Tan értelmének tisztázása*) vagy röviden *Vibhāvinī*. Burmában „híres kommentár”-ként (*ṭīkā-gyaw*) említik. A könyv kilenc fejezete részletesen követi Anuruddha könyvének szerkezetét. A következő kommentátor, Szaddhammadzsótípála, szerint a *Vibhāvinī* az egész világot beragyogó holdhoz hasonló, csakhogy – teszi hozzá – a hold nem tud világítani a bambuszban, viszont saját magyarázata, a *Saṅkhepavaṇṇanā* (*Rövid magyarázat*) a szentjánosbogárhoz hasonlít, ami tud világítani a bambuszban. Ledi Sayadaw Szumangala művét bírálva, a *Vibhāvinī* tekintélyét nem tisztelve, ezért némi vihart kavarva, írta meg saját magyarázatát *Paramatthadīpanī-ṭīkā* (*A magasabb értelem megvilágítása*) címmel. Ledi Sayadaw a jelenkor egyik legnagyobb théraváda tudósa és meditációs mestere volt, több mint hetven művet írt a filozófia, az etika, a páli nyelvtan és a meditáció témaköreiben. A viták során vele szemben védelmébe vette a *Vibhāvinī*t Vimala Sayadaw az *Aṅkura-ṭīkā* (*Csíra alkommentár*) megírásával. E század első harmadában *Navanīta-ṭīkā* (*Vaj magyarázat*) címmel írt kommentárt az indiai Dhammānanda Kosambi. A 20. századi kommentárok közül ki kell még emelni az *Abhidhammatthasaṅgahát* angolra lefordító és részletesen magyarázó burmai születésű Shwe Zan Aung nevét, valamint egy újabb fordításhoz és kommentárjaihoz a páli szöveget is mellékelő Nārada Mahāthera munkáját és az ennek átdolgozását elvégző Bodhi Bhikkhu tevékenységét.

Az abhidhammikus szemlélet mindig túllépett a pusztán elméleti elemzéseken, hiszen az önmegfigyelés belső tapasztalataira épül és az üdvös tudatvalók felkeltésére, a meditáció révén kibontakoztatható belátás elérésére ösztönöz, de gyakorlati irányultsága emellett azt is jelentette, hogy a szorosabb értelemben vett ún. elmélete sem volt soha egy egyszer s mindenkorra zárt rendszer. Ez a jelenre való nyitottság mind a mai napig általában is jellemző a legrégebbi buddhista hagyomány élő fenntartójára, a théraváda irányzatra, tehát az semmiképpen nem tekinthető a múlt egy zárványának.

*A Felsőbb Tan foglalat*a a théraváda jellegzetességek mellett a buddhizmus csaknem minden olyan lényeges kifejezését és fogalomcsoportját is tartalmazza, amely a Buddha beszédeitől kezdve a mű megírásáig ívelő mintegy 1500 évben minden buddhista iskola részéről – bár nem feltétlenül azonos értel-

mezésben – elfogadottá vált. E kifejezések rendszerben történő bemutatása elősegítheti pontosabb értelmezésüket és ezzel megkísérelhetővé válik a *terminus technicusok* alkalmi, csupán egy-egy szöveg környezetéhez kapcsolódó magyarra történő fordításának a meghaladása is. Túl kell lépni a sikoltozó titkárnő „tudományán”, aki gépelés közben mindannyiszor felsikolt az örömtől, ahányszor végre megtalál egy betűt. Mivel a buddhizmusnak nincsen kidolgozott magyar terminológiai rendszere, gyakran mi is úgy viselkedünk, hogy egy kifejezésre „megtalált” magyar szó nyomán örömkömben felkiáltunk, és csak később, más szövegösszefüggésből derül ki: e szó ott mást jelent, vagy éppen egy másik terminusnak jobban megfelel. Ha e variációs lehetőségeket megszorozzuk a szövegváltozatok és a fordítók számával, akkor érthetővé válik a jelenlegi gyakori fogalmi zűrzavar.

Közmegegyezésre jutni persze nem könnyű – lehet, hogy mindenben nem is szükséges –, de a rendszerbe foglalt kifejezések óhatatlanul egymást is értelmezik, és ez talán segíthet az oda nem illő jelentéstartományok kizárásában, illetve a hasonló értelmű szavak pontosabb megkülönböztetésében. A jelen fordításnak az is az egyik célja, hogy e tekintetben is együttgondolkodásra ösztönözze az olvasót.

A jelen *Jegyzet* csupán *Anuruddha* művének fordítását tartalmazza, magyarázatok kifejtésére itt nincs mód, ezért a sokszor egyébként is nehezen érthető szöveg elsősorban szemináriumi feldolgozás számára alkalmas. A fordítás három páli nyelvű forráskiadás összevetésén alapszik (Saddhātissa, 1989; Nārada, 1968; Bodhi, 1993.), de lényegében a Bodhi Bhikkhu által közölt szöveget követi. Érvényes ez a szöveg paragrafusokba tagolására is, ami a részletesebb magyarázatok hivatkozásait könnyíti meg. A terminológiában való eligazodás, a kifejezések rendszerben történő átgondolása érdekében egy több mint 500 szavas páli-magyar, illetve magyar-páli szószedetet is mellékeltem.

Mindamellet a *Jegyzet* 1997-es első kiadása most kiegészül egy buddhista filozófia és pszichológia legfontosabb alapfogalmainak magyarázatát nyújtó függelékkel. A *Felsőbb Tan foglalatának* megismerése és gyakorlati alkalmazása sok türelmet és kitartást igényel, de az érdeklődés túlrendíthet a nehézségeken. Most mindennek meglétét feltételezve induljon el útjára a szöveg.

2002. szeptember

Porosz Tibor

*Tisztelet a Magasztosnak, a Méltónak,
a Tökéletesen Megvilágosodottnak!*

I. A tudatállapotok osztályozásának összefoglalása

1.§ A dicsőítés szavai

Tiszteletteljes üdvözet a páratlan,
Tökéletesen Megvilágosodottnak
az igaz Tannal és a legjobb Közösséggel együtt.
Most elmondom a Felsőbb Tan tárgyainak foglatatát.

2.§ A négyféle magasabb értelemben vett létezés

A Felsőbb Tan tárgyait
magasabb értelem
szerint összesen négyféleképpen mondják:
tudatállapot, tudattényező, forma és kialakítás.

3.§ A négyféle tudatállapot

Ezek közül először is a tudatállapot négyféle: az érzéki terület, a formai terület, a formanélküli terület és a világfölötti.

Az érzéki terület tudatállapotai

A káros tudatállapotok

4.§ A mohóság gyökerű tudatállapotok

Ezek közül mi az érzéki terület?

1. A kellemessel együttjáró, téves nézethez kapcsolódó, késztetésnélküli [tudatállapot].
2. A kellemessel együttjáró, téves nézethez kapcsolódó, késztetéssel kísért [tudatállapot].
3. A kellemessel együttjáró, téves nézettől elválasztott, késztetésnélküli [tudatállapot].

4. A kellemessel együttjáró, téves nézettől elválasztott, késztetéssel kísért [tudatállapot].
5. A semlegessel együttjáró, téves nézethez kapcsolódó, késztetésnélküli [tudatállapot].
6. A semlegessel együttjáró, téves nézethez kapcsolódó, késztetéssel kísért [tudatállapot].
7. A semlegessel együttjáró, téves nézettől elválasztott, késztetésnélküli [tudatállapot].
8. A semlegessel együttjáró, téves nézettől elválasztott, késztetéssel kísért [tudatállapot].

Ez a nyolc mohósággal együttjáró tudatállapot.

5.§ A gyűlölködés gyökerű tudatállapotok

9. A kellemetlennel együttjáró, ellenszenvhez kapcsolódó, késztetésnélküli [tudatállapot].
10. A kellemetlennel együttjáró, ellenszenvhez kapcsolódó, késztetéssel kísért [tudatállapot].

Ez a két ellenszenvhez kapcsolódó tudatállapot.

6.§ A zavarodottság gyökerű tudatállapotok

11. A semlegessel együttjáró, kételyhez kapcsolódó [tudatállapot].
12. A semlegessel együttjáró, nyugtalansághoz kapcsolódó [tudatállapot].

Ez a kettő a teljes zavarodottság tudatállapota.

Végül is összesen ez a tizenkét káros tudatállapot.

- 7.§** Nyolcféle mohóság gyökerű,
kétféle gyűlölködés gyökerű,
és kettő zavarodottság gyökerű.
Ez a tizenkét káros [tudatállapot].

A gyökérok nélküli tudatállapotok

8.§ A káros visszahatás tudatállapotai

1. A semlegessel együttjáró látás-tudatosság, ugyanígy
2. a hallás-tudatosság,
3. a szaglás-tudatosság,
4. az ízlelés-tudatosság.

5. A szenvedéssel együttjáró test-tudatosság.
 6. A semlegessel együttjáró befogadás tudatállapot.
 7. A semlegessel együttjáró vizsgálás tudatállapot.
- Ez a hét a káros visszahatás tudatállapota.

9.§ Az üdvös visszahatás gyökéroknélküli tudatállapotai

8. A semlegessel együttjáró látás-tudatosság, ugyanígy
 9. a hallás-tudatosság,
 10. a szaglás-tudatosság,
 11. az ízlelés-tudatosság.
 12. A boldogsággal együttjáró test-tudatosság.
 13. A semlegessel együttjáró befogadás tudatállapot.
 14. A kellemessel együttjáró vizsgálás tudatállapot.
 15. A semlegessel együttjáró vizsgálás tudatállapot.
- Ez a nyolc az üdvös visszahatás gyökéroknélküli tudatállapota.

10.§ A gyökéroknélküli működtető tudatállapotok

16. A semlegessel együttjáró, öt kapun át felfigyelő tudatállapot, ugyanígy
 17. az elme-kapun át felfigyelő tudatállapot.
 18. A kellemessel együttjáró mosolyt teremtő tudatállapot.
- Ez a három a gyökéroknélküli működtető tudatállapot.
- Végül is összesen ez a tizennyolc gyökéroknélküli tudatállapot.

11.§ Hét a káros hatás, az érdemteli hatás nyolc, három a működtető tudatállapot – ez a tizennyolc gyökéroknélküli.

12.§ A szép tudatállapotok

A rosszak és a gyökéroknélküliek kivételével [a többi] szép – így mondják, [számuk] ötvenkilenc vagy kilencvenegy.

Az érzéki terület szép tudatállapotai

13.§ Az érzéki terület üdvös tudatállapotai

1. A kellemessel együttjáró, tudáshoz kapcsolódó, késztetésnélküli [tudatállapot].
2. A kellemessel együttjáró, tudáshoz kapcsolódó, késztetéssel kísért

[tudatállapot].

3. A kellemessel együttjáró, tudástól elválasztott, késztetésnélküli [tudatállapot].
4. A kellemessel együttjáró, tudástól elválasztott, késztetéssel kísért [tudatállapot].
5. A semlegessel együttjáró, tudáshoz kapcsolódó, késztetésnélküli [tudatállapot].
6. A semlegessel együttjáró, tudáshoz kapcsolódó, késztetéssel kísért [tudatállapot].
7. A semlegessel együttjáró, tudástól elválasztott, késztetésnélküli [tudatállapot].
8. A semlegessel együttjáró, tudástól elválasztott, késztetéssel kísért [tudatállapot].

Ez a nyolc az érzéki terület gyökérokkel bíró tudatállapota.

14.§ Az érzéki terület visszahatás tudatállapotai

9. A kellemessel együttjáró, tudáshoz kapcsolódó, késztetésnélküli [tudatállapot].
10. A kellemessel együttjáró, tudáshoz kapcsolódó, késztetéssel kísért [tudatállapot].
11. A kellemessel együttjáró, tudástól elválasztott, késztetésnélküli [tudatállapot].
12. A kellemessel együttjáró, tudástól elválasztott, késztetéssel kísért [tudatállapot].
13. A semlegessel együttjáró, tudáshoz kapcsolódó, késztetésnélküli [tudatállapot].
14. A semlegessel együttjáró, tudáshoz kapcsolódó, késztetéssel kísért [tudatállapot].
15. A semlegessel együttjáró, tudástól elválasztott, késztetésnélküli [tudatállapot].
16. A semlegessel együttjáró, tudástól elválasztott, késztetéssel kísért [tudatállapot].

Ez a nyolc az érzéki terület gyökérokkel bíró visszahatás tudatállapota.

15.§ Az érzéki terület működtető tudatállapotai

17. A kellemessel együttjáró, tudáshoz kapcsolódó, késztetésnélküli [tudatállapot].
18. A kellemessel együttjáró, tudáshoz kapcsolódó, késztetéssel kísért

[tudatállapot].

19. A kellemessel együttjáró, tudástól elválasztott, késztetésnélküli [tudatállapot].
20. A kellemessel együttjáró, tudástól elválasztott, késztetéssel kísért [tudatállapot].
21. A semlegessel együttjáró, tudáshoz kapcsolódó, késztetésnélküli [tudatállapot].
22. A semlegessel együttjáró, tudáshoz kapcsolódó, késztetéssel kísért [tudatállapot].
23. A semlegessel együttjáró, tudástól elválasztott, késztetésnélküli [tudatállapot].
24. A semlegessel együttjáró, tudástól elválasztott, késztetéssel kísért [tudatállapot].

Ez a nyolc az érzéki terület gyökérokkal bíró működtető tudatállapota.

Végül is összesen ez az érzéki terület huszonnégy gyökérokkal bíró üdvös, visszahatás és működtető tudatállapota.

16.§ Az érzés, a tudás és a késztetés szerinti beosztásban huszonnégy a gyökérokkal bíró érzéki terület, amelyet érdemtelinek, hatásnak és működtetőnek fognak fel.

17.§ Az érzékiben huszonhárom a hatás, az érdemteli és az érdemtelen hús, és tizenegy a működtető – ez összesen ötvennégy.

A formai terület tudatállapottai

18.§ A formai terület üdvös tudatállapottai

1. A gondolati megragadás, a gondolati megtartás, az öröm, a boldogság és az egyhegyűség együttesen az első elmélyedés üdvös tudatállapottai.
2. A gondolati megtartás, az öröm, a boldogság és az egyhegyűség együttesen a második elmélyedés üdvös tudatállapottai.
3. Az öröm, a boldogság és az egyhegyűség együttesen a harmadik elmélyedés üdvös tudatállapottai.
4. A boldogság és az egyhegyűség együttesen a negyedik elmélyedés üdvös tudatállapottai.
5. A felülemelkedett egykedvűség és az egyhegyűség együttesen az ötödik elmélyedés üdvös tudatállapottai.

Ez az öt a formai terület üdvös tudatállapota.

19.§ A formai terület visszahatás tudatállapotai

1. A gondolati megragadás, a gondolati megtartás, az öröm, a boldogság és az egyhegyűség együttesen az első elmélyedés visszahatás tudatállapotai.
2. A gondolati megtartás, az öröm, a boldogság és az egyhegyűség együttesen a második elmélyedés visszahatás tudatállapotai.
3. Az öröm, a boldogság és az egyhegyűség együttesen a harmadik elmélyedés visszahatás tudatállapotai.
4. A boldogság és az egyhegyűség együttesen a negyedik elmélyedés visszahatás tudatállapotai.
5. A felülemelkedett egykedvűség és az egyhegyűség együttesen az ötödik elmélyedés visszahatás tudatállapotai.

Ez az öt a formai terület visszahatás tudatállapota.

20.§ A formai terület működtető tudatállapotai

1. A gondolati megragadás, a gondolati megtartás, az öröm, a boldogság és az egyhegyűség együttesen az első elmélyedés működtető tudatállapotai.
2. A gondolati megtartás, az öröm, a boldogság és az egyhegyűség együttesen a második elmélyedés működtető tudatállapotai.
3. Az öröm, a boldogság és az egyhegyűség együttesen a harmadik elmélyedés működtető tudatállapotai.
4. A boldogság és az egyhegyűség együttesen a negyedik elmélyedés működtető tudatállapotai.
5. A felülemelkedett egykedvűség és az egyhegyűség együttesen az ötödik elmélyedés működtető tudatállapotai.

Ez az öt a formai terület működtető tudatállapota.

Végül is összesen ez a formai terület tizenöt üdvös, visszahatás és működtető tudatállapota.

- 21.§** A formai terület tudata az elmélyedés szerinti beosztásban ötféle, az érdemteli, a hatás és a működtető szerinti beosztásban tizenötféle.

A formanélküli terület tudatállapotai

22.§ A formanélküli terület üdvös tudatállapotai

1. A végtelen tér alapjának üdvös tudatállapota.
2. A végtelen tudatosság alapjának üdvös tudatállapota.
3. A semmilyenység alapjának üdvös tudatállapota.

4. A sem észlelés, sem nem észlelés alapjának üdvös tudatállapota.
Ez a négy a formanélküli terület üdvös tudatállapota.

23.§ A formanélküli terület visszahatás tudatállapotai

1. A végtelen tér alapjának visszahatás tudatállapota.
 2. A végtelen tudatosság alapjának visszahatás tudatállapota.
 3. A semmilyeniség alapjának visszahatás tudatállapota.
 4. A sem észlelés, sem nem észlelés alapjának visszahatás tudatállapota.
- Ez a négy a formanélküli terület visszahatás tudatállapota.

24.§ A formanélküli terület működtető tudatállapotai

1. A végtelen tér alapjának működtető tudatállapota.
 2. A végtelen tudatosság alapjának működtető tudatállapota.
 3. A semmilyeniség alapjának működtető tudatállapota.
 4. A sem észlelés, sem nem észlelés alapjának működtető tudatállapota.
- Ez a négy a formanélküli terület működtető tudatállapota.
Végül is összesen ez a formanélküli terület tizenkét üdvös, visszahatás és működtető tudatállapota.

- 25.§ A tárgy szerinti beosztásban négyféle a formanélküli terület tudata, az érdemteli, a hatás és a működtető szerint ismételve tizenkétféleből áll.

A világfölötti tudatállapotai

26.§ A világfölötti üdvös tudatállapotok

1. A folyamba lépés ösvényének tudatállapota.
 2. Az egyszer visszatérés ösvényének tudatállapota.
 3. A vissza nem térés ösvényének tudatállapota.
 4. A Méltóság ösvényének tudatállapota.
- Ez a négy a világfölötti üdvös tudatállapot.

27.§ A világfölötti visszahatás tudatállapotai

1. A folyamba lépés gyümölcsének tudatállapota.
2. Az egyszer visszatérés gyümölcsének tudatállapota.
3. A vissza nem térés gyümölcsének tudatállapota.
4. A Méltóság gyümölcsének tudatállapota.

Ez a négy a világfölötti visszahatás tudatállapota.

Végül is összesen ez a világfölötti nyolc üdvös és visszahatás tudatállapota.

28.§ A négy ösvény szerinti beosztásban négyféle az üdvös, ugyanígy a hatás gyümölcse is, így nyolcfélének fogják fel a legfelsőbbet.

29.§

Tizenkettő a káros, az üdvös az huszonegy,
harminchat a visszahatás, a működtető tudatállapot húsz.

Ötvennégyféle az érzékiben, a formaiban tizenöt,
tizenkét tudatállapot a formanélküliben, nyolc a legfelsőbbben.

A százhuszonegy tudatállapot

30.§ Ez a tudat a nyolcvankilences beosztás szerint, vagy százhuszonegynek osztályozzák a bölcsek.

31.§ Hogyan százhuszonegy a nyolcvankilencféle tudatállapot?

1. A folyamba lépés ösvényén a gondolati megragadás, a gondolati megtartás, az öröm, a boldogság és az egyhegyűség együttesen az első elmélyedés tudatállapotai.
2. A folyamba lépés ösvényén a gondolati megtartás, az öröm, a boldogság és az egyhegyűség együttesen a második elmélyedés tudatállapotai.
3. A folyamba lépés ösvényén az öröm, a boldogság és az egyhegyűség együttesen a harmadik elmélyedés tudatállapotai.
4. A folyamba lépés ösvényén a boldogság és az egyhegyűség együttesen a negyedik elmélyedés tudatállapotai.
5. A folyamba lépés ösvényén a felülemelkedett egykedvűség és az egyhegyűség az ötödik elmélyedés tudatállapotai.

Ez az öt a folyamba lépés ösvényének tudatállapota. Ugyanígy [írhatók le] az egyszer visszatérés ösvényének, a vissza nem térés ösvényének és a Méltóság ösvényének a tudatállapotai is, így az ösvény tudatállapota összesen húsz. Ugyanígy [írhatók le] a gyümölcs tudatállapotai is, így összesen negyven világfölötti tudatállapot van.

32.§ Az elmélyedés a tagjai szerinti beosztásban egyenként ötféle, így a felsőbb tudatállapotot negyvenfélének mondják.

Ahogy a formai területet az első stb. elmélyedés szerinti beosztásban ragadják meg, úgy a felsőbbet is. A formanélküli az ötödikben van.

Ezért tizenegyféle az első stb. elmélyedés, az utolsó elmélyedés pedig huszonháromféle.

Harminchtféle az érdemteli, ötvenkétféle a hatás, így a bölcsek százhuszonegy tudatállapotról szólnak.

*Ez volt a Felsőbb Tan foglalatának a
„Tudatállapotok osztályozásának összefoglalása”
című első fejezete.*

II. A tudattényezők osztályozásának összefoglalása

- 1.§ A tudathoz kapcsolódó ötvenkét tudatvalót, amelyek azzal együtt keletkeznek és együtt szűnnek meg, és azzal egyező a tárgyuk és az alapzatuk is, tudattényezőnek fogják fel.

Az ötvenkét tudattényező

A másikkal közös tudattényezők

2.§ A minden tudatállapotban fennmaradók

Hogyan?

1. Az érzékelés.
2. Az érzés.
3. Az észlelés.
4. Az akarat.
5. Az egyhegyűség.
6. Az életképesség.
7. A figyelem.

Ez a hét tudattényező minden tudatállapotban fennmaradó.

3.§ Az alkalmiak

1. A gondolati megragadás.
2. A gondolati megtartás.
3. A döntés.
4. A tetterő.
5. Az öröm.
6. A szándék.

Ez a hat tudattényező alkalmi.

Így ez a tizenhárom tudattényező a másikkal közösnek tekinthető.

4.§ A káros tudattényezők

1. A zavarodottság.
 2. A szégyentelenség.
 3. A lelkiismeretlenség.
 4. A nyugtalanság.
 5. A mohóság.
 6. A téves nézet.
 7. Az önteltség.
 8. A gyűlölködés.
 9. Az irigység.
 10. A kapzsiság.
 11. Az aggodalom.
 12. A lustaság.
 13. A tompultság.
 14. A kétely.
- Ez a tizennégy tudattényező káros.

A szép tudattényezők

5.§ A szép fennmaradók

1. A bizalom.
2. Az éberség.
3. A szégyenérzet.
4. A lelkiismeretesség.
5. A mohóságtól való mentesség.
6. A gyűlöletmentesség.
7. Az egyensúlytartás.
8. A test megnyugvása.
9. A tudat megnyugvása.
10. A test könnyűsége.
11. A tudat könnyűsége.
12. A test hajlékonysága.
13. A tudat hajlékonysága.
14. A test kezelhetősége.
15. A tudat kezelhetősége.
16. A test jártassága.
17. A tudat jártassága.

18. A test egyenessége.

19. A tudat egyenessége.

Ez a tizenkilenc tudattényező szép fennmaradó.

6.§ Az elhagyások

1. Az igaz szó.

2. Az igaz tett.

3. Az igaz megélhetés.

Ez a három az elhagyás.

7.§ A mérhetetlenek

1. Az együttérés.

2. Az együttörvendés.

Ezek a mérhetetlenek.

8.§ A bölcsesség képessége

A bölcsesség képességével együtt ez összesen huszonöt szép tudattényezőnek tekinthető.

9.§ Mindeddig:

Tizenhárom a másikkal közös, míg tizennégy káros,

huszonöt az szép, így ötvenkettőről szóltak.

A tudattényezők összekötődésének módja

10.§ A továbbiak a tudatállapotokhoz kapcsoltakról szólnak aszerint, hogy milyen egyenként a tudati eseményekkel való összekötődésük. Hét az összeshez kapcsolódik, az alkalmiak eszerint kötődnek, tizennégy csak károshoz, a szépek csak szépekhez.

A másikkal közös tudattényezők

11.§ Hogyan?

- Először is a minden tudatállapotban fennmaradó hét tudattényező mind a nyolcvankilenc tudati eseményben megtalálható.

Másrésről az alkalmiak közül:

- Egyrészt a gondolati megragadás ötvenöt tudatállapotban keletkezik, vagyis az ötös [érzékszervi] tudatosságot kivéve az érzéki területen és az első elmélyedés tizenegy tudatállapotában.
- Másrészt a gondolati megtartás hatvanhat tudatállapotban születik, vagyis az előbbi ötvenötben és a második elmélyedés tizenegy tudatállapotában.
- A döntés a két ötös [érzékszervi] tudatosságot és a kétellyel együttjártó kivéve minden tudatállapotban keletkezik.
- A tetterő az öt kapun át felfigyelést, a két ötös [érzékszervi] tudatosságot, a felfogást és a vizsgálást kivéve minden tudatállapotban keletkezik.
- Az öröm a kellemetlennel és a semlegessel együttjártó, a test-tudatosságot és a negyedik elmélyedést kivéve minden tudatállapotban keletkezik.
- A szándék a gyökéroknélkülieket és a [két] teljes zavarodottságot kivéve minden tudatállapotban megtalálható.

12.§ Sorrend szerint tehát ezek a tudati események:

Hatvanhat, ötvenöt, tizenegy, tizenhat,
hetven és húsz az alkalmiakat kivéve.
Ötvenöt, hatvanhat, hetvennyolc, hetvenhárom,
ötvenegy és hatvankilenc az alkalmiakkal együtt.

A káros tudattényezők

13.§

- Továbbá a káros tudattényezők közül a zavarodottság, a szégyentelenség, a lelkiismeretlenség és a nyugtalanság az a négy, amelyet minden károsban fennmaradónak neveznek. Ezek mind a tizenkét károsban megtalálhatók.
- A mohóság csak a nyolc mohósággal együttjártóban található meg.
- A téves nézet a négy téves nézettel összekapcsolódottban [található meg].
- Az önteltség a négy téves nézettől elválasztottban [található meg].
- A gyűlölködés, az irgység, a kapzsiság és az aggodalom a két ellenszenvhez kapcsolódó tudatállapotban [találhatók meg].
- A lustaság és a tompultság az öt késztetéssel kísért tudatállapotban [található meg].
- A kétely csak a kétellyel együttjártó tudatállapotban található meg.

14.§ Minden érdemtelenben van négy, a mohóság gyökerében három, a gyűlölködés gyökerében négy, és így kettő a késztetéssel kísértben, a kétely a

kétely tudatállapotában. Ez a tizennégy csak a tizenkét károssal kapcsolódik össze ötféleképpen.

A szép tudattényezők

15.§

- Továbbá a szépek közül először is tizenkilenc szép fennmaradó van. Ezek a tudattényezők mind az ötvenkilenc szép tudatállapotban ismertek.
- Továbbá mind a három elhagyás az összes világfölötti tudatállapotban szükségképpen együtt található meg. Viszont a világi érzéki terület üdvöseiben csak olykor láthatók külön-külön.
- Továbbá a mérhetetlenek huszonnyolc tudatállapotban születnek olykor és különválva, azaz az ötödik elmélyedést kivéve a tizenkét magasabbrendű tudatállapotban, illetve hasonlóan az érzéki terület üdvöseiben és az érzéki terület gyökérokkal bíró, működtető tudatállapotaiban. Mindemellett egyesek azt mondják, hogy az együttérzés és az együttörvendés nincsen jelen a semlegessel együttjárókban.
- Továbbá a bölcsesség negyvenhét tudatállapottal lép kapcsolatba, azaz az érzéki terület tizenkét tudáshoz kapcsolódó tudatállapotával, és ugyanígy az összesen harmincöt magasabbrendű világfölötti tudatállapottal.

16.§ Tizenkilenc tudatvaló ötvenkilencben születik, három hatvanban, huszonnyolcban kettő, a bölcsesség negyvenhétfélében kifejtett, a szépek csak szépekkel kapcsolódnak össze négyféleképpen.

17.§ A változatlanság és a változás szerinti beosztás

Az irigység, a kapzsiság, az aggodalom, az együttérzés stb.
és az önteltség külön és olykor keletkezik, a lustaság és a tompaság együtt.
A mondottaknak megfelelően a maradék változatlanul kötődő.
Most ezek összetevődését mondom el ennek megfelelően.

A tudattényezők összetevődésének módja

18.§ Harminchat tudatvaló a felsőbben, harmincöt a magasabbrendűben, harmincnyolc az érzéki terület szépeiben található meg. Huszonhét az érdemtelenben és tizenkettő a gyökéroknélküligen. Összetevődésük az összekapcsolódásuk létrejötte szerint ötféle.

A világfölötti tudatállapotok

19.§ Hogyan?

- Először is a világfölöttiek közül az első elmélyedés nyolc tudatállapotában harminchat tudatvaló tevődik össze, azaz tizenhárom másikkal közös tudattényező és huszonhárom szép tudattényező, kivéve a [két] mérhetlent.
- Ugyanígy van a második elmélyedés tudatállapotaiban is, kivéve a gondolati megragadást.
- A harmadik elmélyedés tudatállapotaiban [is ugyanígy van], kivéve a gondolati megragadást és a gondolati megtartást.
- A negyedik elmélyedés tudatállapotaiban [is ugyanígy van], kivéve a gondolati megragadást, a gondolati megtartást és az örömet.
- Az ötödik elmélyedés tudatállapotaiban ezek a felülemelkedett egykedvűséggel együttjárókkal tevődnek össze.
A nyolc világfölötti tudatállapotban az öt elmélyedésben tartózkodással összesen ötféle összetevődés van.

20.§ Sorrendben harminchat, harmincöt, harmincnégy és harminchárom kettőben. Végül is ötféle van a felsőbbben.

A magasabbrendű tudatállapotok

21.§ Továbbá a magasabbrendűek közül:

- Először is az első elmélyedés három tudatállapotában harmincöt tudatvaló tevődik össze, azaz tizenhárom másikkal közös tudattényező és huszonkét szép tudattényező, kivéve a három elhagyást. Viszont itt az együttérzés és az együttörvendés önállónak értendők.
- Ugyanígy van a második elmélyedés tudatállapotaiban is, kivéve a gondolati megragadást.
- A harmadik elmélyedés tudatállapotaiban [is ugyanígy van], kivéve a gondolati megragadást és a gondolati megtartást.
- A negyedik elmélyedés tudatállapotaiban [is ugyanígy van], kivéve a gondolati megragadást, a gondolati megtartást és az örömet.
- Az ötödik elmélyedés tizenöt tudatállapotában viszont a mérhetetlenek nem találhatók meg.
A huszonhét magasabbrendű tudatállapotban az öt elmélyedésben tartózkodással összesen ötféle összetevődés van.

22.§ Sorrendben harmincöt, harmincnégy, harminchárom, harminckettő és harminc, így ötféle a magasabbrendű.

Az érzéki terület szép tudatállapotai

23.§

- Továbbá az érzéki terület szépei közül először is az üdvösökből az első párban harmincnyolc tudatvaló tevődik össze, azaz tizenhárom másikkal közös tudattényező és huszonöt szép tudattényező. Viszont itt a mérhetetlenek és az elhagyások ötöse önállóan értendők.
- Ugyanígy van a második párban is, kivéve a tudást.
- A harmadik párban [is ugyanígy van] a tudáshoz kapcsolódva, kivéve az örömet.
- A negyedik párban a tudást és az örömet kivéve tevődnek össze.

A működtető tudatállapotok közül a négy párban négyféle tevődik össze, kivéve az elhagyásokat. Ugyanígy tevődik össze a visszahatásokban, kivéve a mérhetetleneket és az elhagyásokat. Az érzéki terület huszonnégy szép tudatállapotából a párokban összesen tizenkétféle összetevődés van.

24.§

Az érzéki terület gyökérokkel bíró érdemteli, hatás és működtető tudatai közül a tisztákból [az első párban] harmincnyolc, a másodikban és a harmadikban harminchét és a negyedikben harminchat van. A működtetőkből [az első párban] harmincöt, a másodikban és a harmadikban harmincnégy és a negyedikben harminchárom. A hatásból [az első párban] harminchárom, a másodikban és a harmadikban harminckettő és a negyedikben harmincegy.

25.§

Itt a működtetőben és a magasabbrendűben nem ismert az elhagyás, a felsőbbben a mérhetetlen, ugyanígy e kettő az érzéki hatásban. A felsőbbben az elmélyedés tényezői megkülönböztetettek, a középsőben még a mérhetetlenek is, és az alsóbban az elhagyás, a tudás és az öröm.

A káros tudatállapotok

26.§

- Továbbá a károsak közül először is a mohóság gyökeréből az első késztesnélküliben tizenkilenc tudatvaló tevődik össze, azaz tizenhárom másikkal közös tudattényező és négy káros fennmaradó – ez tizenhét –, mindez még együtt a mohósággal és a téves nézettel.
- Ugyanígy van a második késztesnélküliben is a mohósággal és az önteltséggel.
- Ugyanígy van a harmadikban tizennyolc a mohósággal és a téves nézettel együtt, kivéve az örömet.
- Ugyanígy van a negyedikben is a mohósággal és az önteltséggel.
- Továbbá az ötödik – ellenszenvhez kapcsolódó – késztesnélküliben húsz tudatvaló tevődik össze, azaz a gyűlölködés, az irigység, a kapzsiság és az aggodalom négyese együtt, kivéve az örömet. Viszont az irigység, a kapzsiság és az aggodalom önállóknak értendők.
- Az öt késztesessel kísértben ugyanígy van, csupán annyiban különbözve, hogy a lustaság és a tompultság is beleértendők.
- Továbbá a szándékot és az örömet kivéve a tizenegy másikkal közös és még négy káros fennmaradó a nyugtalansággal együttjáróban összekapcsolódott tizenöt tudatvaló.
- A kétellyel együttjáró tudatállapotban tizenöt tudatvaló található meg, azaz ugyanúgy [mint az előbb], csak a döntés nélkül és a kétellyel együttjárva. A tizenkét káros tudati eseményben összesen hatféle összetevődés van a kapcsolatok számbavételével.

27.§

Tizenkilenc, tizennyolc, húsz, huszonegy, húsz, huszonkettő, tizenöt – ez a hétféle káros van. Négy fennmaradó és tíz másikkal közös – összesen erről a tizennégy károshoz kötődőről szólnak.

A gyökérok nélküli tudatállapotok

28.§

- Továbbá a gyökérok nélküliek közül először is a mosoly tudatállapotban tizenkét tudatvaló tevődik össze, azaz a másikkal közösek, kivéve a szándékot.

- Ugyanígy van a meghatározásban is, kivéve a szándékot és az örömet.
- A boldog vizsgálásban [is ugyanígy van], kivéve a szándékot és a tetterőt.
- A hármas elme-tartományban és a gyökéroknélküli újraszületéshez kötő párban [is ugyanígy van], kivéve a szándékot, az örömet és a tetterőt.
- A két ötös [érzékszervi] tudatosságban ugyanígy tevődnek össze, kivéve az alkalmiakat.
A tizennyolc gyökéroknélküli számbavételével összesen négyféle összetevődés van.

29.§

Tizenkettő, tizenegy, tíz, hét – ez a négyféle összetevődés van a tizennyolc gyökéroknélküli tudati eseményben. A gyökéroknélküliben összesen hét van, a maradék ennek megfelelően. Részletesen ezt a harmincháromféle összetevődést mondják.

30.§

Ezeknek a tudatállapothoz kapcsoltaknak összekötődését és összetevődését tudva már kifejthetők a tudatállapottal való összekötődéseik szerinti beosztásban.

*Ez volt a Felsőbb Tan foglalatának a
„ Tudattényezők osztályozásának összefoglalása”
című második fejezete.*

III. Az alkalmiak osztályozásának összefoglalása

1.§ Az összekapcsolt tudatvalók – a tudatállapotok és a tudattényezők – száma kötődéseik öntermészete szerint ötvenhárom. Most összefoglalásuk csak a tudati eseményekre vonatkozik, és ennek megfelelő módon az érzések, a gyökérokok, a működtetők, a kapuk, a tárgyak és az alapzatok szerinti.

Az érzések összefoglalása

2.§ Ezek közül az érzések összefoglalásában először is háromféle érzés van: a boldogság, a szenvedés és a sem szenvedés, sem boldogság. Viszont ötféle beosztás szerint: a boldogság, a szenvedés, a kellemes, a kellemetlen és a semleges.

3.§ Ezek közül boldogsággal együttjáró, üdvös visszahatású test-tudatosság csak egy van. Ugyanígy szenvedéssel együttjáró, káros visszahatású test-tudatosság is. Továbbá kellemessel együttjáró tudatállapot hatvankettő van:

- az érzéki terület tizennyolc tudatállapota, azaz a négy mohóság gyökerű, az érzéki terület tizenkét szépe, és a két [gyökérok nélküli], a boldog vizsgálás és a mosoly;
- az első, a második, a harmadik és a negyedik elmélyedés magasabbrendű és világfölötti negyvennégy tudatállapota.

Viszont kellemetlennel együttjáró tudatállapot csak a két ellenszenvvel összekapcsolt tudatállapot.

4.§ Boldogság, szenvedés, semlegesség – ez a három érzés van; a kellemes és a kellemetlen beosztásával ötféle. A boldogság és a szenvedés mindegyike egyben, a kellemetlen kettőben van, hatvankettőben a kellemes, ötvenötben a maradék.

A gyökérokok összefoglalása

5.§ A gyökérokok összefoglalásában hatféle létezik, nevezetesen a mohóság, a gyűlölködés, a zavarodottság, a mohóságtól való mentesség, a gyűlöletmentesség és a zavarodottságtól való mentesség.

6.§ Ezek között tizennyolc gyökérok nélküli tudatállapot van, nevezetesen az öt kapun át felfigyelés, a két ötös [érzékszervi] tudatosság, a felfogás, a vizsgálás, a meghatározás és a mosoly. Az összes maradék – azaz hetvenegy tudatállapot – gyökérokkal bíró.

Ezek közül a két teljes zavarodottságnak csak egy-egy gyökérok van. A maradék tíz káros tudatállapot és az érzéki terület tizenkét tudástól elválasztott szép tudatállapota – azaz összesen huszonkettő – két gyökérokú.

Az érzéki terület tizenkét tudáshoz kapcsolódó szép tudatállapota és a magasabbrendű, meg a világfölötti harmincöt tudatállapota – azaz összesen negyvenhét – három gyökérokú.

7.§ A mohóság, a gyűlölködés és a zavarodottság a három káros gyökérok, a mohóságtól való mentesség, a gyűlöletmentesség és a zavarodottságtól való mentesség így üdvös és meghatározatlan. Úgy fogják fel, hogy gyökérok nélküli tizennyolc, kettő egy gyökérokú, huszonkettő két gyökérokú és negyvenhét három gyökérokú.

A működések összefoglalása

8.§ A működések összefoglalásában tizennégy működés létezik, nevezetesen:

1. az újraszületés
2. a létfolyam
3. a felfigyelés
4. a látás, 5. a hallás, 6. a szaglás, 7. az ízlelés, 8. a tapintás
9. a befogadás
10. a vizsgálás
11. a meghatározás
12. az indíttatás
13. a rögzítés
14. a halál.

Továbbá ezek tizes szakaszú beosztásának tekinthető a következő: az újraszületés, a létfolyam, a felfigyelés, az ötös [érzékszervi] tudatosság stb. szakaszai.

9.§ Ezek közül tizenkilenc tudatállapot működése újraszületés, létfolyam és halál, azaz két semlegessel együttjáró vizsgálás, nyolc nagy visszahatás, valamint kilenc formai és formanélküli visszahatás.

További kettő a felfigyelés működése. Hasonlóan [kettő] a látás, a hallás, a szaglás, az ízlelés, a tapintás és a befogadás működése.

Három a vizsgálás működése.

Az elme-kapun át felfigyelés a meghatározás működése az öt kapuban.

A két felfigyelés kivételével az üdvös és a káros, a gyümölcs és a működ-tető ötvenöt tudatállapotának a működése indíttatás.

A nyolc nagy visszahatás és a három vizsgálás – azaz összesen tizenegy – működése rögzítés.

10.§ Továbbá azok közül két semlegessel együttjáró vizsgálás tudatállapot működése öt, nevezetesen az újraszületés, a létfolyam, a halál, a rögzítés és a vizsgálás.

A nyolc nagy visszahatás működése négy: az újraszületés, a létfolyam, a halál és a rögzítés.

A kilenc magasabbrendű visszahatás működése három: az újraszületés, a létfolyam és a halál.

A kellemessel együttjáró vizsgálás működése kettő: a vizsgálás és a rögzítés.

Ugyanígy a meghatározás: a meghatározás és a felfigyelés.

Továbbá az összes maradék – az indíttatás, a hármas elme-tartomány és a két ötös [érzékszervi] tudatosság – működése létrejöttük szerint egyféle.

11.§ Működés szerinti beosztással tizennégy tudati esemény van, mint az újraszületés stb., szakasz szerinti beosztással kifejtve tízféle. A működési szakaszokat sorrendben megkülönböztetve egy működésű hatvannyolc, két működésű kettő, három működésű kilenc, négy működésű nyolc, öt működésű kettő.

A kapuk összefoglalása

12.§ A kapuk összefoglalásában hat kapu létezik, nevezetesen a szem-kapu, a fül-kapu, az orr-kapu, a nyelv-kapu, a test-kapu és az elme-kapu.

Ezek közül maga a szem a szem-kapu és ugyanígy a fül az a fül-kapu stb. Viszont a létfolyamot mondják az elme-kapunak.

13.§ Ezek közül negyvenhat tudatállapot a szem-kapuban annak megfelelően keletkezik, azaz az öt kapun át felfigyelés, a látás-tudatosság, a felfogás, a vizsgálás, a meghatározás, az érzéki terület indíttatása és a rögzítés. Ugyanígy a fül-kapuban is negyvenhat van, azaz az öt kapun át felfigyelés, a hallás-tudatosság stb. Az öt kapuban összesen ötvennégynek tekinthető az érzéki terület tudatállapota.

Viszont az elme-kapuban hatvanhét tudatállapot van, azaz az elme-kapun át felfigyelés, az ötvenöt indíttatás és a rögzítés.

Tizenkilenc kapumentes az újraszületésben, a létfolyamban és a halálban van.

14.§ Továbbá azok közül harminchat tudatállapot egy kapu szerinti, azaz a két ötös [érzékszervi] tudatosság, a magasabbrendű és a világfölötti indíttatás.

Továbbá a hármas elme-tartomány öt kapujú.

A boldog vizsgálás, a meghatározás és az érzéki terület indíttatásai hat kapujú tudatállapotok.

A semlegessel együttjáró vizsgálás és a nagy visszahatás ugyanígy hat kapujúak, vagy kapumentesek.

A magasabbrendű visszahatás csak kapumentes.

15.§ A tudatállapotok összegezve egy kapujúak, öt kapujúak, hat kapujúak és kapumentesek, valamint [csak] kapumentesek. Sorrendben ez az ötféle megvilágított: harminchat egy kapujú, három ötkapujú, harmincegy hat kapujú, tízféle hat kapujú vagy kapumentes, kilencféle [csak] kapumentes.

A tárgyak összefoglalása

16.§ A tárgyak összefoglalásában hatféle tárgy létezik, nevezetesen a formatárgy, a hang-tárgy, a szag-tárgy, az íz-tárgy, a tapintás-tárgy és a tudatvaló-tárgy.

Ezek közül maga a forma a forma-tárgy. Ugyanígy a hang az a hang-tárgy stb.

Viszont a tudatvaló-tárgyat hatfélének osztályozzák: az érzékelő, a finom-formai, a tudatállapot, a tudattényező, a kialakítás és a tudomás szerint.

17.§ Ezek közül az összes szem-kapu tudatállapot számára csak a forma a tárgy. Az csak a jelenhez tartozik. Ugyanígy a fül-kapu tudatállapot stb. számára is a hang stb. Azok is csak a jelenhez tartoznak.

Viszont az elme-kapu tudatállapot tárgya ennek megfelelően hatféle és lehet jelenlegi, múltbeli, jövőbeli és időmentes.

Továbbá a kapumentes újraszületés, létfolyam és halál tárgyai létrejöttek szerint hatfélék. Többnyire az előző létben a hat kapun át megragadottak, mint jelen vagy múlt vagy tudomás. Ezeket okcselekvésnek vagy az okcselekvés képzetének vagy a létállomás képzetének tartják.

18.§ Azok közül a látás-tudatosság stb. csak egyetlen tárgyú, azaz sorrendben forma stb. Viszont a hármás elme-tartomány öt tárgyú, mint a forma stb. A maradék érzéki területi visszahatásnak és a mosoly tudatállapotnak mindig csak érzéki területű a tárgya.

A károsak és az érzéki terület tudástól elválasztott indíttatásai a világfölköttit kivéve minden tárgyat tartalmaznak.

Az érzéki terület tudáshoz kapcsolódó üdvösei és az ötödik elmélyedés üdvös felsőbb tudása – kivéve a Méltóság ösvényét és gyümölcsét – az összes tárgyat tartalmazzák.

Az érzéki terület tudáshoz kapcsolódó működtetői, a működtető felsőbb tudás és a meghatározás mind az összes tárgyat tartalmazzák.

A formanélküli [tudatállapotok] közül a második és a negyedik tárgyai magasabbrendűek. Viszont az összes maradék magasabbrendű tudatállapot tárgya a tudomás. A világfölkötti tudatállapotok tárgya a kialvás.

19.§ Huszonöt tudatállapot tárgya az alsóbban, haté a magasabbrendűben, huszonegy a köznapiban, nyolc a kialvásban. Húsz a világfölköttit kivéve [minden tárgyú], a legmagasabb ösvényt és gyümölcsöt kivéve öt [minden tárgyú], hatnak mindegyik [a tárgya] – így összefoglalásuk hétféle.

Az alapzatok összefoglalása

20.§ Az alapzatok összefoglalásában hatféle alapzat létezik, nevezetesen a szem-, a fül-, az orr-, a nyelv-, a test- és a szív-alapzat. Mindezek az érzéki világban találhatóak. Viszont a formai világban az orral kezdődő három nincsen. A formanélküli világban pedig mindezek nem ismertek.

21.§ Közülük az ötös [érzékszervi] tudatosság tartománya egészében csak az öt érzékelő alapzatra támaszkodva jelenik meg. Viszont az elme tartománya – azaz az öt kapun át felfigyelés és a [két] befogadás – csak a szívre támaszkodva jelennek meg. Továbbá a maradékok – azaz az elme-tudatosság tartományában levő vizsgálás, a nagy visszahatások, a két ellenszenv, az első ösvény, a mosoly és a formai terület [tudatállapotai] – szintén csak a szívre támaszkodva jelennek meg.

Továbbá az üdvös, a káros, a működtető és a világfölkötti maradék [tudatállapot] támaszkodik vagy nem támaszkodik [a szív-alapzatra]. A formanélküli visszahatások nem támaszkodnak a szívre.

22.§ A hat alapzatra az érzékiben hét támaszkodik, a formaiban négyféle háromra támaszkodik, a formanélküliben az egyetlen tartomány nem

támaszkodik – így fogják fel. Negyvenhárom támaszkodik, negyvenkettő támaszkodva vagy nem támaszkodva születik, a formanélküli hatás nem támaszkodva.

*Ez volt a Felsőbb Tan foglalatának az
„Alkalmiak osztályozásának összefoglalása”
című harmadik fejezete.*

IV. A folyamat osztályozásának összefoglalása

1.§ A tudati események felsőbb összegzését végül is elvégezve most röviden arról szólok, ahogyan azok létrejöttük alapján a síkok és a személyek beosztása szerint megfelelő rendben előzők és azt követők az újraszületésnél és az élet folytatódásakor.

2.§ A folyamat összegzésében hatos [beosztás] látható: a hat alpszat, a hat kapu, a hat tárgy, a hat tudatosság, a hat folyamat és a tárgy hatféle megjelenése. Továbbá a tárgy megjelenése a folyamatmentes [tudatállapotoknál] háromféle: az okcsekekvés, az okcsekevés képzete és a létállomás képzete.

Ezek közül az alpszatok, a kapuk és a tárgyak a korábban mondottaknak megfelelők.

3.§ A hat tudatosság a következő: a látás-tudatosság, a hallás-tudatosság, a szaglás-tudatosság, az ízlelés-tudatosság, a test-tudatosság és az elme-tudatosság.

4.§ Továbbá hat folyamat van

(a) a kapukat illetően: a szem-kapu folyamata, a fül-kapu folyamata, az orr-kapu folyamata, a nyelv-kapu folyamata, a test-kapu folyamata és az elme-kapu folyamata;

(b) a tudatosságot illetően: a látás-tudatosság folyamata, a hallás-tudatosság folyamata, a szaglás-tudatosság folyamata, az ízlelés-tudatosság folyamata, a test-tudatosság folyamata és az elme-tudatosság folyamata.

A [folyamat] kapuban való megjelenése alatt a tudatállapotok megjelenései értendők.

5.§ A tárgy hatféle megjelenése a következőképpen látható:

(a) az öt kapuban – nagyon nagy, nagy, csekély és nagyon csekély;

(b) viszont az elme-kapuban – világos és homályos.

Az öt kapu folyamata

6.§ Hogyan? Egy tudatpillanat a pillanat keletkezéséből, fennállásából és elenyészéséből áll. Továbbá a formai valóságalelem tizenhét tudatpillanatig él. Az

öt tárgy az öt kapu térségében jut a fennállásba egy vagy több tudatpillanat múltán.

Következésképpen, hogyha egy forma-tárgy egy tudatpillanat múltán jut a szem térségébe, akkor kétszer addig tart a létfolyam rezgése, megakadályozva a létfolyam áramlását. Azután az öt kapun át felfigyelés tudatállapota a forma-tárgyra felfigyelve keletkezik és megszűnik. Közvetlenül ez után sorrendben keletkeznek és megszűnnek: a látás-tudatosság látja a formát, a befogadás befogadja, a vizsgálás vizsgálja és a meghatározás meghatározza.

Ezután az érzéki terület huszonkilenc indíttatása közül bármelyik, amelyik a feltételnek megfelelt, többnyire hét [tudatpillanatig] rohan. Az indíttatásokat követően két rögzítő hatás jelenik meg ennek megfelelően. Akkor azután [a tárgy] a létfolyamba süllyed.

Eddig tizenhét tudatpillanat telt el: a folyamat tizennégy tudati eseménye, a létfolyam két rezgése és egy korábbi múltbeli tudatpillanat. Akkor azután [a tárgy] megszűnik. Ezt a tárgyat nevezik nagyon nagyoknak.

7.§ Továbbá a tárgyat nagyoknak nevezik, ha egy múltbeli [tudatpillanat] után a térségbe jut és nem képes a rögzítés keletkezéséig fennmaradni. Ekkor az indíttatás végetértével a létfolyamba süllyed, és rögzítés nem keletkezik.

8.§ A tárgyat csekélynek nevezik, ha egy múltbeli [tudatpillanat] után a térségbe jut és nem képes az indíttatás keletkezéséig fennmaradni. Ekkor indíttatás nem keletkezik, de a meghatározás két vagy három [tudatpillanatig] megjelenik. Akkor azután [a tárgy] a létfolyamba süllyed.

9.§ A tárgyat nagyon csekélynek nevezik, ha a megszűnés határán jut a térségbe egy múltbeli [tudatpillanat] után és nem képes a meghatározás keletkezéséig fennmaradni. Ekkor csak a létfolyam rezgése van, és a folyamat tudati eseménye nincsen.

10.§ Végül is, ahogyan a szem-kapuban [történik], úgy van a fül-kapuban stb. is. Az öt kapu mindegyikében a tárgyaknak négyféle megjelenése látható sorrendben négy alkalommal: a rögzítés, az indíttatás, a meghatározás és a hiábavaló alkalmával.

11.§ A folyamat tudatállapota csak hét, a tudati esemény tizennégy, részleteiben ennek megfelelően ötvennégy az öt kapuban.

Ez itt a módja a folyamat tudatállapotai megjelenésének az öt kapuban.

Az elme-kapu folyamata

12.§ Továbbá ha az elme-kapu térségébe világos tárgy jut, akkor azután a létfolyam rezgése, az elme-kapun át felfigyelés, az indíttatás, majd ennek végetértével a rögzítés hatásai jelennek meg. Akkor azután [a tárgy] a létfolyamba süllyed.

Viszont a homályos tárgy az indíttatás végetértével a létfolyamba süllyed és rögzítés nem keletkezik.

13.§ A folyamat tudatállapota három, tudati esemény tíz ismert, részleteiben negyvenegy van itt – ezt mondják.

Ez itt a csekély indíttatás alkalma.

A teljes [összpontosítás] indíttatásainak folyamata az elme-kapuban

14.§ Továbbá a teljes [összpontosítás] indíttatásainak alkalmával világos és homályos szerinti beosztás nincsen. Ugyanígy van a rögzítés keletkezésénél is. Ekkor az érzéki terület tudáshoz kapcsolódó nyolc indíttatásának egyike négyszer vagy háromszor keletkezik és megszűnik, sorrendben mint előkészítő, közelítő és áttérő. Közvetlenül ezután a negyedik vagy ötödik [pillanatban] a huszonhat magasabbrendű vagy világfölötti indíttatás bármelyike belép a teljes [összpontosítás] folyamatába az útjának megfelelően. Akkor azután a teljes [összpontosítás] végetértével a létfolyamba süllyed.

15.§ Ekkor közvetlenül egy kellemessel együttjáró indíttatás után a teljes [összpontosítás] is kellemessel együttjárónak várható. Közvetlenül egy semlegessel együttjáró indíttatás után semlegessel együttjáró [várható]. Ugyanígy, közvetlenül egy üdvös indíttatás után üdvös indíttatás [következik], és elősegíti a három alsóbb gyümölcsöt. Közvetlenül a működtető indíttatás után működtető indíttatás és a Méltóság gyümölcse [várható].

16.§ Harminckettő a boldog érdem, tizenkettő a semleges, a boldog működtető az nyolc, hat semleges jön létre. Az átlagember és a tanuló érzéki [területének] érdemei három gyökérokúak. A vágtyól mentesek teljes [összpontosítása] három gyökérokú érzéki működtető.

Ez itt a módja a folyamat tudatállapotai megjelenésének az elme-kapuban.

A rögzítés művelete

17.§ Továbbá mindekkor, ha a tárgy nem kívánatos, akkor káros visszahatású az ötös [érzékszervi] tudatosság, a befogadás, a vizsgálás és a rögzítés; ha kívánatos, akkor üdvös visszahatásúak; viszont ha nagyon kívánatos, akkor a vizsgálás és a rögzítés kellemessel együttjáró.

Ugyanígy a kellemessel együttjáró működtető indíttatás a végetértével kellemessel együttjáró rögzítéssé válik. A semlegessel együttjáró működtető indíttatás végetértével a rögzítés semlegessel együttjáró.

18.§ Viszont a kellemetlennel együttjáró indíttatás végetértével a rögzítés és ugyanígy a létfolyam is semlegessel együttjáróvá válik. Ezért ha a kellemeshez kapcsolt újraszületés[tudat] esetében a kellemetlennel együttjáró indíttatás végetértével nem születik rögzítés, akkor bármely korábban ismert csekély tárgyról semlegessel együttjáró vizsgálás keletkezik. Közvetlenül ez után a létfolyamba süllyed – így mondják a tanítók.

19.§ Ugyanígy az érzéki terület indíttatásainak végetértével a rögzítés az érzéki terület lényei számára csak az érzéki terület valóságelemeinek tárgyá válásával létezik.

20.§ A rögzítés – így mondják – a világos és a nagyon nagy tárgynál van jelen, mint az érzéki indíttatásainak, lényeinek és tárgyainak bizonyossága.

Ez itt a rögzítés művelete.

Az indíttatás művelete

21.§ Az indíttatások közül a csekély indíttatású folyamatban az érzéki terület indíttatásai csak hétszer vagy nyolcszor rohannak. Viszont lanyha megjelenéskor, mint a halál idején stb. csak ötször. Azontúl élénk megjelenéskor, mint pl. a Magasztos kettős csodája idején stb., négy vagy öt visszapillantó tudat van – így mondják.

22.§ Továbbá a kezdőnek az első [összpontosítás] végrehajtásakor a magasabbrendű indíttatások és a felsőbb tudás indíttatásai mindig csak egyszer rohannak. Akkor azután a létfolyamba süllyednek.

Továbbá a négy ösvény keletkezése csak egy pillanatnyi. Akkor azután két vagy három gyümölcstudat ennek megfelelően keletkezik. Akkor azután a létfolyamba süllyednek.

A megszűnés elérésének idején a negyedik formanélküli indíttatás kétszer rohan. Akkor azután érinti a megszűnést. A [megszűnésből való] kiemelkedés idején pedig a vissza nem térés gyümölcse vagy a Méltóság gyümölcse ennek megfelelően egy alkalommal keletkezik, majd megszűnik és a létfolyamba süllyed.

Tehát az elérés összes folyamatában, mint a létfolyam áramlásában, nincsen [állandó] művelete a folyamatnak, és sok [indíttatás] így található meg.

23.§ Mint mondják, a csekély indíttatás hétszer található meg, az ösvény és a felsőbb tudás egyszer, a maradék sokszor.

Ez itt az indíttatás művelete.

A személyek szerinti beosztás

24.§ Továbbá itt a két gyökérokúaknál és a gyökérok nélkülieknél a működtető indíttatások és a teljes [összpontosítás] indíttatásai nem találhatók meg. Ugyanígy a jó létállomáson a tudáshoz kapcsolódó visszahatás [nem található meg]. Viszont a rossz létállomáson a tudástól elválasztott nagy visszahatások nem találhatók meg.

25.§ A három gyökérokúak közül a befolyásmenteseknél sem üdvös, sem káros indíttatás nem található meg. Ugyanígy a tanulóknál és az átlagembereknél a működtető indíttatások [nem találhatók meg]. A tanulóknál téves nézethez és kételyhez kapcsolódó indíttatások [nem találhatók meg]. Továbbá a vissza nem térő személyeknél az ellenszenv nem található meg. A világfölötti indíttatások viszont ennek megfelelően csak a nemeseknél keletkeznek.

26.§ Mint kifejtik, a nem tanulóknak negyvennégy, a tanulóknak ötvenhat, a maradéknak ötvennégy [tudatállapota] jön létre.

Ez itt a személyek szerinti beosztás.

A síkok szerinti beosztás

27.§ Továbbá az érzéki terület síkjain a folyamat összes tudatállapota a körülményeknek megfelelően található meg.

A formai terület síkjain az ellenszenv indíttatását és a rögzítést kivéve [mind megtalálható].

A formanélküli terület síkjain az első ösvényt, a formai területet, a nevetést és az alsóbb formanélkülit kivéve [mind] megtalálható.

28.§ Összességében a kapu folyamatának tudatállapotai az érzékelőnélküliek egyikénél sem találhatók meg.

Továbbá tudatállapot az észlelésnélküliek egyikénél sem jelenik meg.

29.§ A körülményeknek megfelelően az érzékiben a folyamat nyolcvan tudatállapota található meg, a formaiban hatvannégy, a formanélküliben negyvenkettő.

Ez itt a síkok szerinti beosztás.

30.§ Végül is a hat kapu tudatállapotának megjelenése létrejöttének megfelelően, a létfolyamnál feltartóztatva megszakítatlan, amíg az élet tart.

*Ez volt a Felsőbb Tan foglalatának a
„Folyamat osztályozásának összefoglalása”
című negyedik fejezete.*

V. A folyamatmentes osztályozásának összefoglalása

1.§ Eddig a folyamat tudatállapotainak a megjelenése volt kifejtve, most az újraszületés megjelenésének összefoglalása mondatik el.

2.§ A folyamatmentes [tudatállapotok] összefoglalásában négy négyes látható: a négy sík, a négyféle újraszületés, a négy okcselekvés és a halál négyféle bekövetkezése.

A négy sík

3.§ Ezek közül a négy sík:

1. a tévút síkja
2. az érzéki jó létállomás síkja
3. a formai terület síkja
4. a formanélküli terület síkja.

4.§ A tévút síkja

Közülük a tévút síkja négyféle:

1. az alvilág
2. az állatvilág
3. az eltávozottak helye
4. a titánok csoportja.

5.§ Az érzéki jó létállomás síkja

Az érzéki jó létállomás síkja hétféle:

1. az emberek
2. a négy nagy király
3. a harminchármasok
4. a jámák
5. az elégedettek
6. a teremtésüknek örvendőik
7. a mások teremtése felett rendelkezők.

Végül is ez a tizenegyféle alkotja az érzéki terület síkját.

6.§ A formai terület síkja

A formai terület síkja tizenhatféle:

I. AZ ELSŐ ELMÉLYEDÉS SÍKJÁN

1. a Brahmát kísérők
2. a Brahmá miniszterei
3. a nagy Brahmá.

II. A MÁSODIK ELMÉLYEDÉS SÍKJÁN

4. a csekély fényűek
5. a mérhetetlen fényűek
6. a sugárzó fényűek.

III. A HARMADIK ELMÉLYEDÉS SÍKJÁN

7. a csekély ragyogásúak
8. a mérhetetlen ragyogásúak
9. a sötétséget beragyogók.

IV. A NEGYEDIK ELMÉLYEDÉS SÍKJÁN

10. a bőséges gyümölcsűek
11. a nem észlelő lények
és a Tiszta Földek.
Öféle Tiszta Föld sík van:
12. a fárdságnélküliek
13. a kínnélküliek
14. a gyönyörűek
15. a világosan látók
16. a felsőbbek.

7.§ A formanélküli terület síkja

A formanélküli sík négyféle:

1. a végtelen tér alapjának síkja
2. a végtelen tudatosság alapjának síkja
3. a semmilyenység alapjának síkja
4. a sem észlelés, sem nem észlelés alapjának síkja.

8.§ Az átlagemberek, a folyambalépettek és az egyszer visszatérő emberek egyike sem található meg a Tiszta Földön. A nemesek nem találhatók meg az észlelésnélküliek és a tévút síkján, a maradék helyen nemesek és nem nemesek is megtalálhatók.

Ez itt a négy sík.

A négy újraszületés

9.§ Az újraszületés négyféle:

1. a tévúton történő újraszületés
2. az érzéki jó létállomáson történő újraszületés
3. a formai területen történő újraszületés
4. a formanélküli területen történő újraszületés.

10.§ Ezek közül a káros visszahatású semlegessel együttjáró vizsgálás a fogantatás pillanatakor a tévút síkján születik újra. Akkor azután elmúlik a létfolyamba, és végül megszakad. Ez az egyetlen tévúton történő újraszületés.

11.§ Továbbá az üdvös visszahatású semlegessel együttjáró vizsgálás mint újraszületés, létfolyam és halál jelenik meg a nyomorék emberi lények, azaz a vakonszületettek stb. érzéki jó létállomásán ugyanúgy, mint a földhöz kötöttek és a lezuhant titánok esetében.

Továbbá a nyolc nagy visszahatás az érzéki jó létállomáson mindenhol mint újraszületés, létfolyam és halál jelenik meg.

Ez az érzéki jó létállomáson történő kilenc újraszületés.

Végül is ez a tízféle alkotja az érzéki terület újraszületéseit.

12.§ Közülük a négy tévúton levőknek, az embereknek és a lezuhant titánoknak nincsen biztos, kiszámolt élethossza.

Viszont a négy nagy király isteneinek élethossza ötszáz égi év. Ez emberi évben számolva kilencmillió év hosszú.

Azután a harminchárom isten élethossza ennek négyszerese, azután a jáma istenek élethossza ennek négyszerese, azután az elégedett istenek élet-

hossza ennek négyszerese, azután a teremtésüknek örvendő istenek élethossza ennek négyszerese, azután a mások teremtése felett rendelkező istenek élethossza ennek négyszerese.

Így a rendelkezőknek kilencszázhuszonegyszer tízmillió év, és még hatvanszor százezer év [az élethossza].

13.§ Az első elmélyedés visszahatása az első elmélyedés síkján mint újraszületés, létfolyam és halál jelenik meg.

Ugyanígy a második elmélyedés visszahatása és a harmadik elmélyedés visszahatása a második elmélyedés síkján; a negyedik elmélyedés visszahatása a harmadik elmélyedés síkján; az ötödik elmélyedés visszahatása a negyedik elmélyedés síkján. Viszont az észlelésnélküli lényeknél az újraszületés csak a forma. Ugyanígy akkor azután az élet folytatódásakor és a halál idején is csak a forma jelenik meg és szűnik meg.

Ez a hat a formai területen történő újraszületés.

14.§ Közülük a Brahmát kísérő istenek élethossza egy világekorszak háromszorosa. A Brahmá minisztereinek fél világekorszak; a nagy Brahmának egy világekorszak; a csekélyfényűeknek két világekorszak; a mérhetetlen fényűeknek négy világekorszak; a sugárzó fényűeknek nyolc világekorszak; a csekély ragyogásúaknak tizenhat világekorszak; a mérhetetlen ragyogásúaknak harminckettő világekorszak; a sötétséget beragyogóknak hatvannégy világekorszak; a bőséges gyümölcsűeknek és a nem észlelő lényeknek ötszáz világekorszak; a fáradságnélkülieknek ezer világekorszak; a kinnélkülieknek kétezer világekorszak; a gyönyörűeknek négyezer világekorszak; a világosan látóknak nyolcezer világekorszak; a felsőbbeknek tizenhatezer világekorszak az élethossza.

15.§ Az első formanélküli stb. visszahatások az első formanélküli stb. síkon sorrendben mint újraszületés, létfolyam és halál jelennek meg. Ez a négy a formanélkülin történő újraszületés.

16.§ Továbbá közülük a végtelen tér alapjára érkezett isteneknek húszezer világekorszak az élethossza. A végtelen tudatosság alapjára érkezett isteneknek negyvenezer világekorszak, a semmilyenség alapjára érkezett isteneknek hatvanezer világekorszak, a sem észlelés, sem nem észlelés alapjára érkezett isteneknek nyolcvannégyezer világekorszak az élethossza.

17.§ Az újraszületés, a létfolyam és ugyanígy az elmúlás tudata egyetlen születésben egyező és egyforma tárgyú.

Ez itt a négy újraszületés.

A négy okcselekvés

18.§ A működést illetően:

1. a teremtő
2. a támogató
3. az elnyomó
4. a károsító.

19.§ A hatás rendjét illetően:

1. a jelentős
2. a halálközeli
3. a szokásos
4. a felhalmozott.

20.§ Az időbeli hatást illetően:

1. a jelen életben ható
2. a következő életben ható
3. a hosszútávon ható
4. a kihúnyt.

21.§ A hatás helyét illetően:

1. a káros
2. az érzéki terület üdvöse
3. a formai terület üdvöse
4. a formanélküli terület üdvöse.

22.§ Ezek közül a káros az okcselekvés kapuja szerint háromféle: testi okcselekvés, szóbeli okcselekvés és elméleti okcselekvés.

Hogyan? Testi okcselekvésnek nevezik a test-kapuban általános előfordulású testi tudatásokat, mint az élet elvétele, a nem adott elvétele, az érzéki eltévelyedés.

Szóbeli okcselekvésnek nevezik a beszéd-kapuban általános előfordulású szóbeli tudatásokat, mint a hamis beszéd, a rágalmazás, a durva beszéd és a haszontalan fecsegés.

Elmebeli okcselekvésnek nevezik az elmében általános előfordulású, [az előző két] tudatáson kívülit, mint a sóvárgás, a rosszakarat és a téves nézet.

23.§ Közülük az élet elvétele, a durva beszéd és a rosszakarat a gyűlölködés gyökeréből születik. Az érzéki eltévelyedés, a sóvárgás és a téves nézet a mohóság gyökeréből. A maradék négy, két gyökérből jön létre. A tudati eseményre vonatkozóan ez a káros [okcselekvés] összesen tizenkétféle.

24.§ Az érzéki terület üdvöse az okcselekvés kapuja szerint háromféle: a testkapuban megjelenő testi okcselekvés, a beszéd-kapuban megjelenő szóbeli okcselekvés és az elme-kapuban megjelenő elmebeli okcselekvés.

Ugyanígy van az adás, az erkölcs és a kibontakoztatás esetében is. Viszont a tudati eseményre vonatkozóan nyolcféle van.

Mint tízféle: az adás, az erkölcs, a kibontakoztatás, a tisztelet, a szolgálat, az érdem átadása, a mások érdemének örvendés, a Tan hallgatása, a Tan magyarázata, a helyes nézet kialakítása [másoknál].

Végül is ez a húszféle alkotja az érzéki terület okcselekvéseit.

25.§ A formai terület üdvöse csak az elme okcselekvése. Ez a kibontakoztatásban a teljessé vált [összpontosítás], és az elmélyedés szerinti beosztásban ötféle.

26.§ Ugyanígy a formanélküli terület üdvöse is [csak] az elme okcselekvése. Ez a kibontakoztatásban a teljessé vált [összpontosítás], és a tárgyak szerinti beosztásban négyféle.

27.§ Itt a nyugtalanságot kivéve a káros okcselekvés a tévút síkjára történő újraszületést idézi elő. Viszont az élet folytatódáskor mind a tizenkétféle a hét káros hatást eredményezi az érzéki világában és a forma világában a körülményeknek megfelelően.

28.§ Az érzéki terület üdvös [okcselekvése] az érzéki jó létállomáson történő újraszületést idézi elő, ugyanígy a nagy visszahatások is az élet folytatódásakor. Viszont mind a nyolc gyökérok nélküli visszahatás az érzéki világban és a formai világban eredményez [hatást] a körülményeknek megfelelően.

29.§ Ezek közül a három gyökérokú felsőbb üdvös [okcselekvés] három

gyökérokú újraszületést ad és az élet folytatódásakor tizenhat visszahatást eredményez.

A három gyökérokú alsóbb és a két gyökérokú felsőbb üdvös [okcselekvés] két gyökérokú újraszületést ad és az élet folytatódásakor – a három gyökérokút kivéve – tizenkét visszahatást eredményez.

Viszont a két gyökérokú alsóbb üdvös [okcselekvés] gyökérok nélküli újraszületést ad. Az élet folytatódásakor gyökérok nélküli visszahatásokat eredményez.

30.§ A késztetés nélküli késztetéssel kísért visszahatást nem okoz, és a késztetéssel kísért késztetés nélküli visszahatást – így mondják egyesek.

Szerintük a mondottaknak megfelelően a hatások létrejötte sorrendben tizenkettő, tíz és nyolc.

31.§ Továbbá a formai terület üdvös [okcselekvője] az első elmélyedés alsóbb [szintjét] kibontakoztatva a Brahmát kísérőknél születik újra. Hasonlóan, a középsőt kibontakoztatva a Brahmá minisztereinél, a felsőbbet kibontakoztatva a nagy Brahmánál születik újra.

Ugyanígy a második és a harmadik elmélyedés alsóbb [szintjét] kibontakoztatva a csekélyfényűeknél, a középsőt kibontakoztatva a mérhetetlen fényűeknél, a felsőbbet kibontakoztatva a sugárzó fényűeknél.

A negyedik elmélyedés alsóbb [szintjét] kibontakoztatva a csekély ragyogásúaknál, a középsőt kibontakoztatva a mérhetetlen ragyogásúaknál, a felsőbbet kibontakoztatva a sötétséget beragyogóknál.

Az ötödik elmélyedést kibontakoztatva a bőséges gyümölcsűeknél [születik újra]. Hasonlóan, az észlelés eloszlását kibontakoztatva az észlelés nélküli lényeknél. Viszont a vissza nem térők a Tiszta Földeken születnek újra.

32.§ A formanélküli terület üdvös [tudatállapotait] kibontakoztatva [az okcselekvő] a formanélkülieknél születik újra.

33.§ Ily módon a magasabbrendű érdem a síkok szerint elrendezett, hasonló hatás származik az újraszületéskor és az élet folytatódásakor.

Ez itt a négy okcselekvés.

A halál és az újraszületés menete

34.§ A halál eljövetele négyféle, nevezetesen: az élet elpusztulásával, az

okcselekvés elpusztulásával, mindkettő elpusztulásával és a megsemmisítő okcselekvés révén.

35.§ Így a halál közelében levők számára a halál idejekor a körülményeknek megfelelően az okcselekvés erejénél fogva a hat kapu egyikében jelen van vagy

- a következő lét újraszületését teremtő okcselekvés, amellyel szembesül [a haldokló]; vagy
- az okcselekvés képzete, mint az okcselekvés végrehajtásakor korábban érzékelt vagy a végrehajtás eszközévé vált forma stb.; vagy
- a létállomás képzete, amit a közvetlenül következő létben ér el és tapasztal meg.

36.§ Akkor azután az így megjelent tárgy miatt az okcselekvés eredményeként tiszta vagy szennyezett tudat folytonossága általában az elérendő létnek megfelelő irányban ismétlődve jelenik meg. Vagy megújulásával csak a születést létesítő okcselekvés éri el a kaput.

37.§ Annál, aki a halál közelében van, a folyamat tudatállapotainak végetértekor vagy a létfolyam kiapadásakor a halál tudatállapota, a jelen élet befejezése keletkezik és szűnik meg az elmúlás során. A megszűnés végetértekor, és csak közvetlenül az után, az így megragadott tárgy miatt újraszületés által készített tudat keletkezik, és a következő létben a [szív] alapzatra támaszkodik vagy alapzatnélküli, a körülményeknek megfelelően. Ez a tudatlanság hajlamával betakart és a szomj hajlamában gyökerező készítés által születik. Az újraszületéstudat összekapcsolódik [a tudatkísérőkkel], és elől járva az együtt születők terepeként összeköti a következő létet [az előzővel].

38.§ Továbbá itt a halálközeli folyamatokban csak öt lanyha indíttatás megjelenése várható. Ezért ha a halálnál a jelenlevő tárgy a térségbe jut és megmarad, akkor az újraszületés és a létfolyam számára is a jelenlevő tárgyiságok jelennek meg. Az érzéki területen történő újraszületéskor a hat kapuban megragadott okcselekvés képzete vagy a létállomás képzete található meg, amelyek tárgya jelenlegi vagy múltbeli. Viszont az okcselekvés csak múltbeli, és csak az elme-kapuban megragadott. Ez az összes tárgy csak csekély [erővel ható] valóságélem.

39.§ Továbbá a formai területen történő újraszületéskor a tárgy tudomás, és csak az okcselekvés képzete. Ugyanígy a formanélkülين történő újraszületéskor a tárgy magasabbrendű vagy tudomás, és csak az okcselekvés képzete.

Továbbá az észlelésnélküli lényeknél csak az élet kilencese kap támaszt az

újrászületésnél. Ezért nevezik formai újrászületésének. A formanélküliek formanélküli újrászületésűek. A maradék formai és formanélküli újrászületésű.

40.§ Formanélküli halál esetén az alsóbb formanélkülit kivéve felsőbb formanélküli újrászületés van, és ugyanígy [van] az érzékiben a három gyökérokúakkal is.

A formai területen történő halál esetén nincsen gyökérok nélküli [újrászületés], a három gyökérokú érzékiben történő halál esetén mindenhol lehet, míg a többi esetben csak az érzékiben.

Ez itt a halál és az újrászületés menete.

41.§ Végül is amíg a halál tudati eseménye zajlik, addig tudatfolyamatok nem keletkeznek, viszont a megszületetteknel közvetlenül az újrászületés [tudatállapotának] megszűnte után egy azonos tudatállapot és egy azonos tárgy jelenik meg megszakítatlanul, mint a folyó áramlása. Mivel ez a létezés természetének a jegye, ezért a létfolyam folytonosságának a tudata. Az élet végén a halál tudatállapota az elmúlással megszűnik. Akkor azután az újrászületés stb. [tudatállapotai] a székér kerekéhez hasonlóan sorban forogva megjelennek.

42.§

Újrászületés, létfolyam, tudatfolyamat,
halál, ahogy itt, úgy a következő létben is.
Ismét összekapcsolódás és létfolyam, itt
a tudatállapot folytonossága körbeforog.

A bölcsek megértik az állandótlanságot,
megnevezve a halálnélkülit,
teljesen elvágva a ragaszkodás béklyóját
nyugalomba térnek hosszú buzgalom után.

*Ez volt a Felsőbb Tan foglatatának a
„Folyamatmentes osztályozásának összefoglalása”
című ötödik fejezete.*

VI. A forma osztályozásának összefoglalása

- 1.§ Eddig beosztásuk és megjelenésük szerint osztályozottak a tudatállapotok és a tudattényezőik tudatvalói, most a formáról lesz szó. Itt az összefoglalása ötféle: a felsorolás, az osztályozás, az eredet, a csoportok és a megjelenés menete.

A forma felsorolása

- 2.§ A forma kétféle: a négy nagy alapelem és a négy nagy alapelemből származó formák. Ez a kétféle forma tizenegyféléképpen tevődik össze.

- 3.§ Hogyan?

1. Az alapelem formái: a föld elem-tartomány, a víz elem-tartomány, a tűz elem-tartomány és a levegő elem-tartomány.
2. Az érzékelő formák: a szem, a fül, az orr, a nyelv és a test.
3. A dologi formák: a [látható szín és] forma, a hang, a szag, az íz és a vizet kivéve a [többi] három alapelemből álló tapintható [forma].
4. A természeti formák: a nő és a férfi.
5. A szív forma: a szív alapzat.
6. Az élet formája: az életképesség.
7. A táplálék formája: a szilárd táplálék.

Ez a tizennyolcféle összetevődik, mint: öntermészet forma, önjegy forma, közvetlenül eredményezett forma, formált forma és megértett forma.

- 4.§

8. A határolás formája: a tér elem-tartománya.
9. A tudatás formái: a testi tudatás és a szóbeli tudatás.
10. A változás formái: a forma könnyűsége, hajlékonysága, kezelhetősége és a két tudatás.
11. Az ismertetőjegy formái: a forma keletkezése, folytonossága, romlása és állandótlansága. Itt a keletkezést és a folytonosságot a születés formájának nevezik.

- 5.§ Ez a tizenegy forma huszonnyolcféle a saját formája szerint. Hogyan?

Alapelemek, érzékelők, tárgyak, természetek, szív, élet és táplálék – ez a tizennyolcféle [közvetlenül eredményezett] forma. Határolás, tudatás, változás és ismertetőjegy – ez a tíz nem közvetlenül eredményezett; így az egész huszonnyolcféle.

Ez itt a forma felsorolása.

A forma osztályozása

6.§ Továbbá az összes forma egyféle [beosztás szerint]: gyökérok nélküli, feltételes, befolyásoló, készített, világi, érzéki területi, tárgynélküli és fel nem adható. Belsőként és külsőként sokféle beosztású.

7.§ Hogyan?

Az ötféle érzékelő forma belső; a többi forma külső.

Az érzékelők és a szív formái: a hatféle alapzat; a többi forma nem alapzat.

Az érzékelők és a tudatások formái: a hét kapu; a többi forma nem kapu.

Az érzékelők, a természet és az élet formái: a nyolcféle képesség; a többi forma nem képesség.

Az érzékelők és a tárgyak tizenkétfélék: durva formák, közeli formák és ütköző formák; a többi finom-forma, távoli forma és nem ütköző forma.

Az okcselekvés szülte formák ragaszkodások, a többi forma nem a ragaszkodás formája. A formai alap látható forma, a többi nem látható forma.

A szem stb. [és a fül] kettőse nem éri el [a tárgyat], és az orr stb. hármasa eléri. Ez az ötféle forma, amely a tárgyat megragadja, a többi forma nem ragadja meg a tárgyat.

A szín, a szag, az íz, a táperő és a négy alapelem a nyolc el nem különült forma, a többi elkülönült forma.

8.§ Végül is huszonnyolcféle amit a bölcsék a belső stb. beosztása szerint elemeznek.

Ez itt a forma osztályozása.

A forma eredete

9.§ A forma négy eredete: az okcselekvés, a tudatállapot, a hő és a táplálék.

10.§ Ezek közül az érzéki terület és a formai terület huszonötféle üdvös és káros okcselekvése a belső folytonosságban az újraszületéstől származóan pillanatról pillanatra előidézi az okcselekvésből eredő készített formát.

11.§ A hetvenöt tudatállapot – kivéve a formanélküli visszahatásokat és a két ötös [érzékszervi] tudatosságot – az első létfolyam[pillanattól] származóan előidézi a tudatból erdő formát, de csak amint megszületik.

Ezek közül a teljes [összpontosítás] indíttatása is szabályozza a testtartásokat. Viszont az érzéki terület indíttatásai és a felsőbb tudás meghatározó [tudatállapotai] is előidézik a tudatásokat. Itt a tizenhárom kellemes indíttatás is mosolyt teremt.

12.§ A hideg és a forró a tűz elem-tartományt jelenti, amely a jelenlétet elérve a körülményeknek megfelelően előidézi a hóból eredő belső és külső formát.

13.§ A táperő a jelenlétet elérve táplálék, amely a lenyeléskor előidézi a táplálékból eredő formát.

14.§ Ezek közül a szív és a képességek formái csak az okcselekvésből születnek; a két tudatás csak a tudatállapotból születik; a hang a tudatállapotból és a hóból születik; a könnyűséggel kezdődő három a hóból, a tudatállapotból és a táplálékból jön létre. Ugyanígy az el nem különült formák és a tér elemtartomány is négyből jönnek létre. Az ismertetőjegy formái egyikből sem születnek.

15.§ Sorrendben tizenhármat, tizenötöt, tizenhárom és tizenkettőt az okcselekvésből, a tudatállapotból, a hóból és a táplálékból születik. Az ismertetőjegy formái nem születnek valamilyen módon, mivel azok teljesen öntermészetük szerint születnek stb. – így ismertetik.

Ez itt a forma eredete.

A csoportok kapcsolódása

16.§ A huszonegy formacsoport: az együtt keletkezők, az együtt megszűnők, az egyező támasztékúak és az együtt előfordulók.

17.§ Ezek közül az életet és a [nyolc] el nem különült formát a szemmel együtt a szem tizesének mondják. Ugyanígy értendő sorban a füllel stb. együtt a fül tize, az orr tize, a nyelv tize, a test tize, a női természet tize, a férfi

természet tizese és az alapzat tizese. Az el nem különült formát az étellel együtt az élet kilencesének mondják. Ez a kilenc csoport ered az okcselekvésből.

18.§ Továbbá az el nem különült formák alkotják a tiszta nyolcast. Ezek a testi tudatással együtt a testi tudatás kilencese; a szóbeli tudatással és a hanggal együtt a szóbeli tudatás tizese; a könnyűséggel kezdődő [három] a könnyűség stb. tizenegyese; a testi tudatás és a könnyűség stb. tizenkettese; a szóbeli tudatás, a hang és a könnyűség stb. tizenhármasa. Ez a hat csoport ered a tudatállapotból.

19.§ A tiszta nyolcas, a hang kilencese, a könnyűség stb. tizenegyese, a hang könnyűségének stb. tizenkettese a négy hőből eredő csoport.

20.§ A tiszta nyolcas és a könnyű stb. tizenegyese a két táplálékból eredő csoport.

21.§ Ezek közül a tiszta nyolcas és a hang kilencese – tehát két hőből eredő csoport – külsőként is megtalálható. Viszont az összes maradék csak belső.

22.§ Sorrendben az okcselekvésből, a tudatállapotból, a hőből és a táplálékból ered kilenc, hat, négy és kettő, vagyis huszonegy csoport. Mivel a tér és az ismertetőjegyek csak a csoportok körülhatároló jegyei, ezért nem a csoportok részei – így mondják a bölcsek.

Ez itt a csoportok kapcsolódása.

A forma megjelenésének menete

23.§ Ez az összes forma az érzéki világban a körülményeknek megfelelően az élet folytatódásakor hiánytalanul megtalálható. Viszont az újraszületéskor a nedvesség szülőiteinél és a megjelenőknél legtöbbször hét tizes nyilvánul meg: a szem, a fül, az orr, a nyelv, a test, a természet és az alapzat tizesei. Ugyanakkor legkevesebbször a szem, a fül, az orr és a természet olykor nem található meg. A csoportok így ennek megfelelően tekinthetők.

Továbbá a méhből születő lényeknél három tizes nyilvánul meg: a test, a természet és az alapzat tizese. Azonban a természet tizese olykor nem található meg. Akkor azután az élet folytatódásának idején fokozatosan megnyilvánul a szem tizese stb.

24.§ Végül is a formacsoport folytonossága az érzéki világban négy eredettel

jelenik meg megszakítatlanul amíg az élet tart, mint a lámpa lángja vagy mint a folyó áramlása: okcselekvésből ered az újraszületéstől származva; tudatállapotból ered a második tudat[pillanat]tól származva; hőből ered a jelenlét idejétől származva és táplálékból ered a táperővel áthatottságtól származva.

25.§ Viszont a halál idején a haláltudat előtti tizenhét tudat[pillanat] fennállásából származva okcselekvésből születő formák nem keletkeznek. A korábban keletkezett okcselekvésből születő formák a haláltudatkor megjelennek és megszűnnek. Akkor azután a tudatból született és a táplálékból született formák végetérnek. Akkor azután a hőből eredő forma egymásra következői a holttestben jelennek meg.

26.§ Végül is a halott lényeknél a forma a következő létben az újraszületéstől származva ismét ugyanúgy megjelenik.

27.§ Továbbá a formai világban az orr, a nyelv, a test, a természet tizesei és a táplálékból születő csoportok nem találhatók meg. Ezért az újraszületéskor négy csoport ered okcselekvésből: a szem, a fül, az alapzat tizese és az élet kilencese. Az élet folytatódásakor [a formák] a tudatból és a hőből eredve találhatók meg.

28.§ Továbbá az észlelésnélküli lényeknél a szem, a fül, az alapzat és a hang nem találhatók meg. Ugyanígy az összes tudatból született forma [sem található meg]. Ezért az újraszületéskor csak az élet kilencese jelenik meg, és a hőből eredő forma – a hangot kivéve – megmarad.

29.§ Végül is az érzeki, a formai és az észlelésnélküli három állapotában a forma kétféle megjelenése látható, az újraszületés és az élet folytatódása.

Huszonnyolc [forma] az érzékiben, huszonhárom a formaiban, tizenhét az észlelésnélkülieknél, egy sincs a formanélküliben. Hang, változás, romlás és halál a fogantatáskor nem található meg, az élet folytatódásakor pedig semmi sincs, ami nem található meg.

Ez itt a forma megjelenésének menete.

A kialvás

30.§ Viszont a kialvás világfölötti és a négy ösvény tudásával megvalósítható. Az ösvények és a gyümölcsök tárgyává válik, és a vágyból álló szomjrról való lemondás miatt mondják kialvásnak.

31.§ Ez öntermészete szerint egyféle, [megtapasztalásának] útja szerint kétféle: a maradékkal rendelkező kialvás tartománya és a maradéknélküli kialvás tartománya. Ugyanígy sajátsága szerinti beosztásban háromféle: üres, képzetmentes és óhajmentes.

32.§ A váagnélküli nagy bölcsek úgy mondják, hogy a kialvás halálnélküli, végnélküli, nem készített, legfelsőbb valóság. A Túlonjutottak négyfélének fejtették ki a felsőbbet: mint tudatállapot, tudattényező, forma és kialvás.

*Ez volt a Felsőbb Tan foglalatának a
„Forma osztályozásának összefoglalása”
című hatodik fejezete.*

VII. A fogalomcsoportok osztályozásának összefoglalása

- 1.§ Hetvenkétféle tényleges valóság mondatott önjegyével, most azok fogalomcsoportjait mondom el alkalmazásuk szerint.
- 2.§ A fogalomcsoportok összefoglalása négyfélének látható:
1. a károsak összefoglalása
 2. a vegyesek összefoglalása
 3. a megvilágosodáshoz tartozók összefoglalása
 4. az egész összefoglalása.

A károsak összefoglalása

- 3.§ Hogyan? Először is a károsak összefoglalásában négy befolyás van: az érzéki befolyása, a létezés befolyása, a téves nézetek befolyása és a tudatlanság befolyása.
- 4.§ A négy áradás: az érzéki áradása, a létezés áradása, a téves nézetek áradása és a tudatlanság áradása.
- 5.§ A négy kötelék: az érzéki köteléke, a létezés köteléke, a téves nézetek köteléke és a tudatlanság köteléke.
- 6.§ A négy csomó: a sóvárgás testi csomója, a rosszakarat testi csomója, a szabályoktól és szertartásoktól függés testi csomója és az „ez az igazság” beállító testi csomója.
- 7.§ A négy ragaszkodás: az érzékihez ragaszkodás, a téves nézethez ragaszkodás, a szabályokhoz és szertartásokhoz ragaszkodás és az önmagam tanához ragaszkodás.
- 8.§ A hat akadály: az érzéki szándék akadály, a rosszakarat akadály, a lustaság és a tompultság akadály, a nyugtalanság és az aggodalom akadály, a kétély akadály és a tudatlanság akadály.

9.§ A hét hajlam: az érzéki vágy hajlama, az ellenszenv hajlama, az önteltség hajlama, a téves nézetek hajlama, a kétely hajlama és a tudatlanság hajlama.

10.§ A tíz bilincs a [Buddha] Beszédeiben: az érzéki vágy bilincse, a formai [lét] iránti vágy bilincse, a formanélküli [lét] iránti vágy bilincse, az ellenszenv bilincse, az önteltség bilincse, a téves nézetek bilincse, a szabályoktól és szertartásoktól függés bilincse, a kétely bilincse, a nyugtalanság bilincse és a tudatlanság bilincse.

11.§ Másik tíz bilincs a Felsőbb Tanban: az érzéki vágy bilincse, a létezés iránti vágy bilincse, az ellenszenv bilincse, az önteltség bilincse, a téves nézetek bilincse, a szabályoktól és szertartásoktól függés bilincse, a kétely bilincse, az irigység bilincse, a kapzsiság bilincse és a tudatlanság bilincse.

12.§ A tíz szennyeződés: a mohóság, a gyűlölködés, a zavarodottság, az önteltség, a téves nézet, a kétely, a lustaság, a nyugtalanság, a szégyentelenség és a lelkiismeretlenség.

13.§ Itt a befolyások stb. közül az érzéki és a létezés [vágya] alatt azok alapzata, a szomj értendő. Ugyanígy jelenik meg a csak téves nézetnek mondható szabályoktól és szertartásoktól függés, az „ez az igazság” beállítódás és az önmagam tanához ragaszkodás.

14.§ A befolyások, az áradások, a kötelékek és a csomók ténylegesen háromfélék, két ragaszkodás mondatott, nyolc akadály lehet. Hat hajlam van, kilenc bilincset ismernek, szennyeződés tíz mondatott – ez a kilencféle rossz összefoglalása.

A vegyesek összefoglalása

15.§ A vegyes összefoglalásában hat gyökérok van: a mohóság, a gyűlölködés, a zavarodottság, a mohóságtól való mentesség, a gyűlöletmentesség és a zavarodottságtól való mentesség.

16.§ Az elmélyedés hét tagja: a gondolati megragadás, a gondolati megtartás, az öröm, az egyhegyűség, a kellemesség, a kellemetlenség és a semlegesség.

17.§ Az ösvény tizenkét tagja: az igaz nézet, az igaz elhatározás, az igaz szó, az igaz tett, az igaz megélhetés, az igaz törekvés, az igaz éberség, az igaz

összpontosítás, a téves nézet, a téves elhatározás, a téves törekvés és a téves összpontosítás.

18.§ A huszonkét képesség: a szem képessége, a fül képessége, az orr képessége, a nyelv képessége, a test képessége, a női képesség, a férfiúi képesség, az életképesség, az elme képessége, a boldogság képessége, a kellemesség képessége, a kellemetlenség képessége, a semlegesség képessége, a bizalom képessége, a tetterő képessége, az éberség képessége, az összpontosítás képessége, a bölcsesség képessége, a „nem tudottat tudni fogom” képessége, a végső tudás képessége és a végső tudásúak képessége.

19.§ A kilenc erő: a bizalom ereje, a tetterő ereje, az éberség ereje, az összpontosítás ereje, a bölcsesség ereje, a szégyen ereje, a lelkiismeret ereje, a szégyenlenség ereje és a lelkiismeretlenség ereje.

20.§ A négy uralkodás: a szándék uralkodása, a tetterő uralkodása, a tudatállapot uralkodása és a megfontolás uralkodása.

21.§ A négy táplálék: a szilárd táplálék, a második az érzékelés, a harmadik az elmebeli akarat és a negyedik a tudatosság.

22.§ Itt a képességek közül a „nem tudottat tudni fogom” képessége a folyamatlépesség ösvényének a tudása; a végső tudásúak képessége a Méltóság tudása; a végső tudás képessége a hat közbenső tudás. Az életképesség kétféle, formai és formanélküli.

Az öt [érzékszervi] tudatosságban az elmélyedés tagjai, a tetterőnélküliségben az erők, a gyökérok nélküliben az ösvény tagjai nem találhatóak meg. Ugyanígy a kételkedő tudatállapotban az egyhegyűség nem válik az ösvény, a képesség és az erő állapotává. Egyidejűleg csak egy uralkodás található meg a születési körülményeinek megfelelően, és csak a két vagy három gyökérokú indíttatásban.

23.§ A hat gyökérok, az elmélyedés öt tagja, az ösvény kilenc tagja, a hatvan képesség és a kilenc erő tényleges valóságként ismert. Négy uralkodás és ugyanannyi táplálék mondatott. Ez a hétféle üdvös stb. összetevő a vegyesek összefoglalása, amint azt mondják.

A megvilágosodáshoz tartozók összefoglalása

24.§ A megvilágosodáshoz tartozók összefoglalásában négy éber készenlét van: a test szemlélésének éber készenléte, az érzés szemlélésének éber készen-

léte, a tudatállapot szemlélésének éber készenléte és a tudatvalók szemlélésének éber készenléte.

25.§ A négy döntő erőfeszítés: a keletkezett rossz tudatvalók feladásának törekvése, a nem keletkezett rossz tudatvalók fel nem keltésének törekvése, a nem keletkezett üdvös tudatvalók felkeltésének törekvése és a keletkezett üdvös tudatvalók gyarapításának törekvése.

26.§ A négy hatalmi eszköz: a szándék hatalmi eszköze, a tetterő hatalmi eszköze, a tudat hatalmi eszköze és a megfontolás hatalmi eszköze.

27.§ Az öt képesség: a bizalom képessége, a tetterő képessége, az éberség képessége, az összpontosítás képessége és a bölcsesség képessége.

28.§ Az öt erő: a bizalom ereje, a tetterő ereje, az éberség ereje, az összpontosítás ereje és a bölcsesség ereje.

29.§ A megvilágosodás hét tényezője: az éberség megvilágosodási tényezője, a valóság tanulmányozásának megvilágosodási tényezője, a tetterő megvilágosodási tényezője, az öröm megvilágosodási tényezője, a megnyugvás megvilágosodási tényezője, az összpontosítás megvilágosodási tényezője és a felülemelkedett egykedvűség megvilágosodási tényezője.

30.§ A nyolcas ösvény tagjai: az igaz nézet, az igaz elhatározás, az igaz szó, az igaz tett, az igaz megélhetés, az igaz törekvés, az igaz éberség és az igaz összpontosítás.

31.§ Itt a négy éberséget egyetlen igaz éberségnek mondják. Ugyanígy a négy döntő erőfeszítés is egyetlen igaz törekvés.

32.§ E harminchetes beosztás hétféle összefoglalása öntermészete szerint tizennégy: szándék, tudatállapot, felülemelkedett egykedvűség, bizalom, megnyugvás, öröm, igaz nézet és elhatározás, törekvés, három elhagyás, igaz éberség és összpontosítás.

33.§ A harminchét kiváló legjobb tudatvalónak ez az osztályozása: elhatározás, megnyugvás, öröm, felülemelkedett egykedvűség, szándék, tudatállapot és három elhagyás – ez a kilenc csak egyszer fordul elő. A tetterő kilencszer, nyolcszor az éberség, az összpontosítás négyszer, ötször a bölcsesség, a bizalom kétszer.

Ez az összes a világfölköttiben van, csak az elhatározás és az öröm nem, de alkalmazásuk szerint a világban is megjelennek a hatféle tisztaságban.

Az egész összefoglalása

34.§ Az egész összefoglalásában az öt halmaz: a forma halmaza, az érzés halmaza, az észlelés halmaza, a készítés halmaza és a tudatosság halmaza.

35.§ A ragaszkodás öt halmaza: a forma ragaszkodási halmaza, az érzés ragaszkodási halmaza, az észlelés ragaszkodási halmaza, a készítés ragaszkodási halmaza és a tudatosság ragaszkodási halmaza.

36.§ A tizenkét alap: a szem-alap, a fül-alap, az orr-alap, a nyelv-alap, a test-alap, az elme-alap, a forma-alap, a hang-alap, a szag-alap, az íz-alap, a tapintás-alap és a tudatvaló-alap.

37.§ A tizennyolc tartomány: a szem tartománya, a fül tartománya, az orr tartománya, a nyelv tartománya, a test tartománya, a forma tartománya, a hang tartománya, a szag tartománya, az íz tartománya, a tapintás tartománya, a látás-tudatosság tartománya, a hallás-tudatosság tartománya, a szaglás-tudatosság tartománya, az ízezés-tudatosság tartománya, a test-tudatosság tartománya, az elme tartománya, a tudatvaló tartománya és az elme-tudatosság tartománya.

38.§ A Négy Nemes Igazság: a szenvedés nemes igazsága, a szenvedés keletkezésének nemes igazsága, a szenvedés megszűnésének nemes igazsága és a szenvedés megszűnéséhez vezető út nemes igazsága.

39.§ Itt hatvankilenc tudatvalóból áll össze a tudatvaló alapja és a tudatvaló tartománya, azaz mint [52] tudattényező, [16-féle] finom-formai és a kialakítás. Maga az elme alapja hét tudatosság-tartományba osztott.

40.§ Forma, érzés, észlelés, a maradék tudattényezők és a tudatosság – ezt az ötöt mondják az öt halmaznak.

A ragaszkodás öt halmazát ugyanígy a három létezéshez számítják, a felosztás nélküli kialakítás mentes a halmazba foglalástól.

A kapuk és a tárgyak szerinti felosztással ezek alapok; a kapuk, a tárgyak és a származékaik elrendezésével tartományok.

A három létezés körforgása szenvedés, és a szomj a kezdete, A kialakítás megszűnés, az ösvényt világfölköttinek fogják fel.

Az ösvénnyel és a gyümölccsel összekapcsolt [tudatvalók] a négy igazságtól mentesek. – Így mondatott ötféle beosztás szerint az egész összefoglalása.

*Ez volt a Felsőbb Tan foglalatánaka
„Fogalomcsoportok osztályozásának összefoglalása”
című hetedik fejezete.*

VIII. A feltételek osztályozásának összefoglalása

1.§ Itt most a készített valóságelemek osztályozásáról szólok annak megfelelően, ahogy e valóságelemek feltételezettek.

2.§ A feltételezettség összefoglalása kétfélének tekinthető:

1. a függő keletkezés módszere
2. a feltételes viszonyok módszere.

Ezek közül a függő keletkezés módszere valamelyik [másik] létezőtől függő létezés egyszerű eseménye.

Viszont a feltételes viszonyok módszere a feltételek fennállására vonatkozóan mondható el. Azonban a tanítók vegyesen mindkettőről beszélnek.

A függő keletkezés módszere

3.§ Ezek közül:

1. a tudatlanságtól feltételezve jönnek létre a késztetések,
2. a késztetésektől feltételezve jön létre a tudatosság,
3. a tudatosságtól feltételezve jön létre a név és forma,
4. a név és formától feltételezve jön létre a hat alap,
5. a hat alaptól feltételezve jön létre az érzékelés,
6. az érzékeléstől feltételezve jön létre az érzés,
7. az érzéstől feltételezve jön létre a szomj,
8. a szomjtól feltételezve jön létre a ragaszkodás,
9. a ragaszkodástól feltételezve jön létre a létesülés,
10. a létesüléstől feltételezve jön létre a születés,
11. a születéstől feltételezve jön létre az öregség és a halál, a bánat, a siránkozás, a szenvedés, a szomorúság és a kétségbeesés.

Így keletkezik a szenvedés egész halmaza. Ez itt a függő keletkezés módszere.

4.§ Ezek között három időszak, tizenkét tag, húsz sajátság, három összekapcsolódás, négy csoportosítás, három körforgás és két gyökér látható.

5.§ Hogyan? A tudatlanság és a késztetések a múlt időszakai; a születés, az öregség és a halál a jövő időszakai; a közbenső nyolc a jelen időszakai. Ez a három időszak.

6.§ A tudatlanság, a késztetések, a tudatosság, a név és forma, a hat alap, az érzékelés, az érzés, a szomj, a ragaszkodás, a létesülés, a születés és az öregség és a halál a tizenkét tag. A bánat stb. szavai itt a folyományként adódó eredménynek példái.

7.§ Itt a tudatlanság és a késztetések megragadásával a szomj, a ragaszkodás és a létesülés is megragadott. Ugyanígy a szomj, a ragaszkodás és a létesülés megragadásával a tudatlanság és a késztetések is [megragadottak]. A születés és az öregség és halál megragadásával a tudatosság stb. öt eredménye is megragadott. Így elvégezve:

Múltbeli gyökérok öt, mostani eredmény öt, mostani gyökérok öt, jövőbeli eredmény öt.

Hús sajátság, három összekapcsolódás és négy csoportosítás van.

8.§ A három körforgás:

1. a szennyeződés körforgása – a tudatlanság, a szomj és a ragaszkodás;
2. az okcselekvés körforgása – a létesülés egy része mint okcselekvő létesülés és késztetés;
3. a visszahatás körforgása – a létesülés egy része mint újralétesülés és a maradékok.

9.§ A tudatlanság és a szomj a két gyökérnek tekinthetők.

10.§ Ezeknek a gyökereknek a megszűnésével megszűnik [a körforgás]. Az öregség és halál elbolondításától mindig megnyomorítottaknál a befolyások keletkezésével tudatlanság jelenik meg. A nagy bölcset a nem kötött, kezdetnélküli, három létre vonatkozó körforgást függő keletkezésnek mondja.

A feltételes viszonyok módszere

11.§ Ez itt a feltételes viszonyok módszere:

1. a gyökérok-feltétel
2. a tárgy-feltétel

3. az uralkodás-feltétel
4. a szomszédosság-feltétel
5. a közeliség-feltétel
6. az együttszületés-feltétel
7. a kölcsönösség-feltétel
8. a támasz-feltétel
9. a döntő támasz-feltétel
10. a megelőzés-feltétel
11. a következés-feltétel
12. az ismétlődés-feltétel
13. az okcselekvés-feltétel
14. a visszahatás-feltétel
15. a táplálék-feltétel
16. a képesség-feltétel
17. az elmélyedés-feltétel
18. az ösvény-feltétel
19. a kapcsolódás-feltétel
20. az elválasztás-feltétel
21. az ittlét-feltétel
22. a távollét-feltétel
23. az eltűnés-feltétel
24. az el nem tűnés-feltétel.

12.§

Név a névnek hatféleképpen [feltétele], ötfféleképpen a név a formának, ismét a név egyféleképpen a formának, a forma a névnek egyféleképp. Tudomás és név és forma a névnek kétfféleképpen, a kettő [a név és forma] a kettőnek kilencféleképpen – ez a hatféle feltétel. Hogyan?

13.§ Név a névnek hatféleképpen feltétele:

Az éppen megszűnt tudatállapotok és tudattényezők tudatvalói a jelen tudatállapotnak és tudattényezőnek a szomszédosság, a közeliség, a távollét és az eltűnés szerint. A megelőző indíttatások a következő indíttatásoknak az ismétlődés szerint. Az együttszülető tudatállapotok és tudattényezők tudatvalói kölcsönösen egymásnak a kapcsolódás szerint.

14.§ A név a név és formának ötfféleképpen feltétele:

A gyökérokok, az elmélyedési tagok és az ösvény tagjai az együttszülető név és formának a gyökérokok stb. szerint. Az együttszülető akaratok az együttszülető

név és formának, az eltérő idejű akaratok az okcselekvésből születetteknek az okcselekvés szerint. A visszahatás halmazai kölcsönösen egymásnak és az együttszülető formának a visszahatás szerint.

15.§ A név a formának csak egyféleképpen feltétele:

A következő tudatállapotok és tudattényezők tudatvalói ennek a megelőző testnek a következők szerint.

16.§ A forma a névnek csak egyféleképpen feltétele:

A hat alapzat az élet folytatódásakor a tudatosság hét tartományának, és az öt tárgy az öt [érzékszervi] tudatossági folyamatnak a megelőzés szerint.

17.§ A tudomás, valamint a név és forma a névnek kétféleképpen feltételei: a tárgy szerint és a döntő támasz szerint.

Ezek közül a tárgy mint forma stb. hatféle.

Viszont a döntő támasz háromféle: tárgyi döntő támasz, szomszédos döntő támasz és természeti döntő támasz. Ezek közül csak a jelentőssé vált tárgy a tárgyi döntő támasz. Az éppen megszűnt tudatállapotok és tudattényezők tudatvalói szomszédos döntő támaszok. A természeti döntő támasz sokféle: a vágy stb. és a bizalom stb. tudatvalói, a boldogság, a szenvedés, a személy, az étel, az évszak, a szálláshely, amelyek ennek megfelelően belső és külsők. Mindezek az üdvös stb. tudatvalóknak a feltételei, míg az okcselekvés a visszahatásoknak.

18.§ A név és forma a név és formának a körülményeknek megfelelően kilencféleképpen feltétele: az uralkodás, az együttszületés, a kölcsönösség, a támasz, a táplálék, a képesség, az elválás, az ittlét és az el nem tűnés szerint.

19.§ Ezek közül az uralkodás-feltétel kétféle: a jelentőssé vált tárgy a tárgy uralkodása szerint a névnek [feltétele]; a négyféle együttszületés uralkodása az együttszületés szerint az együttszülető név és forma számára [feltétel].

20.§ Az együttműködés-feltétel háromféle: a tudatállapotok és a tudattényezők tudatvalói kölcsönösen egymásnak és az együttszületés formáinak; a nagy alapelemek kölcsönösen egymásnak és a származott formáknak; az újraszületés pillanatában a [szív] alapzat és a visszahatások kölcsönösen egymásnak [feltételei].

21.§ A kölcsönösség-feltétel háromféle: a tudatállapotok és a tudattényezők tudatvalói kölcsönösen egymásnak; a nagy alapelemek kölcsönösen egy-

másnak; az újraszületés pillanatában a [szív] alapzat és a visszahatások kölcsönösen egymásnak [feltételei].

22.§ A támasz-feltétel háromféle: a tudatállapotok és a tudattényezők tudatvalói kölcsönösen egymásnak és az együttszületés formáinak; a nagy alapelemek kölcsönösen egymásnak és a származott formáknak; és a hat alapzat az érzékelés hét tudatosság tartományának [feltétele].

23.§ A táplálék-feltétel kétféle: a szilárd táplálék a test számára és a formanélküli táplálék az együttszülető név és forma számára [feltétel].

24.§ A képesség-feltétel háromféle: az öt érzékelő az öt [érzékszervi] tudatosság; a forma életképesség a ragaszkodás formájának; a formanélküli képességek az együttszülető név és forma számára.

25.§ Az elválasztás-feltétel háromféle: a fogantatás pillanatában a [szív] alapzat a visszahatásoknak és a tudatállapotok és a tudattényezők tudatvalói az együttszülető formáknak az együttszületés szerint.; a következő tudatállapotok és tudattényezők tudatvalói ennek a megelőző testnek a következő szerint; a hat alapzat az élet folytatódásakor a tudatosság hét tartományának a megelőzés szerint.

26.§ Az ittlét-feltétel és az el nem tűnés-feltétel összesen ötféle: Együttszületés, megelőzés, következő, szilárd táplálék és formai élet.

27.§ Az összes feltétel bennefoglalt a tárgy-, a döntő támasz-, az okcselekvés- és az ittlét-feltételekben.

Itt az összes együttszülető forma kétfélének tekinthető: az élet folytatódásakor a tudatállapot eredetének és újraszületéskor a felhalmozott [okcselekvésnek].

28.§ Itt a tudatvalók a három időben és időmentesen jönnek létre, belsők és külsők, készttetettek és nem készttetettek. Tudomás, név és forma szerint háromféleképpen fennállók, összeségében a feltételes viszonyokban huszonnégy feltétel van.

A tudomások szerinti beosztás

29.§ Ezek közül a forma valóságelemei csak a forma halmazai. A tudatállapotokból és a tudattényezőkből álló négy formanélküli halmaz és a kialakítás az öt

formanélküli, amelyet „név”-nek mondanak.

Az azután maradók a tudomások, amelyek kétfélék: tudottá tett tudomás és tudottá tevő tudomás.

30.§ Hogyan?

Valamilyen tudomás a természeti változatosságok sajátosságából származó „föld” és „hegy” stb.; az alkotórészek elrendezésének sajátosságából származó „ház”, „szekér” és „kocsi” stb.; az öt halmazból származó „ember” és „személy” stb.; a hold forgásából stb. származó „irány” és „idő” stb.; a tapinthatatlanság tulajdonságából származó „gödör” és „barlang” stb.; az egyes természeti jegyekből és a megkülönböztetés kibontakoztatásából származó „összkép képzete” stb.

Viszont az így felsorolt különféleségek magasabb értelemben véve nem létezők, hanem a létezés árnyékának formájában a tudati események tárgyaivá válnak. Az egyiknek a másikkal való összehasonlítását elvégezve, az ezeket valamilyennek gondoló kiszámolja, megnevezi, kifejezi, tudottá teszi őket, ezéért mondják ezeket tudomásnak. Ez a tudomás a tudottá tett tudomás.

31.§ Viszont a tudottá tevő tudomást a név, az elnevezés stb. megnevezése világítja meg. Ezek hatfélék: A létező tudomása; a nem létező tudomása; a nem létező tudomása a létezővel; a létező tudomása a nem létezővel; a létező tudomása a létezővel; és a nem létező tudomása a nem létezővel.

Ha ezek közül [a tudomás] a magasabb értelemben véve létező formát, érzést stb. tudottá teszi, akkor az a létező tudomása. Viszont ha a magasabb értelemben véve nem létező „földet”, „hegyet” stb. teszi tudottá, akkor azt a nem létező tudomásának mondják. Azután a maradék a kettő vegyítésével ennek megfelelően tekinthető, mint pl. a „hat felsőbb tudás birtoklója”, az „asszony hangja”, a „látás-tudatosság” és a „király fia”.

32.§ A beszéd a hang következtében a hallás-tudatosság folyamatánál, és az elme-kapu tárgyának értelmei a megjelenésnél közvetlenül keletkeznek, akkor azután ennek következtében tudatottak. Ezek a tudomások a világi közlés szokásai szerint tudhatók.

*Ez volt a Felsőbb Tan foglatának a
„Feltételek osztályozásának összefoglalása”
című nyolcadik fejezete.*

IX. A gyakorlati területek osztályozásának összefoglalása

1.§ A továbbiakban sorrendben elmondom a nyugalom és a belátás kibontakoztatásának kétféle gyakorlati területét.

A nyugalom összefoglalása

2.§ Ezek közül a nyugalom összefoglalása először is a nyugalom gyakorlati területének hétféle összefoglalása: a tíz összkép, a tíz undorító, a tíz felidézés, a négy mérhetetlen, az egy észlelés, az egy elemzés és a négy formanélküli.

3.§ Az alkat összegzése hatféle: a vágyakozó alkat, a gyűlölködő alkat, a zavarodott alkat, a bizalomteli alkat, az értelmes alkat és a csapongó gondolkodású alkat.

4.§ A kibontakoztatás három [foka]: az előkészítő kibontakoztatás, a közelítő kibontakoztatás és a teljes kibontakoztatás.

5.§ Három képzet látható: az előkészítő képzet, a felfogott képzet és a képmás képzet.

A gyakorlati terület kifejtése

6.§ Hogyan? A tíz összkép neve ez: a föld összképe, a víz összképe, a tűz összképe, a levegő összképe, a kék összképe, a sárga összképe, a vörös összképe, a fehér összképe, a tér összképe és a fény összképe.

7.§ A tíz undorító neve ez: a felpuffadt [holttest], a kék, a gennyedő, a feldarabolt, az [állatok által] evett, a darabokra szétszórt, a megcsonkított és darabokra szétszórt, a véres, a féreg lepte és a csontok.

8.§ A tíz felidézés neve ez: a Buddha felidézése, a Tan felidézése, a Gyülekezet felidézése, az erkölcs felidézése, a bőkezűség felidézése, az istenek felidézése, a békesség felidézése, a halál felidézése, a testre irányuló éberség és a be- és kilégzés ébersége.

9.§ Az isteni tartózkodásnak is mondott négy mérhetetlen neve ez: a szerető jószág, az együttérzés, az együttörvendés és a felülemelkedett egykedvűség.

10.§ Az egy észlelés az utálatosság észlelése a táplálékban.

11.§ Az egy elemzés a négy elem-tartomány elemzésének a neve.

12.§ A négy formanélküli neve a végtelen tér alapja stb. A nyugalom ismeretésekor tehát összesen negyven gyakorlási terület van.

Az alkalmasság szerinti beosztás

13.§ Továbbá az alkatok közül a vágyakozó alkat számára alkalmas a tíz undorító és a testre irányuló éberség kibontakoztatása.

A gyűlölködő alkat számára a négy mérhetetlen és a kéikkel kezdődő négy összkép.

A zavarodott alkat és a csapongó gondolkodású alkat számára a be- és kilégzés [ébersége].

A bizalomteli alkat számára a Buddhával kezdődő hat felidézés.

Az értelmes alkat számára a halál és a békesség [felidézése], az észlelés és az elemzés.

Az összes maradék gyakorlási terület mindegyik [alkat] számára alkalmas.

Az összképek közül a zavarodott alkat számára a nagyobb, a csapongó gondolkodású alkat számára a kisebb [az alkalmas].

Ez itt az alkalmasság szerinti beosztás.

A kibontakoztatás szerinti beosztás

14.§ Továbbá a kibontakoztatások közül az előkészítő kibontakoztatás az összes [gyakorlási terület] számára elérhető.

Tíz gyakorlási területen, a Buddhával kezdődő nyolc felidézésben, az észlelésben és az elemzésben csak a közelítő következik be, nem a teljes.

Viszont a maradék harminc gyakorlási területen a teljes kibontakoztatás következik be.

15.§ Ezek közül a tíz összkép és a be- és kilégzés [ébersége] öt elmélyedési szintet ér el. A tíz undorító és a testre irányuló éberség csak az első elmélyedési szintet; a szerető jószággal kezdődő három [mérhetetlen] négy elmélyedési szintet; a fölülemelkedett egykedvűség öt elmélyedési szintet [ér el]. Ez a huszonhat

a formai terület elmélyedésének gyakorlási területe. Viszont a négy formanélküli a formanélküli elmélyedéseket éri el.

Ez itt a kibontakoztatás szerinti beosztás.

A hely szerinti beosztás

16.§ A tanítások szerint a képzetek közül az előkészítő képzet és a felfogott képzet az összes [gyakorlási terület] számára a körülményeknek megfelelően megtalálható. Viszont a képmás képzete csak az összképben, az undorítóknban, a test részeiben és a be- és kilégzés [éberségében] található meg. Ezek közül a képmás képzete nyomán a közelítő összpontosítás és a teljes összpontosítás jelenik meg.

17.§ Hogyan? Amikor a kezdő a földkorong stb. képzetét fölfogja, akkor azt a tárgyat előkészítő képzetnek mondják, és ezt a kibontakoztatást előkészítő kibontakoztatásnak nevezik.

Ha viszont ezt a képzetet a tudat teljesen fölfogja – ahhoz hasonlóan, mint amikor szemmel látva az elme-kapu térségébe lép –, akkor azt a tárgyat fölfogott képzetnek nevezik. Ez a kibontakoztatás összpontosított.

Ugyanígy, aki összpontosított, az közvetlenül azután az előkészítő összpontosítással a fölfogott képzetben gyakorolja a kibontakoztatást. Ha a kibontakoztatással megteremtett tárgy a tényleges valóságtól mentesen, képmásként, tudomásnak számítva a tudatban megalapozott és birtokolt, akkor a képmás képzete keletkezett – így mondják.

18.§ Azután a továbbiakban a gátak feladásával az érzéki terület összpontosításánál a közelítő kibontakoztatás befejeződött. Akkor azután, aki a képmás képzetét a közelítő összpontosítással gyakorolja, az a formai terület első elmélyedését segíti elő.

Akkor azután, aki az első elmélyedés öt irányításának – a felfigyelésnek, a belépésnek, a döntésnek, a kiemelkedésnek és a visszapillantásnak – az urává válik, az a gondolati megragadás stb. durva tagjait feladja, és a gondolati megtartás stb. finomabb tagjait felkelti, és így fáradozva sorban a második stb. elmélyedést segíti elő a körülményeknek megfelelően.

Végül is a föld összképben stb.– azaz huszonkét gyakorlási területen – a képmás képzete található meg. Viszont a maradékban a mérhetetlenek jelennek meg a lényekről való tudomással.

19.§ Továbbá, aki az összképek közül a teret nem számítva akármelyik elért

összképet elveszi, és a tér előkészítő [gyakorlatát] a végtelenre vonatkoztatva végzi, az az első formanélkülit segíti elő. Aki az első formanélküli tudatosság előkészítő [gyakorlatát] a végtelenre vonatkoztatva végzi, az a második formanélkülit segíti elő. Viszont, aki az első formanélküli tudatosság előkészítő [gyakorlatát] nemlétként így végzi, „nincs itt semmi”, az a harmadik formanélkülit segíti elő. Aki a harmadik formanélküli előkészítő [gyakorlatát] így végzi, „ez békés, ez fenséges”, az a negyedik formanélkülit segíti elő.

20.§ Aki a maradék tíz gyakorlási területen az előkészítő [gyakorlatot] a Buddha tulajdonságai stb. tárgyáról végzi, az a felfogott képzetben a jó előkészítő [gyakorlatot] összpontosítja, és a közelítő [gyakorlatot] éri el.

21.§ Aki a felsőbb tudás eszközeként szolgáló ötödik elmélyedésből kiemelkedik, és a döntésre stb. felfigyel, majd az előkészítő [gyakorlatot] a forma stb. tárgyakon végzi, az ennek megfelelően a formai terület ötödik elmélyedésének megjelenését a felsőbb tudásra vonatkozóan segíti elő.

A felsőbb tudások:

A hatalmak, az isteni hallás, mások tudatállapotának ismerete, a korábbi életek felidézése és az isteni látás – ez az ötféle.

Ez itt a hely szerinti beosztás.

És a nyugalom gyakorlási területének módszere végetért.

A belátás összefoglalása

22.§ Továbbá a belátás gyakorlási területein a tisztaság összefoglalása hétféle: az erkölcs tisztasága, a tudat tisztasága, a nézet tisztasága, a bizonytalanság legyőzésének tisztasága, az ösvény és a nem ösvény tudva látásának tisztasága, az út tudva látásának tisztasága és a tudva látás tisztasága.

23.§ A három ismertetőjegy: az állandótlanság ismertetőjegye, a szenvedés ismertetőjegye és az önmagátlanság ismertetőjegye.

24.§ A három szemlélés: az állandótlanság szemlélése, a szenvedés szemlélése és az önmagátlanság szemlélése.

25.§ A tíz belátó tudás: a megértés tudása, a növekedés és csökkenés tudása, az elenyészés tudása, a félelem tudása, a veszély tudása, az elfordulás tudása, a szabadulás kívánásának tudása, az elmélkedés tudása, a késztetett iránti felülemel-

kedett egykedvűség tudása és az illeszkedés tudása.

26.§ A három felszabadulás: az üresség felszabadulása, a képzetmentesség felszabadulása és az óhajmentesség felszabadulása.

27.§ A felszabadulásnak három irányultsága látható: az üresség szemlélése, a képzetmentesség szemlélése és az óhajmentesség szemlélése.

A tisztaság szerinti beosztás

28.§ Hogyan? Az erkölcs tisztasága a négy tiszta erkölcs: az Előírások fegyelmenek erkölcsse, a képességek fegyelmenek erkölcsse, a megélhetés tisztaságának erkölcsse és a létfeltételekhez kapcsolódás erkölcsse.

29.§ A tudat tisztasága a kétféle összpontosítás: a közelítő összpontosítás és a teljes összpontosítás.

30.§ A nézet tisztasága: a név és forma megértése az ismertetőjegy, az alapvető jellegzetesség, a megnyilatkozás és a közvetlen ok vonatkozásában.

31.§ Ezek közül a név és forma feltételeinek megértése a bizonytalanság legyőzésének tisztasága.

32.§ Azután, aki a három lét készítetéseit a feltételeikkel együtt a múlt stb. szerinti beosztásban világosan megérti, és azokat a halmazok stb. módszer alapján csoportokba gyűjti, az a megértés tudásával a tartam, a folytonosság és a pillanat vonatkozásában megérti a három ismertetőjegyet, vagyis az állandótlanságot mint pusztulást, a szenvedést mint félelmet és az önmagátlanságot mint lényegnélküliséget, majd a növekedés és csökkenés tudásával a növekedést és csökkenést szemléli a feltétel és a pillanat szerint. Így felkél benne:

a fény, az öröm, a megnyugvás, a döntés, az igyekvés, a boldogság, a tudás, a készenlét, a felülemelkedett egykedvűség és az áhítás.

Az ösvény és a nem ösvény tudva látásának tisztasága nem más, mint az ösvény és a nem ösvény ismertetőjegyeinek elemzése a belátás foltjaiban – tehát a fény stb. – rejlő gát világos megértésével.

33.§ Továbbá ugyanígy, aki a gátaktól mentes, az a három ismertetőjegyet a belátás sorrendje szerint, a növekedés és csökkenés tudásával kezdve az

illeszkedőig végigköveti. Ez a kilenc belátó tudás az út tudva látásának tisztasága.

34.§ Továbbá, aki így végigköveti, az a belátás érettségének köszönhetően [érzi]: „most a teljes [belátás] keletkezik”. A létfolyamot megszakítva elme-kapun át felfigyelés keletkezik, majd azt követően két vagy három előkészítő, közelítő és illeszkedő nevű belátás tudat[pillanat] jelenik meg valamelyik ismertetőjegyről, mint az állandótlanság stb. A késztetett iránti felülemelkedett egykedvűség [tudását] az illeszkedés [tudásával] együtt – ha csúcspontjához ért –, a kiemelkedéshez vezető belátásnak mondják.

Akkor azután az áttérő tudatállapot a kialvást téve tárgyává az átlagemberi származását legyőzve és a nemes származáshoz menve jelenik meg. Közvetlenül ez után az ösvény – teljesen megismerve a szenvedés igazságát, otthagynva a keletkezés igazságát és megvalósítva a megszűnés igazságát – az ösvény igazságának kibontakoztatásával a teljes [belátás] folyamatába lép. Akkor azután két vagy három gyümölcs tudat[pillanat] jelenik meg és megszűnik. Akkor azután a létfolyamba süllyed.

A létfolyamot ismét megszakítva visszapillantó tudások mutatkoznak.

Az ösvényre, a gyümölcsre és a kialvásra visszapillant a bölcs, a szennyeződsénnélküli és a maradék [szennyeződségre] vagy visszapillant, vagy nem.

A hat tisztaság menetében így kibontakoztatott négyféle ösvényt a tudva látás tisztaságának mondják.

Ez itt a tisztaság szerinti beosztás.

A felszabadulás szerinti beosztás

35.§ Ezek közül az önmagátlanság szemlélése megszabadít az önmagam beállítódásától, így az üresség szemlélése nevű felszabadulás felé irányul. Az állandótlanság szemlélése a torzulás képzetétől szabadít meg és a képzetnélküli szemlélése nevű [felszabadulás felé irányul]. A szenvedés szemlélése a szomj óhajtasától szabadít meg és az óhajmentesség szemlélése nevű [felszabadulás felé irányul].

36.§ Ebből következően, ha a kiemelkedéshez vezető belátás az önmagátlanság alapján lát be, akkor az ösvényt az üresség felszabadulásának nevezik; ha az állandótlanság alapján lát be, akkor képzetmentes felszabadulásnak nevezik; ha a szenvedés alapján lát be, akkor óhajmentes felszabadulásnak nevezik.

Az ösvény a belátás vezetése szerint három nevet kap. Ugyanígy a gyümölcs is az ösvény vezetése szerint az ösvény folyamatában.

37.§ Viszont a gyümölcs elérésének folyamatában a mondottak szerinti eszközzel belátók számára minden esetben keletkezik gyümölcs, és azt csak a belátás vezetése szerinti üresség stb. felszabadulásának mondják. Viszont a tárgy és a lényegi sajátosság szerint mind a három név mindenhol egyforma.

Ez itt a felszabadulás szerinti beosztás.

A személy szerinti beosztás

38.§ Itt azt, aki a folyambalépés ösvényét kibontakoztatja, a téves nézet és a kétegy feladásával a tévútra születést otthagyja és legfeljebb hétszer [születik újra], azt folyambalépettnak nevezik.

39.§ Azt, aki az egyszer visszatérés ösvényét kibontakoztatja, a vágyat, a gyűlölködést és a zavarodottságot gyengíti, azt egyszer visszatérőnek nevezik, aki csak egyszer tér vissza erre a világra.

40.§ Azt, aki a vissza nem térés ösvényét kibontakoztatja, az érzéki vágyat és a rosszakaratot maradéktalanul feladja, azt vissza nem térőnek nevezik, aki ide nem tér vissza.

41.§ Azt, aki a Méltóság ösvényét kibontakoztatja, a szennyeződések maradéktalanul feladja, azt Méltónak nevezik, aki befolyásmentes, és aki a világon a legkiválóbb az adományra érdemesek közül.

Ez itt a személy szerinti beosztás.

Az elérés szerinti beosztás

42.§ Itt a gyümölcs elérése mindenki számára egyszerű a saját gyümölcsét illetően. Viszont a megszűnés elérésébe lépés csak a vissza nem térők és a Méltók számára adott.

43.§ Közülük, aki sorrendben az első stb. elmélyedés magasabbrendű elérésére tér, majd kiemelkedik azokból és mindenütt a késztetett valóságemeleken végzi a belátást a semmilyen alapjáig menve, az akkor azután az előzetes feladatokat, mint a döntés stb. megtéve a sem észlelés, sem nem észlelés alapjára

tér át. Azután a teljes [összpontosítás] két indíttatás[pillanatra] megszakítja a tudatállapota folytonosságát. Ekkor őt a megszűnést elértnek nevezik.

44.§ A kiemelkedés idején a vissza nem térő számára a vissza nem térés gyümölcsének tudatállapota, a Méltó számára a Méltóság gyümölcsének tudatállapota csak egyszer jelenik meg, majd a létfolyamba süllyed. Akkor azután a visszapillantó tudás jelenik meg.

Ez itt az elért szerinti beosztás.

És a belátás gyakorlási területének módszere végetért.

45.§ Aki a tanítás gyakorlatának ízét élvezni kívánja, az fejlessze így a két fennsőbb kibontakoztatást.

*Ez volt a Felsőbb Tan foglalatának a
„Gyakorlási területek osztályozásának összefoglalása”
című kilencedik fejezete.*

Kolofon

A jeles életvitelű, nagyszerű családhoz tartozó,
bizalomteli, tiszta erényekben bővelkedő
Namba kérésének megfelelően ez a
könyörületességből kívánt könyv befejeződött.

A bölcsességgel megtisztult jeles erényű egyszerű
szerzetesek gondoljanak életük végéig a szerencsés
helyen emelkedő érdemteli, tekintélyes Múlaszóma [kolostorra]
az érdekem, a boldogulás és az áldás érdekében.

*Így az Anuruddhācariya által alkotott
„A Felsőbb Tan foglalatata”
című könyv végetért.*

SZÓSZEDET

I. Páli – magyar

akanitṭhā – felsőbbek (lények)
akusala – káros
aṅga – tag
ajjhata – belső
aññamañña – kölcsönösség (feltétel)
aññasamāna – a másikkal közös
aññātāvindriya – a végső tudású képessége
aññindriya – a végső tudás képessége
atappā – kinnélküliek (lények)
atiparitta – nagyon csekély
atimahanta – nagyon nagy
atīta – múlt
attavāda – az önmagam tana
attha – 1. tárgy; 2. értelem, jelentés
atthi – ittlét (feltétel)
adinnādāna – a nem adott elvétele
adukkhamaṣukha – sem szenvedés, sem boldogság
adosa – gyűlöletmentesség
addha – időszak
addhāna – tartam
adhiṭṭhāna – 1. terep; 2. döntés
adhipati – uralkodás
adhimokkha – döntés
anattā – önmagátlanság
anantara – szomszédosság (feltétel)
anāgata – jövő
anāgāmī – vissza nem térő
anicca – állandótlanság
aniṭṭha – nem kívánatos
anipphanna – nem közvetlenül eredményezett
animitta – képzetmentes
aniyata – változás
anupassanā – szemlélés
anupādisesa – maradéknélküli (kialvás)

anuloma – illeszkedő
 anusaya – hajlam
 anussati – felidézés
 anottappa – lekiismeretlenség
 apacāyana – tisztelet
 aparāpariyavedanīya – hosszútávon ható (okcselekvés)
 apāya (bhūmi) – a tévút (síkja)
 apuñña – érdemtelen
 appaṭigharūpa – nem ütköző forma
 appaṇihita – óhajmentesség
 appanā – teljes (összpontosítás)
 appamañña – mérhetetlen
 appamāṇasubhā – mérhetetlen ragyogásúak
 appamāṇābhā – mérhetetlen fényűiek
 abyākata – meghatározatlan
 abhijjhā – sóvárgás
 abhiñña – felsőbb tudás
 abhidhammattha – a Felsőbb Tan tárgya
 abhinivesa – beállítódás
 abhisankhata – készített
 amoha – zavarodottságtól való mentesség
 arahatta – Méltóság
 arahant – Méltó
 ariya – nemes
 arūpa – formanélküli
 arūpāvacara – formanélküli terület
 alobha – mohóságtól való mentesség
 avacara – terület
 avigata – el nem tűnés (feltétel)
 avijjamāna – nem létező
 avijjā – tudatlanság
 avinibbhogarūpa – el nem különült forma
 avibhūta – homályos
 avihā – fárdságnélküliek
 asaṅkhata – nem készített
 asaṅkhāra – készítésnélküli
 asaṅkhārika – készítésnélküli
 asaṅñasattā – észlelésnélküli lények
 asāraka – lényegnélküliség
 asubha – undorító

asura – titán
 asekkha – nem tanuló
 ahirika – szégyentelenség
 ahetuka – gyökéroknélküli
 ahosi – kihúnyt (okcselekvés)

ākāra – sajtóság
 ākāsa – tér
 ākāśānañcāyatana – a végtelen tér alapja
 ākiñcaññāyatana – a semmilyenység alapja
 ācariya – tanító
 āciṇṇa – szokásos (okcselekvés)
 ājīva – megélhetés
 ādīnava – veszély
 ānāpānasati – a be- és kilégzés ébersége
 āpātha – térség
 āpo – víz
 ābhassarā – sugárzó fényűek
 āyatana – alap
 āyuppamāṇa – élethossz
 ārammaṇa – tárgy
 āruppa – formanélküli (elmélyedés)
 ālambana – tárgy
 āvajjana – felfigyelés
 āsanna – halálközeli (okcselekvés)
 āsava – befolyás
 āsevana – ismétlődés (feltétel)
 āhāra – táplálék
 āhārarūpa – a táplálék formája

iṭṭha – kívánatos
 iṭṭhatta – nő
 iddhipāda – a hatalom eszköze
 iddhividha – hatalmak
 indriya – képesség
 iriyāpatha – testhelyzet
 issā – irigység

ukkaṭṭha – felsőbb (okcselekvés)
 uggaha – felfogott

ujjukatā – egyenesség
 utu – 1. hő; 2. évszak
 udayabbaya – növekedés és csökkenés
 uddhacca – nyugtalanság
 upakkilesa – folt
 upaghātaka – károsító (okcselekvés)
 upacaya – keletkezés
 upacāra – közelítő
 upachedaka – megsemmisítő (okcselekvés)
 upaṭṭhāna – készenlét
 upatthambaka – támogató (okcselekvés)
 upanissaya – döntő támasz (feltétel)
 upapajjavedanīya – a következő életben ható (okcselekvés)
 upapīlaka – elnyomó (okcselekvés)
 upasama – békeség
 upādāna – ragaszkodás
 upādāya – származó
 upādārūpa – származott forma
 upādinnarūpa – a ragaszkodás formája
 upāyāsa – kétségbeesés
 upekkhā – 1. semleges (érzés); 2. felülemelkedett egykedvűség
 uppāda – keletkezés

ekaggatā – egyhegyűség

okkanti – fogantatás
 ogha – áradás
 oajā – táperő
 ottappa – lelkiismeretesség
 opapātika – megjelenő
 obhāsa – fény
 omaka – alsóbb (okcselekvés)
 oḷārikarūpa – durva forma

kañkhā – bizonytalanság
 kaṭattā – felhalmozott (okcselekvés)
 kappa – világekorszak
 kabaḷīkāra āhāra – szilárd táplálék
 kamma – okcselekvés
 kammaññatā – kezelhetőség

- kammaṭṭhāna – gyakorlási terület
 kammanimitta – az okcselekvés képzete
 kamyatā – kívánság
 karuṇā – együttérzés
 kalāpa – csoport
 kaṣiṇa – összkép
 kāma – érzéki
 kāmasugati – érzéki jó létállomás
 kāmāvacara – az érzékiség területe
 kāmesu micchācāra – érzéki eltévelyedés
 kāya – test
 kāyagatāsati – a testre irányuló éberség
 kāyaviññatti – testi tudatás
 kāyānupassanā-satipaṭṭhāna – a test szemlélésének éber készenléte
 kāla – idő
 kālavimutta – időmentes
 kicca – működés
 kiriya, kriyā – működtető
 kilesa – szennyeződés
 kukkucca – aggodalom
 kusala – üdvös
 koṭi – tízmillió
- khaṇa – pillanat
 khandha – halmaz
 khaya – pusztulás
 khīṇāsava – befolyásmentes
- gati – létállomás
 gatinimitta – a létállomás képzete
 gantha – csomó
 gandha – szag
 gabbhaseyyaka – méhből születők
 garuka – jelentős (okcselekvés)
 gaṇa – erény
 gocara – 1. tárgy; 2. hely
 gocara rūpa – dologi forma
 gotrabhū – áttérő
 ghāna – orr
 ghāyana – szaglás

cakkhu – szem
 carita – alkat
 calana – rezgés
 cavana – elmúlás
 cāga – bőkezűség
 cātumahārājikā – a négy nagy király
 citta – tudat, tudatállapot
 cittavīthi – tudatfolyamat
 cittasantāna – a tudat folytonossága
 cittānupassanā-satipaṭṭhāna – a tudatállapot szemlélésének éber készenléte
 cittāvīyutta – tudatállapothoz kapcsolt
 cittuppāda – tudati esemény
 cuti – halál
 cetanā – akarat
 cetasika – tudattényező
 cetoyutta – tudathoz kapcsolódó

chanda – szándék

janaka – teremtő (okcselekvés)
 jaratā – romlás
 jarā – öregség
 jarāmaraṇa – öregség és halál
 javana – indíttatás
 jāti – születés
 jivhā – nyelv
 jīvitarūpa – az élet formája
 jīvitindriya – életképesség

jhāna – elmélyedés

ñāṇa – tudás
 ñāṇadassana – tudva látás

ṭhāna – 1. szakasz, 2. jelenlét
 ṭhiti – fennállás

taṇhā – szomj
 tatramajjhata – egyensúlytartás
 tathāgata – Túlonjutott

tadārammaṇa – rögzítés
 tāvatimsā – harminchármas (lények)
 tīracchānayoṇi – állat
 tusitā – elégedettek (lények)
 tejo – tűz
 tebhūmaka – a három létre vonatkozó

thīna – lustaság

dassana – látás
 dāna – adás
 diṭṭhadhammavedanīya – a jelen életben ható (okcselekvés)
 diṭṭhi – (téves) nézet
 diṭṭhijjukamma – a helyes nézet kialakítása (másoknál)
 diṭṭhigata – téves nézet
 dibbacakkhu – isteni látás
 dibbasota – isteni hallás
 dukkha – szenvedés
 deva – isten
 domanassa – 1. kellemetlen, 2. szomorúság
 dosa – gyűlölködés
 dvāra – kapu
 dvāravimutta – kapumentes
 dvipaṅcaviññāṇa – a két ötös (érzékszervi) tudatosság

dhamma – 1. valóság; 2.valóságalem; 3. tudatvaló; 4. Tan
 dhammadesanā – a Tan magyarázata
 dhammadhātu – a tudatvaló tartománya
 dhammavicaya – a valóság tanulmányozása
 dhammasavana – a Tan hallgatása
 dhammānupassanā-satipaṭṭhāna – a tudatvalók szemlélésének éber készenléte
 dhammāyatana – tudatvaló-alap
 dhammārammana – tudatvaló-tárgy
 dhātu – 1. tartomány; 2. elem-tartomány

natthi – távollét (feltétel)
 nānakkhaṇika – eltérő idejű
 nāma – név
 nāmarūpa – név és forma
 nikanti – áhítás

nipp hannarūpa – közvetlenül eredményezett forma
 nibbāna – kialvás
 nibbidā – elfordulás
 nimitta – képzet
 nimmānarati – teremtésüknek örvendők
 niyata – változatlanóság
 niyama – 1. művelet; 2. bizonyosság, biztos
 niraya – alvilág
 nirodha – megszűnés
 nissaya – támaszték
 nīvaraṇa – akadály
 n’eva saññānāsaññāyatana – a sem észlelés, sem nem észlelés alapja

pakatūpanissaya – természeti döntő támasz (feltétel)
 pakiṇṇaka – alkalmi
 paggaha – igyekvés
 paccaya – feltétel
 paccavekkhaṇa – visszapillantó
 pacupaṭṭhāna – megnyilatkozás
 paccuppanna – jelen
 pacchājāta – következés (feltétel)
 pañcadvāra – öt kapu
 pañcadvārāvajjana – öt kapun át felfigyelés
 paññatti – tudomás
 paññā – bölcsesség
 paññindriya – a bölcsesség képessége
 paṭigha – ellenszenv
 paṭiccasamuppāda – függő keletkezés
 paṭipadā – út
 paṭibhāga (nimitta) – képmás (képzet)
 paṭisankhā – elmélkedés
 paṭisandhi – újraszületés
 paṭṭhāna – feltételes viszonyok
 paṭhavī – föld
 paṇihita – óhajtott
 pattidāna – az érdem átadása
 pattānumodana – mások érdemének örvendés
 padaṭṭhāna – közvetlen ok
 padhāna – erőfeszítés
 paracittavijānanā – mások tudatállapotának tudása

paranimmitavasavatti – mások teremtése fölött rendelkezők
 paramattha – magasabb értelemben vett létezés
 parikamma – előkészítő
 pariggaha – világos megértés
 paricchedarūpa – a határolás formája
 pariññā – teljes megértés
 paritta – 1. alsóbb; 2. csekély
 parittasubhā – csekély ragyogásúak
 parittābhā – csekély fényűek
 parideva – siránkozás
 paripantha – gát
 pavatta, pavatti – 1. megjelenés; 2. az élet folytatódása
 pasādarūpa – érzékelő forma
 passadhi – megnyugvás
 pahāna – feladás
 pāka – hatás
 pāguññatā – jártasság
 pāṭimokkha – Előírások
 pāṇātipāta – az élet elvétele
 pāpa – rossz
 piṣuṇavāca – rágalmazás
 pīti – öröm
 puggala – személy
 puñña – érdemteli
 puthujjana – átlagember
 pubbenivāsānussati – a korábbi életek felidézése
 purisatta – férfi
 purejāta – megelőzés (feltétel)
 peta – eltávozott (lény)
 pettivisaya – az eltávozottak helye

 pharusavāca – durva beszéd
 phala – gyümölcs
 phassa – érzékelés
 phusana – tapintás
 phoṭṭhabba – tapintható

 bala – erő
 bahiddhā – külső
 bāhira – külső

bojjhaṅga – a megvilágosodás tényezője
 bodhipakkhiya – a megvilágosodáshoz tartozó
 brahmapārisajjā – Brahmát kísérlők
 brahmapurohitā – Brahmá miniszterei
 brahmavihāra – isteni tartózkodás

bhaṅga – elenyésztés
 bhaya – félelem
 bhava – lét
 bhavaṅga – létfolyam
 bhavaṅga-sota – a létfolyam áramlása
 bhavantara – következő lét
 bhāvanā – kibontakoztatás
 bhāvarāga – létvágy
 bhāvarūpa – természet szerinti forma
 bhūtarūpa – az alapelem formája
 bhūmi – sík

magga – ösvény
 maṅgala – áldás
 macchariya – kapzsiság
 manasikāra – figyelem
 manāyatana – elme-alap
 manussa – ember
 mano – elme
 manodvāra – elme-kapu
 manodvārāvajjana – elme-kapun át felfigyelés
 manodhātu – az elme tartománya
 manodhātuttika – hármas elme-tartomány
 manoviññāṇadhātu – az elme-tudatosság tartománya
 manosañcetanā – elmebeli akarat
 maraṇa – halál
 mahaggata – magasabbrendű
 mahābrahmā – nagy Brahmá
 mahābhūta – nagy alapelem
 māna – önteltség
 mānasa – tudat
 micchādiṭṭhi – téves nézet
 middha – tompultság
 muñcitukamyatā – a szabadulás kívánsága

muditā – együttörvendés
 mudutā – hajlékonyság
 musāvāda – hamis beszéd
 mūla – gyökér
 mettā – szerető jóság
 mogha – hiábavaló
 momuha – teljes zavarodottság
 moha – zavarodottság

yāmā – jámák (lények)
 yoga – kötelék

rasa – 1. íz; 2. alapvető jellegzetesség
 rāga – vágy
 rūpa – forma
 rūpadhamma – formai valóságelem
 rūparūpa – formált forma
 rūpāyatana – forma-alap
 rūpārammana – forma-tárgy
 rūpārūpa – formai és formanélküli
 rūpāvacara – formai terület

lakkhaṇa – ismertetőjegy
 lakkhaṇarūpa – az ismertetőjegy formája
 lahutā – könnyűség
 loka – világ
 lokuttara – világfölötti
 lobha – mohóság

vacī – beszéd
 vacīviññatti – szóbeli tudatás
 vaṭṭa – körforgás
 vaṇṇa – szín
 vatthu – alapzat
 vatthudhamma – tényleges valóság
 vavatthāna – elemzés
 vasitā – irányítás
 vāyāma – törekvés
 vāyo – levegő
 vikārarūpa – a változás formái

- vigata – eltűnés (feltétel)
 vicaya – tanulmányozás
 vicāra – gondolati megtartás
 vicikiccā – kétely
 vijjamāna – létező
 viññatti – tudatás
 viññattirūpa – a tudatás formája
 viññāṇa – tudatosság
 viññāṇañcāyatana – a végtelen tudatosság alapja
 vitakka – gondolati megragadás
 vinibbhogarūpa – elkülönült forma
 vipallāsa – torzulás
 vipassanā – belátás
 vipāka – visszahatás
 vippayutta – elválasztott
 vibhūta – világos
 vimokkha – felszabadulás
 virati – elhagyás
 virāga – eloszlás
 viriya – tetterő
 visaya – tárgy
 visuddhi – tisztaság
 vīthi – folyamat
 vīthicitta – a folyamat tudatállapota
 vīthimutta – folyamatmentes
 vīmaṃsā – megfontolás
 vuṭṭhāna – kiemelkedés
 vedanā – érzés
 vedanānupassanā-satipaṭṭhāna – az érzés szemlélésének éber készenléte
 veyyāvacca – szolgálat
 vehapphalā – bőséges gyümölcsűek
 voṭṭhappana – meghatározás
 vohāra – köznapi
 vyāpāda – rosszakarat

 sa-upādisesa – maradékkal bíró (kialvás)
 saṃyojana – bilincs
 saṃvara – fegyelem
 saṃsedaja – nedvességből születők
 sakadāgāmī – egyszer visszatérő

saṅketa – közlés
 saṅkhata – készített
 saṅkhatadhamma – készített valóságselemek
 saṅkhāra – készítés
 saṅkhāradhamma – készített valóságselemek
 saṅkhārupekkhā – a készített iránti felülemelkedett egykedvűség
 saṅkhepa – csoportosítás
 saṅgha – 1. összefoglalás; 2. összetevődés
 saṅgha – Gyülekezet
 sacca – igazság
 sacchikiriya – megvalósítás
 saññā – észlelés
 sati – éberség
 satipaṭṭhāna – az éberség készenléte
 sadda – hang
 saddhamma – igaz Tan
 saddhā – bizalom
 sanidassanarūpa – látható forma
 santati – folytonosság
 santīraṇa – vizsgálás
 sandhi – összekapcsolódás
 sappatigharūpa – ütköző forma
 sabhāva – öntermészet
 samatha – nyugalom
 samanantara – közelség (feltétel)
 samādhī – összpontosítás
 samāpajjana – belépés
 samāpatti – elérés
 samuṭṭhāna – eredet
 samudaya – keletkezés
 sampatīcchana – befogadás
 sampayutta – kapcsolódó
 sampayoga – összekötődés
 samphappalāpa – hasztalan fecsegés
 sammappadhāna – döntő erőfeszítés
 sammāsanarūpa – megértett forma
 sammā-ājīva – igaz megélhetés
 sammākammanta – igaz tett
 sammādiṭṭhi – igaz nézet
 sammāvācā – igaz szó

sammāvāyāma – igaz törekvés
 sammāsaṅkappa – igaz elhatározás
 sammāsati – igaz éberség
 sammāsamādhi – igaz összpontosítás
 salakkhaṇarūpa – önjegy forma
 saḷāyatana – hat alap
 savana – hallás
 sasaṅkhāra – késztetéssel kísért
 sasaṅkhārika – késztetéssel kísért
 sahaḡata – együttjáró
 sahaḡāta – együttszületés (feltétel)
 sahetuka – gyökérokkał bíró
 sādḡhāraṇa – fennmaradó
 sāyana – ízlelés
 sāsava – befolyásoló
 sīla – erkölcs
 sīlabbataparāmāsa – a szabályoktól és szertartásoktól függés
 sukha – boldogság
 sukhumarūpa – finom-forma
 sugati – jó létállomás
 suññata – üresség
 sudassā – gyönyörűek (lények)
 sudassī – világosan látók (lények)
 suddhāvāsa – Tiszta Föld
 subhakiṅḡā – a sötétséget beragyogók (lények)
 sekha – tanuló
 soka – bánat
 sota – fül
 sota – áramlás, folyó
 sotāpatti – folyambalépés
 sotāpanna – folyambalépett
 sobhana – szép
 somanassa – kellemes

 hadayarūpa – szív forma
 hadayavatthu – szív alapzat
 hasituppāda – mosolyt teremtő
 hiri – szégyenérzet
 heṭṭhima – alsóbb
 hetu – gyökér

II. Magyar–páli

adás – dāna
 aggodalom – kukkucca
 akadály – nīvaraṇa
 akarat – cetanā
 alap – āyatana
 az alapelem formája – bhūtarūpa
 alapvető jellegzetesség – rasa
 alapzat – vatthu
 alkalmi – pakīṇṇaka
 alkat – carita
 alsóbb – 1. paritta; 2. heṭṭhima
 alsóbb (okcselekvés) – omaka
 alvilág – niraya

áhítás – nikanti
 áldás – maṅgala
 állandótlanság – anicca
 állatvilág – tiracchānayoṇi
 áradás – ogha
 áramlás, folyó – sota
 átlagember – puthujjana
 áttérő – gotrabhū

bánat – soka
 beállítódás – abhinivesa
 a be- és kilégzés ébersége – ānāpānasati
 befogadás – sampañicchana
 befolyás – āsava
 befolyásmentes – khīṇāsava
 befolyásoló – sāsava
 békesség – upasama
 belátás – vipassanā
 belépés – samāpajjana
 belső – ajjhatta
 beszéd – vacī
 bilincs – saṃyojana
 bizalom – saddhā
 bizonyosság, biztos – niyama

bizonytalanság – kaṅkhā
 boldogság – sukha
 bőkezűség – cāga
 bölcsesség – paññā
 a bölcsesség képessége – paññindriya
 bőséges gyümölcsűek – vehapphalā
 brahmá miniszterei – brahmapurohitā
 brahmát kísérők – brahmapārisajjā

csekély – paritta
 csekély fényűek – parittābhā
 csekély ragyogásúak – parittasubhā
 csomó – gantha
 csoport – kalāpa
 csoportosítás – saṅkhepa

dologi forma – gocara rūpa
 döntés – 1. adhiṭṭhāna; 2. adhimokkha
 döntő erőfeszítés – sammappadhāna
 döntő támasz (feltétel) – upanissaya
 durva beszéd – pharusacāca
 durva forma – oḷārikarūpa

egyenesség – ujjukatā
 egyensúlytartás – tatramajjhata
 egyhegyűség – ekaggatā
 egyszer visszatérő – sakadāgāmī
 együttézés – karuṇā
 együttörvendés – muditā
 együttjáró – sahaḡata
 együttzületés (feltétel) – sahaḡāta
 el nem különült forma – avinibbhoga rūpa
 el nem tűnés – avigata
 elégedettek (lények) – tusitā
 elem-tartomány – dhātu
 elemzés – vavatthāna
 elenyészés – bhaṅga
 elérés – samāpatti
 elfordulás – nibbidā
 elhagyás – virati

elkülönült forma – vinibbhogarūpa
 ellenszenv – paṭigha
 elme – mano
 elme-alap – manāyatana
 elme-kapu – manodvāra
 elme-kapun át felfigyelés – manodvārāvajjana
 az elme tartománya – manodhātu
 elmebeli akarat – manosañcetanā
 elmélkedés – paṭisankhā
 elmélyedés – jhāna
 az elme-tudatosság tartománya – manoviññāpadhātu
 elmúlás – cavana
 elnyomó (okcselekvés) – upapīlaka
 eloszlás – virāga
 Előírások – pāṭimokkha
 előkészítő – parikamma
 eltávozott (lény) – peta
 eltávozottak helye – pettivisaya
 eltérő idejű – nānakkhaṇika
 eltűnés (feltétel) – vigata
 elválasztott – vippayutta
 ember – manussa
 eredet – samuṭṭhāna
 erény – guṇa
 erkölcs – sīla
 erő – bala
 erőfeszítés – padhāna

éberség – sati
 az éberség készenléte – satipaṭṭhāna
 az élet elvétele – paṇātipāta
 az élet folytatódása – pavatta, pavatti
 az élet formája – jīvitarūpa
 élethossz – āyuppamaṇa
 életképesség – jīvitindriya
 az érdem átadása – pattidāna
 érdemtelen – apuñña
 érdemteli – puñña
 értelem, (jelentés) – attha
 érzékelés – phassa

érzékelő forma – pasādarūpa
 érzéki – kāma
 érzéki eltévelyedés – kāmesu micchācāra
 érzéki jó létállomás – kāmasugati
 az érzékiség területe – kāmāvacara
 érzés – vedanā
 az érzés szemlélésének éber készenléte – vedanānupassanā-satipatṭhāna
 észlelés – saññā
 észlelésnélküli lények – asaññasattā
 évszak – utu

fárdságnélküliek – avihā
 fegyelem – saṃvara
 feladás – pahāna
 félelem – bhaya
 felfigyelés – āvajjana
 felfogott – uggaha
 felhalmozott (okcselekvés) – kaṭattā
 felidézés – anussati
 felsőbb (okcselekvés) – ukkaṭṭha
 a Felsőbb Tan tárgya – abhidhammattha
 felsőbb tudás – abhiññā
 felsőbbek (lények) – akaniṭṭhā
 felszabadulás – vimokkha
 feltétel – paccaya
 feltételes viszonyok – patṭhāna
 felülemelkedett egykedvűség – upekkhā
 fennállás – ṭhiti
 fennmaradó – sādharma
 fény – obhāsa
 férfi – purisatta
 figyelem – manasikāra
 finom-forma – sukhumarūpa
 fogantatás – okkanti
 folt – upakkilesa
 folyamat – vīthi
 a folyamat tudatállapota – vīthicitta
 folyamatmentes – vīthimutta
 folyambalépés – sotāpatti
 folyambalépett – sotāpanna

folytonosság – santati
 forma – rūpa
 forma-alap – rūpāyatana
 forma-tárgy – rūpārammana
 formai és formanélküli – rūpārūpa
 formai valóságelem – rūpadhamma
 formai terület – rūpāvacara
 formált forma – rūparūpa
 formanélküli – arūpa
 formanélküli (elmélyedés) – āruppa
 formanélküli terület – arūpāvacara
 föld – paṭhavī
 függő keletkezés – paṭiccasamuppāda
 fül – sota

gát – paripantha
 gondolati megragadás – vitakka
 gondolati megtartás – vicāra

gyakorlási terület – kammaṭṭhāna
 gyökér – mūla
 gyökérok – hetu
 gyökérokkal bíró – sahetuka
 gyökéroknélküli – ahetuka
 gyönyörűek (lények) – sudassā
 Gyülekezet – saṅgha
 gyűlöletmentesség – aḍosa
 gyűlölködés – dosa
 gyümölcs – phala

hajlam – anusaya
 hajlékonyság – mudutā
 halál – 1. cuti; 2. maraṇa
 halálközeli (okcselekvés) – āsanna
 hallás – savana
 halmaz – khandha
 hamis beszéd – musāvāda
 hang – sadda
 hármas elme-tartomány – manodhātuttika
 harminchármak (lények) – tāvatimsā

a három létre vonatkozó – tebhūmaka
 hasztalan fecsegés – samphappalāpa
 hat alap – saḷāyatana
 hatalmak – iddhiiddha
 a hatalom eszköze – iddhipāda
 a határolás formája – paricchedarūpa
 hatás – pāka
 hely – gocara
 helyes nézet kialakítása (másoknál) – diṭṭhiijjukamma
 hiábavaló – mogha
 homályos – avibhūta
 hosszútávon ható (okcselekvés) – aparāpariyavedanīya
 hő – utu

idő – kāla
 időmentes – kālavimutta
 időszak – addha
 igaz éberség – sammāsati
 igaz elhatározás – sammāsaṅkappa
 igaz megélhetés – sammā-ājīva
 igaz nézet – sammādiṭṭhi
 igaz összpontosítás – sammāsamādhī
 igaz szó – sammāvācā
 igaz Tan – saddhamma
 igaz tett – sammākammanta
 igaz törekvés – sammāvāyāma
 igazság – sacca
 igyekvés – paggaha
 illeszkedő – anuloma
 indíttatás – javana
 irányítás – vasiṭā
 irigység – issā
 ismertetőjegy – lakkhaṇa
 az ismertetőjegy formája – lakkhaṇarūpa
 ismétlődés (feltétel) – āsevana
 isten – deva
 isteni hallás – dibbasota
 isteni látás – dibbacakkhu
 isteni tartózkodás – brahmavihāra
 ittlét (feltétel) – atthi

íz – rasa
 ízlelés – sāyana

jámák (lények) – yāmā
 jártasság – pāguññatā
 jelen – paccuppanna
 jelen életben ható (okcselekvés) – diṭṭhadhammavedanīya
 jelenlét – ṭhāna
 jelentős (okcselekvés) – garuka
 jó létállomás – sugati
 jövő – anāgata

kapcsolódó – sampayutta
 kapu – dvāra
 kapumentes – dvāravimutta
 kapzsiság – macchariya
 káros – akusala
 károsító (okcselekvés) – upaghātaka
 keletkezés – 1. upacaya; 2. uppāda; 3. samudaya
 kellemes – somanassa
 kellemetlen – domanassa
 képesség – indriya
 képmás (képzet) – paṭibhāga (nimitta)
 képzet – nimitta
 képzetmentes – animitta
 készenlét – upaṭṭhāna
 készített – abhisañkhata
 késztetés – sañkhāra
 késztetésnélküli – 1. asañkhāra, 2. asañkhārika
 késztetéssel kísért – 1. sasañkhāra, 2. sasañkhārika
 késztetett – sañkhata
 a késztetett iránti felülemelkedett egykedvűség – sañkhārupekkhā
 késztetett valóságselemek – 1. sañkhatadhammā; 2. sañkhāradhammā
 két ötös (érzékszervi) tudatosság – dvipañcaviññāṇa
 kétely – vicikiccā
 kétségbeesés – upāyāsa
 kezelhetőség – kammaññatā
 kialvás – nibbāna
 kibontakoztatás – bhāvanā
 kiemelkedés – vuṭṭhāna

kihúnyt (okcselekvés) – ahosi
 kínnélküliek – atappā
 kívánatos – iṭṭha
 kívánság – kamyatā
 korábbi életek felidézése – pubbenivāsānussati
 kölcsönösség (feltétel) – aññaṃañña
 könnyűség – lahutā
 körforgás – vaṭṭa
 kötelék – yoga
 következés (feltétel) – pacchājāta
 következő életben ható (okcselekvés) – upapajjavedanīya
 következő lét – bhavantara
 közelség (feltétel) – samanantara
 közelítő – upacāra
 közlés – saṅketa
 köznapi – vohāra
 közvetlen ok – padaṭṭhāna
 közvetlenül eredményezett forma – nipphannarūpa
 külső – 1. bahiddhā; 2. bāhira

látás – dassana
 látható forma – sanidassanarūpa
 lelkiismeretesség – ottappa
 lelkiismeretlenség – anottappa
 lényegnélküliség – asāraka
 lét – bhava
 létállomás – gati
 a létállomás képzeje – gatinimitta
 létező – vijjamāna
 létfolyam – bhavaṅga
 a létfolyam áramlása – bhavaṅga-sota
 létvagy – bhāvarāga
 levegő – vāyo
 lustaság – thīna

magasabb értelemben vett létezés – paramattha
 magasabbrendű – mahaggata
 maradékkal bíró (kialvás) – sa-upādisesa
 maradéknélküli (kialvás) – anupādisesa
 másikkal közös – aññasamāna

mások érdemének örvendés – pattānumodana
 mások teremtése fölött rendelkezők – paranimmitavasavattī
 mások tudatállapotának tudása – paracittavijānanā
 megélhetés – ājīva
 megelőzés (feltétel) – purejāta
 megértett forma – sammasanarūpa
 megfontolás – vīmaṃsā
 meghatározás – voṭṭhappana
 meghatározatlan – abyākata
 megjelenés – pavatta, pavatti
 megjelenő – opapātika
 megnyilatkozás – paccupaṭṭhāna
 megnyugvás – passadhi
 megsemmisítő (okcselekvés) – upacchedaka
 megszűnés – nirodha
 megvalósítás – sacchikiriyā
 a megvilágosodás tényezője – bojjhaṅga
 a megvilágosodáshoz tartozó – bodhipakkhiya
 méhből születők – gabbhaseyyaka
 Méltó – arahant
 Méltóság – arahatta
 mérhetetlen – appamaññā
 mérhetetlen fényűek – appamāṇābha
 mérhetetlen ragyogásúak – appamāṇasubbhā
 mohóság – lobha
 mohóságtól való mentesség – alobha
 mosolyt teremtő – hasituppāda
 múlt – atīta
 működés – kicca
 működtető – kiriya, kriyā
 művelet – niyama

 nagy alapelem – mahābhūta
 nagy Brahmá – mahābrahmā
 nagyon csekély – atiparitta
 nagyon nagy – atimahanta
 nedvességből születők – saṃsedaja
 négy nagy király – cātumahārājikā
 a nem adott elvétele – adinnādāna
 nem készített – asaṅkhata

nem kívánatos – anit̥ṭha
 nem közvetlenül eredményezett – anipphanna
 nem létező – avijjamāna
 nem tanuló – asekkha
 nem ütköző forma – appaṭigharūpa
 nemes – ariya
 név – nāma
 név és forma – nāmarūpa
 nézet (téves) – diṭṭhi
 nő – itthatta
 növekedés és csökkenés – udayabbaya

nyelv – jivhā
 nyugalom – samatha
 nyugtalanság – uddhacca

okcselekvés – kamma
 okcselekvés képzelete – kammanimitta
 orr – ghāna

óhajmentesség – appaṇihita
 óhajtott – paṇihita

önjegy forma – salakkhaṇarūpa
 önmagam tana – attavāda
 önmagátlanság – anattā
 önteltség – māna
 öntermészet – sabhāva
 öregség – jarā
 öregség és halál – jarāmaraṇa
 öröm – pīti
 ösvény – magga
 összefoglalás – saṅgaha
 összekapcsolódás – sandhi
 összekötődés – sampayoga
 összetevődés – saṅgaha
 összkép – kaṣiṇa
 összpontosítás – samādhi
 öt kapu – pañcadvāra
 öt kapun át felfigyelés – pañcadvārāvajjana

pillanat – khaṇa
 pusztulás – khaya

rágalmazás – piṣuṇavāca
 ragaszkodás – upādāna
 a ragaszkodás formája – upādinnarūpa
 rezgés – calana
 romlás – jaratā
 rossz – pāpa
 rosszakarat – vyāpāda
 rögzítés – tadārammaṇa

sajátság – ākāra
 a sem észlelés, sem nem észlelés alapja – n’evasaññānāsaññāyatana
 sem szenvedés, sem boldogság – adukkhamasukha
 semleges (érzés) – upekkhā
 a semmilyen alapja – ākiñcaññāyatana
 siránkozás – parideva
 sík – bhūmi
 sóvárgás – abhijjhā
 sötétséget beragyogók (lények) – subhakiṇhā
 sugárzó fényűek – ābhassarā

a szabadulás kívánsága – muñcitukamyatā
 szabályoktól és szertartásoktól függés – sīlabbataparāmāsa
 szag – gandha
 szaglás – ghāyana
 szakasz – ṭhāna
 szándék – chanda
 származó – upādāya
 származott forma – upādārūpa
 szégyenérzet – hiri
 szégyentelenség – ahirika
 szem – cakkhu
 személy – puggala
 szemlélés – anupassanā
 szennyeződés – kilesa
 szenvedés – dukkha
 szép – sobhana
 szerető jóság – mettā

szilárd táplálék – kabaḷikāra āhāra
 szín – vaṇṇa
 szív alapzat – hadayavatthu
 szív forma – hadayarūpa
 szóbeli tudatás – vacīviññatti
 szokásos (okcselekvés) – āciṇṇa
 szolgálat – veyyāvacca
 szomj – taṇhā
 szomorúság – domanassa
 szomszédosság (feltétel) – anantara
 születés – jāti

tag – aṅga
 támaszték – nissaya
 támogató (okcselekvés) – upatthambaka
 Tan – dhamma
 a Tan hallgatása – dhammasavana
 a Tan magyarázata – dhammadesanā
 tanító – ācariya
 tanulmányozás – vicaya
 tanuló – sekkha
 táperő – ojā
 tapintás – phusana
 tapintható – phoṭṭhabba
 táplálék – āhāra
 a táplálék formája – āhārarūpa
 tárgy – 1. attha; 2. ārammaṇa; 3. ālambana; 4. gocara; 5. visaya
 tartam – addhāna
 tartomány – dhātu
 távollét (feltétel) – natthi
 teljes (összpontosítás) – appanā
 teljes megértés – pariññā
 teljes zavarodottság – momuha
 tényleges valóság – vatthudhamma
 tér – ākāsa
 terület – avacara
 teremtésüknek örvendők – nimmānarati
 teremtő (okcselekvés) – janaka
 terep – adhiṭṭhāna
 természet szerinti forma – bhāvarūpa

természeti döntő támasz (feltétel) – pakatūpanissaya
 térség – āpātha
 test – kāya
 a test szemlélésének éber készenléte – kāyānupassanā-satipaṭṭhāna
 testhelyzet – iriyāpatha
 testi tudatás – kāyaviññatti
 a testre irányuló éberség – kāyagatāsati
 tetterő – viriya
 téves nézet – 1. diṭṭhi; 2. diṭṭhigata; 3. micchādiṭṭhi
 tévút (síkja) – apāya (bhūmi)
 Tiszta Föld – suddhāvāsa
 tisztaság – visuddhi
 tisztelet – apacāyana
 titán – asura
 tízmillió – koṭi
 tompultság – middha
 torzulás – vipallāsa
 törekvés – vāyāma
 tudás – ñāṇa
 tudat – mānasa
 tudat, tudatállapot – citta
 a tudatállapot szemlélésének éber készenléte – cittānupassanā-satipaṭṭhāna
 tudatállapothoz kapcsolt – cittāviyutta
 tudatás – viññatti
 a tudatás formája – viññattirūpa
 tudatfolyamat – cittavīthi
 a tudat folytonossága – cittasantāna
 tudathoz kapcsolódó – cetoyutta
 tudati esemény – cittuppāda
 tudatlanság – avijjā
 tudatosság – viññāṇa
 tudattényező – cetasika
 tudatvaló – dhamma
 tudatvaló-alap – dhammāyatana
 tudatvaló-tárgy – dhammārammana
 a tudatvaló tartománya – dhammadhātu
 a tudatvalók szemlélésének éber készenléte – dhammānupassanā-satipaṭṭhāna
 tudomás – paññatti
 tudva látás – ñāṇadassana
 Túlonjutott – tathāgata

tűz – tejo

undorító – asubha
uralkodás – adhipati

újraszületés – paṭisandhi
út – paṭipadā

üdvös – kusala
üresség – suññata
ütköző forma – sappatiḡharūpa

vágy – rāga
valóság – dhamma
valóságelem – dhamma
a valóság tanulmányozása – dhammavicaya
változás – aniyata
a változás formái – vikārarūpā
változatlanság – niyata
a végső tudás képessége – aññindriya
a végső tudású képessége – aññātāvindriya
a végtelen tér alapja – ākāsānañcāyatana
a végtelen tudatosság alapja – viññāṇañcāyatana
veszély – ādīnava
világ – loka
világfölötti – lokuttara
világkorszak – kappa
világos – vibhūta
világos megértés – pariggaha
világosan látók (lények) – sudassī
vissza nem térő – anāgāmī
visszahatás – vipāka
visszapillantó – paccavekkhaṇa
víz – āpo
vizsgálás – santīraṇa

zavarodottság – moha
zavarodottságtól való mentesség – amoha

Irodalom

Forráskiadások

1. Bodhi, Bhikkhu: A Comprehensive Manual of Abhidhamma. Sri Lanka, Kandy, 1993.
2. Kosambi, Dhammānanda: Abhidhammatthasangaha and Navanīta-Ṭikā. Colombo, é. n.
3. Nārada, Mahāthera: A Manual of Abhidhamma. Colombo, 1968.
4. Rewata Dhamma, Bhadanta: Abhidhammattha Sangaha with Vibhāvinī-Ṭikā. Varanasi, 1965.
5. Saddhātissa, Hammalawa: The Abhidhammathasangaha and the Abhidhammattha-vibhāvinī-Ṭikā. Oxford, PTS, 1989.

Fordítások mai kommentárokkal

1. Aung, Shwe Zan: Compendium of Philosophy. London, 1910.
2. Bodhi Bhikkhu: lásd fenn.
3. Govinda Brahmachari: Abhidhammatha-Saṅgaha. Ein Compendium buddhistischer Philosophie und Psychologie. München-Neubiberg, 1931.
4. Nārada Mahāthera: lásd fenn.
5. Nyāṇatiloka Mahāthera: Handbuch der buddhistischen Philosophie (Abhidhammattha – Saṅgaha). Uttenbühl, 1995.

Magyar nyelvű kommentár

1. Govinda, Láma Anagarika: A korai buddhista filozófia lélektani attitűdje és annak szisztematikus bemutatása az Abhidhamma hagyománya alapján. Budapest, 1992.
2. Porosz Tibor: A buddhista filozófia kialakulása és fejlődése a théraváda irányzatban. Budapest, A Tan Kapuja Buddhista Főiskola, 2000.

Porosz Tibor

**A buddhista filozófia és
pszichológia alapfogalmai a
théraváda irányzatban**

Páli-magyar szómagyarázatok

akālika: „időhöz nem kötött”. A jelen pillanat éber tudatossága, amely megvalósítja a Tant, mert olyannak látja a valóságot, mint amilyen az valójában. → *kālavimutta*, → *nibbāna*, → *yathābhūtam*

akusala: „káros”. A szenvedéshez és az újraszületéshez kötő kedvezőtlen → *kammikus* hatás, tudatállapot vagy tudattényező. → *citta*, → *cetasika*, → *kusala*

aññā: „végső tudás”. A nemtudás megszüntetése, a teljes megértés és bölcsesség szinonímája. → *avijjā*, → *pariññā*, → *paññā*

aṭṭhakathā: „kommentár”. A Buddha beszédeként nyilvántartott kánon magyarázó hagyománya.

atakkāvacara: „érvelésen túli terület”. Az igazság logikai fejtegetéseken túli természete. → *takka*, → *dhammatakkā*

attavāda: „önmagam tana”. A valóság, a személy és a világ szubsztanciával rendelkezésének tana. → *anattā*

attha: 1. értelem, jelentés; 2. cél. → *paṭisambhidā*

attha-paññatti: „a fogalmi jelentés tudomása”. A csupán köznapi értelemben létezők, tehát a filozófia nézőpontjából nem létezők fogalmai. → *nāma-paññatti*, → *paññatti*, → *vijjamāna*

adosa: „gyűlöletmentesség”. A hat gyökérok egyike. → *hetu*

addhāna: „tartam, időtartam”. Élettartam. → *paccuppanna*

anattā: „önmagátlan”. Szubsztancianélküliség, abszolútumnélküliség, a valóság három ismertetőjegyének egyike. → *tilakkhaṇa*

anamataḡga: „kezdetnélküliség”. Annak kifejezése, hogy a szenvedésnek és a létforgatagnak nincsen egyetlen, végső, kezdeti oka.

anāḡmī: „vissza nem térő”. A megvilágosodás útját járó nemes emberek (→ *ariya puggala*) egyike, aki tíz bilincs (→ *saṃyojana*) közül megszabadult az alsóbb öttől és ezért már nem kell az emberek között újraszületnie, hanem az ún. Tiszta Földeken születik meg.

anicca: „állandótlanság”. Egy állandó, örök entitás, szubsztancia vagy abszolútum hiánya, a valóság három ismertetőjegyének egyike. → *tilakkhaṇa*

anumāna: „következtetés”. Az ismeretelméletben a valóságélemek (→ *dhamma*) érzékszervi tapasztalással meg nem ismerhető általános jegyére (→ *sāmañña-lakkhaṇa*) történő következtetés, az érzékelés mellett a megismerés másik érvényes forrása. → *phassa*

anuloma: „illeszkedő”. Egyenes irányú, állító logikai kijelentés. → *paccanīya*

anusaya: „hajlam”. Öntudatlan káros hatások: érzéki vágy, ellenszenv, téves

nézet, kétely, önteltség, létvágy, tudatlanság.

appanā-samādhi: „teljes összpontosítás”. Az elmélyedés (→ *jhāna*) bevezető szakaszának, az összpontosításnak (→ *samādhi*) a csúcspontja. → *bhāvanā*

appamaññā: „mérhetetlenek”. Négy erkölcsi magatartás és meditációs téma, melyek egyenként is gyakorolhatók, valójában azonban egyszerre és együtt érvényesek: szerető jóság, együttérzés, együttörvendés, egykedvűség (→ *upekkhā*). Ezeket a legjobb tartózkodásnak (*brahma vihāra*) is nevezik.

abyākata: „megválaszolatlan; meghatározatlan”. 1. A Buddhánál főleg metafizikai természetű megválaszolatlan kérdések. 2. Az → *abhidhamma* filozófiájában meghatározatlan, azaz se nem üdvös (→ *kusala*), se nem káros (→ *akusala*) tényezők.

abhiññā: „felsőbb tudás”. Hat vagy hét paranormális képesség: pszichokinézis, clairaudience, telepátia, clairvoyance, retrokogníció, prekogníció és a káros befolyások (→ *āsava*) elpusztítása.

abhidhamma: „felsőbb tan”. Filozófiai értekezések és kommentárok, a Buddha beszédeiben levő gondolatok fogalmi rendszerezése és továbbgondolása.

amoha: „zavarodottságtól való mentesség”. A hat gyökérok egyike → *hetu*

ayoniso manasikāra: „felületes figyelem; ésszerűtlen meggondolás”. A még meg nem világosodottak beállítódása, amivel már az érzékelés legegyszerűbb folyamatai is torzulást (→ *vipallāsa*) szenvednek. → *manasikāra*, → *papañca*, → *yoniso manasikāra*

arahat: „Méltó”. A nemes emberek (→ *ariya puggala*) közül az, aki elérte a megvilágosodást és mind a tíz bilincset (→ *saṃyojana*) széttörte.

ariya-aṭṭhaṅgika-magga: „Nemes Nyolckrétű Ösvény”. A Négy Nemes Igazság (→ *cattāri-ariya-saccāni*) közül a negyedik, az ösvény: igaz nézet, igaz elhatározás, igaz szó, igaz tett, igaz megélhetés, igaz törekvés, igaz éberség, igaz összpontosítás.

ariya puggala: „nemes emberek”. Világi vagy szerzetes buddhista, aki a megvilágosodás ösvényére lépett és megszabadul a tíz bilincstől (→ *saṃyojana*). Négy típusa van: a folyambalépett (→ *sotāpanna*), az egyszer visszatérő (→ *sakadāgāmi*), a vissza nem térő (→ *anāgāmi*) és a Méltó (→ *arahat*).

arūpa: „formanélküli”. 1. A valóság anyagi és formai megjelenés nélküli állapota. 2. Az öt halmaz (→ *khandha*) közül a formát (→ *rūpa*) követő összes többi mentális tényező. → *nāma*

arūpāvacara: „formanélküli terület”. A tapasztalási és létmódok közül az érzéket (→ *kāma vacara*) és a mentális formait (→ *rūpāvacara*) követő, az érzékelést fokozatosan megszüntető meditációs szint. → *citta*, → *jhāna*

alobha: „mohóságtól való mentesség”. A hat gyökérok egyike. → *hetu*
avijjamāna: „nem létező”. Pusztán fogalmi jelölés. → *paññatti*
avijjā: „nemtudás, tudatlanság”. Nemtudása a valóság három ismertetőjegyének
 (→ *tilakkhaṇa*) és a Négy Nemes Igazságnak (→ *cattāri-ariya-saccāni*).
asaṅkhata: „nem készített”. 1. A szenvedésnélküli, nem állandótlan (de nem
 is állandó → *akālika*) és önmagátlan valóság, a → *nibbāna*. 2. akaratlan.
 → *saṅkhata*

ākāsa: „tér”. Nem valóságelem (→ *dhamma*), de a formai valóságelemektől
 (→ *rūpa*) elválaszthatatlan. → *pariccheda*

āyatana: „alap”. Az érzékelés általános alapjai, azaz a hat érzékszerv (szem, fül,
 orr, nyelv, test-tapintás, elme) és azok tárgyai. → *manāyatana*, →
dhammāyatana, → *sabba*

āvajjana: „felfigyelés”. Az érzékelési folyamat kezdete. → *citta-vīthi*

āsava: „káros befolyás”. A magatartásainkat és szemléletünket befolyásoló té-
 nyezők: érzékiség, léthez kötődés, téves nézet, nemtudás. → *ogha*, → *yoga*

iddhi-pāda: „hatalmi eszköz”. A megvilágosodást segítő négy tudattényező:
 szándék, tetterő, tudatos gondolkodás, megfontolás.

indriya: „képesség”. 1. Az úton haladást segítő öt tényező: bizalom, tetterő,
 ébrség, összpontosítás és bölcsesség. → *bala* 2. Az érzékelés képessége.

uggaha-nimitta: „felfogott képzet”. A meditáció tárgyainak az érzékszervi
 észleléshez hasonló felfogott képzete. → *paṭibhāga-nimitta*, → *pari-*
kamma-nimitta, → *nimitta*

ujjuvipaccanīka: „ellentmondás”. A Buddhánál két egymással
 összeegyeztethetetlen kijelentés. → *paccanīka*

upacāra-samādhī: „közelítő összpontosítás”. Az elmélyedés (→ *jhāna*)
 bevezető szakaszának, az összpontosításnak (→ *samādhī*) egy fázisa.
 → *bhāvanā*

upekkhā: „1. semleges érzés; 2. egykedvűség”. 1. A három érzés (→ *vedanā*)
 közül az egyik. 2. A meditáció és egyáltalában a gyakorlás révén
 megvalósuló részrehajlás nélküli szemlélet és magatartás, ami minden
 lény iránt egyformán tanusít szerető jóságot, együttérzést, együtt-
 örvendést. → *appamaññā*

ekaggatā: „egyhegyűség”. A tudat összpontosítása: 1. Általánosan az érzékelt
 tárgy körülhatárolása, ami minden tudatállapotban jelen van. → *manasi-*
kāra; 2. Az elmélyedés (→ *jhāna*) során a tudat egy pontra
 összpontosítása (→ *samādhī*).

ekatta-naya: „az egység módszere”. A valóság elemeit (→ *dhamma*), okot és okozatot összetartozónak, azonosnak, folytonosnak tekintő szemlélet. Mindig együtt alkalmazandó a sokféleség módszerével (→ *puṭhuttanaya*). → *santāna*, → *santati*

ogha: „áradás”. A magatartásainkat és szemléletünket befolyásoló tényezők: érzékiség, léthez kötődés, téves nézet, nemtudás. → *āsava*, → *yoga*

kamma: „cselekedet, alccselekvés”. Szándékolt tett, aminek üdvös (→ *kusala*) vagy káros (→ *akusala*) ok-okozati következménye van.

kamma-nimitta: „a cselekvés képzete”. Az elmúlt élet tetteinek haldokláskor megjelenő szimbólikus képzete. → *gati-nimitta*

kalāpa: „csoport”. A formai valóságelemek (→ *rūpa*) állandó és alkalmi összekapcsolódása, amiből a létezés eltérő minőségei adódnak.

kaṣiṇa: „összkep”. A meditáció témájának összbenyomásként történő megjelenése.

kāma: „érzéki”. Az érzékszervekhez kapcsolódó.

kāmāvacara: „érzéki terület”. Az érzékszervi tapasztalás tudatállapotai. → *arūpāvacara*, → *rūpāvacara*

kāla: „idő”. Időrendiség, a múltat, a jelent (→ *paccuppanna*) és a jövőt átfogó kronológiai idő.

kālavimutta: „időmentes”. Keletkezés, változás és elmúlás nélküli, azaz nem készített. → *asaṅkhata*, → *saṅkhata*, → *akālika*, → *nibbāna*

kiicca: működés.

kiriya: „működtető”. Etikailag semleges tudatállapotok a már megvilágosodottnál.

kusala: „üdvös”. A szenvedéstől és az újraszületéstől való megszabaduláshoz vezető → *kammikus* hatás, tudatállapot vagy tudattényező. → *citta*, → *cetasika*, → *akusala*

khaṇa: „pillanat”. Érzékszervekkel fel nem fogható időtartam, a tudatállapotok (→ *citta*) és tudattényezők (→ *cetasika*) együttlétének időhossza, az idő felosztásában a legkisebb egység. → *paccuppanna*, → *paramāṇu*

khandha: „halmaz”. A személyiség képzetét alkotó öt halmaz: forma (→ *rūpa*), érzés (→ *vedanā*), észlelés (→ *saññā*), készetetések (→ *saṅkhāra*), tudatosság (→ *viññāṇa*).

gati-nimitta: „a létállomás képzete”. A következő újraszületés helye, ami a haldokláskor jelenhet meg. → *kamma-nimitta*

gantha: „csomók”. A megvilágosodást gátló tényezők: sóvárgás, rosszakarat, szabályoktól és szertartásoktól függés, az „ez az igazság” beállítódása.

gotrabhū: „áttérő”. Az, aki az átlagember (→ *puhujjana*) élete helyett a nemes emberek (→ *ariya puggala*) családját, vagyis a megvilágosodás útján való haladást választja.

cattāri-ariya-saccāni: „Négy Nemes Igazság”. Annak igazsága, hogy a létezés elégtelenség-szenvedés (→ *dukkha*), e szenvedés keletkezésének oka a szomj (→ *taṇhā*), lehetséges a szenvedéstől való megszabadulás, azaz elérhető a kialvás (→ *nibbāna*) és a kialváshoz vezető út a Nemes Nyolc-rétű Ösvény (→ *ariya-aṭṭhaṅgika-magga*).

carita: „alkat”. Az emberek alapvető személyiségtípusai: vágyakozó, gyűlölködő, zavarodott, bizalomteli, értelmes, csapongó gondolkodású.

citta: „gondolkodás, tudat, tudatállapot”. 1. A Buddhánál a gondolkodás, tudat, tudatállapot megnevezése. 2. Az → *abhidhammában* a 170 valóságalem (→ *dhamma*) közül a 89 tudatállapothoz tartozó. A tudatállapotoknak négy szintje létezik a köznapitól a megvilágosodottig: az érzéki terület (→ *kāmāvacara*), a formai terület (→ *rūpāvacara*), a formanélküli terület (→ *arūpāvacara*) és a világfeletti (→ *lokuttara*). → *manas*, → *viññāṇa*

citta-vīthi: „tudatfolyamat”. A tudat tizennégyfajta működése a születéstől a halálig terjedő élettartam ideje alatt. Ezek az elsőt és az utolsót nem számítva a köznapitól a megvilágosodottig: 1. újraszületés, a fogamzás pillanata, 2. létfolyam (→ *bhavaṅga*), a tudat események nélküli alapállapota, 3. felfigyelés (→ *āvajjana*), amikor inger hatására a létfolyam rezgésbe jön és megkezdődik az érzékelés folyamata, 4.–8. a látás, hallás, szaglás, ízlelés, tapintás érzékelési folyamatai, amikor az inger az érzékszervek kapuján (→ *dvāra*) keresztül átlépi az észlelési küszöböt, 9. befogadás, az öt érzékszervi észlelés utáni tudatpillanatot, az érzékelés tárgyának befogadása, 10. vizsgálás, az érzékelés tárgyának összevetése a korábbi tapasztalatokkal, 11. meghatározás, a tárgy természetének beazonosítása, 12. indíttatás (→ *javana*), az érzékelt tárgy iránti késztetések (→ *saṅkhāra*) megjelenése, 13. rögzítés, az érzékelés tárgyának későbbi felidézhetősége, 14. halál, a létfolyam legutolsó pillanata.

cetasika: „tudattényező”. A valóságalemegek (→ *dhamma*) egy csoportja, mindig valamely tudatállapottal (→ *citta*) együtt léteznek. Az 52 tudattényező közül hét minden tudatállapotban fennmaradó (érezkelés, érzés, észlelés, akarat, egyhegyűség, életképesség és figyelem), hat helyzettől függően alkalmilag megjelenő, tizennégy káros, tizenkilenc minden üdvös tudatállapotban fennmaradó, a többi hat a megvilágosodáshoz vezető úton jelenik meg, melyek közül az utolsó a nemtudást megszünteti.

javana: „indíttatás”. A tudatfolyamatok (→ *citta-vīthi*) egyike, az érzékelési folyamat része, amikor az akaratlagosság üdvös (→ *kusala*) vagy káros (→ *akusala*) ok-okozati hatást vált ki. → *saṅkhāra*

jhāna: „elmélyedés”. Az összpontosítás (→ *samādhi*) révén elérhető nyolc meditációs fokozat. Az első szint a formai terület (→ *rūpāvacara*), a második szint a formanélküli terület (→ *arūpāvacara*) négy-négy tapasztalása. Az egyes fokozatok tudattartalmai: 1. gondolati megragadás, gondolati megtartás, egyhegyűség, öröm, boldogság; 2. egyhegyűség, öröm, boldogság; 3. egyhegyűség, boldogság, egykedvűség; 4. egyhegyűség, egykedvűség; 5. végtelen tér; 6. végtelen tudat; 7. semmilyenység; 8. sem észlelés, sem nem észlelés.

ñāṇa: „tudás”. A nemtudás (→ *avijjā*) ellentéte, aminek birtokában elérhető a szenvedéstől való megszabadulás. → *paññā*

ñāṇadassana: „tudva-látás”. Olyannak látni a dolgokat, mint amilyenek. → *yathābhūtaṃ*

ṭhapanā: „előzmény”. A logikában a premissza. → *pāpanā*, → *niggama*, → *niggaha*

takka: „érvelés”. Öncélú, téves logikai fejtegetés. → *atakkāvacara*, → *dhammatakkā*

taṇhā: „szomj”. A szenvedés (→ *dukkha*) létforgatagához (→ *saṃsāra*) kötődés egyik alapja. Főbb típusai: az érzéki szomj, a létszomj és a nem-létezés szomja.

tilakkhaṇa: „három ismertetőjegy”. A valóság tényleges mivoltának három tulajdonsága: önmagátlan (→ *anattā*), állandótlan (→ *aniccā*) és elégtelen-szenvedés (→ *dukkha*).

dassana: „látás”. Fizikai értelemben a szem érzékelő tevékenysége, átvitt értelemben a dolgok valós természetének látása.

diṭṭhi: „téves nézet”. A torzult (→ *vipallāsa*) érzékelés és a gondolkodás nyomán kialakult tévesen rögzült vélekedés.

dukkha: „szenvedés, elégtelenség”. Tágabb értelemben a dolgok elégtelensége, nem tökéletessége, abszolúttól való mentessége, késztetettsége (→ *saṅkhata*), szűkebb megfogalmazásban a testi vagy lelki szinten tapasztalható szenvedés érzése. A Négy Nemes Igazság (→ *cattāri-ariya-saccāni*) közül az első. → *tilakkhaṇa*

dosa: „gyűlölködés”. A tudat szerkezetében a káros tudatállapotok (→ *citta*) keletkezésének egyik gyökéroka (→ *hetu*).

dvāra: „kapu”. Az érzékszervek érzékelési küszöbe. → *citta-vīthi*

dhamma: „való, valóság, Tan”. 1. A Buddhánál általánosságban az, ami valóságos, vagyis a késztetett (→ *saṅkhata*) létforgatag (→ *samsāra*) összes jelensége és a nem késztetett (→ *asaṅkhata*) kialvás (→ *nibbāna*) közös elnevezése. Konkrétabb használatában: valóságos, valóságnak megfelelő, valóigaz, igazságos, megtenni való, üdvös erkölcsi érték, erkölcsösség, minőség, tudattartalom, Tan. 2. Az → *abhidhammā*ban valóságelemek, a valóság analitikus filozófiai elemzésével elérhető végső határok. Négy főbb csoportjuk létezik: a késztetett 89 tudatállapot (→ *citta*), az 52 tudattényező (→ *cetasika*), a 28 forma (→ *rūpa*) és a nem késztetett kialvás (→ *nibbāna*).

dhamma-takka: „a Tan érvelő kifejtése”. Az igaz okfejtés, amely a Tant mondja el. → *atakkāvacara*, → *takka*

dhamma-dhātu: „tudattartalom-tartomány”. Az érzékelés elemi pszichikai tartományai közül a tudat tárgyai. → *dhātu*

dhammāyatana: „tudattartalom-alap”. Az érzékelés általános alapjai közül a tudat tárgyai. → *āyatana*

dhātu: „tartomány”. 1. Az érzékelés elemi pszichikai területe, azaz a hat érzékszerv (szem, fül, orr, nyelv, test, elme), azok tárgyai (forma, hang, stb), valamint az érzékszervek és a tárgyak találkozásából létrejövő érzékelési tudatosságok (látás-tudatosság stb.). 2. Elemi tartomány, vagyis a testi és pszichikai működések elemzése a föld, a víz, a tűz, a levegő, a tér és a tudatosság tartományaira lebontva. → *manodhātu*, → *manoviññāna-dhātu*

naya: „módszer”. Többek között az → *abhidhamma* kifejtésének eljárása is, amely a → *mātikā*kon alapul.

nāma: „név”. A pszichikai jelenségek és működések összefoglaló elnevezése. Szorosabb értelemben az érzés, az észlelés, az akarat, az érzékelés és a figyelem.

nāma-paññatti: „a megnevezés tudomása”. A dolgok megjelölése függetlenül attól, hogy a filozófiai szemlélet szerint azok valóságosak-e vagy sem. → *attha-paññatti*, → *paññatti*

nāma-rūpa: „név és forma”. A tudati-pszichikai és a testi általános elnevezése.

niggama: „következtetés”. A logikai érvelésben a konklúzió.

niggaha: „cáfolat”. A logikai érvelésben a cáfolat.

nibbāna: „kialvás”. A valóság szenvedésnélküli, nem elégtelen, nem késztetett (→ *asaṅkhata*), időhöz nem kötött (→ *akālika*) megélése, a szenvedés létforgatagától (→ *samsāra*) való megszabadulás eredménye, a buddhista törekvők végső célja. 2. Az → *abhidhamma* filozófiában az egyetlen nem késztetett valóságelem (→ *dhama*).

nimitta: „képzet”. Egy tárgy mentális belső képe az álomban, az elmélyedés

során, vagy a haldokláskor. → *uggaha-nimitta*, → *paṭibhāga-nimitta*, → *parikamma-nimitta*

nīrutti: köznyelv. → *paṭisambhidā*

nīrodha: „megszűnés”. 1. A káros (→ *akusala*) tudatszintek és tudatállapotok megszüntetése. 2. Az elmélyedés (→ *jhāna*) utolsó fokozatát követő tetszhalott állapot, amelyben a légzés és a szívverés leáll és mindenféle érzékelés, észlelés, valamint az erre vonatkozó tudatosság is hiányzik.

nīvaraṇa: „akadály”. A szenvedéstől való megszabadulás és a meditációs gyakorlás hátráltatói: érzéki vágy, rosszakarát, lustaság, nyugtalanság, kétely.

paccanīka: „ellentét”. 1. A Buddhánál két kijelentés nem kibékíthetetlen egymást tagadása, ellentéte. → *ujupaccanīka*. 2. A logikában tagadó kijelentés. → *paccanīya*

paccanīya: „tagadás”. A logikában a tagadás formulája. → *anuloma*

paccaya: „feltétel”. A Buddha függő keletkezésről (→ *paṭiccasamuppāda*) szóló tanának általánosítása, a dolgok, jelenségek, események közötti függő viszonylatok kapcsolatrendszer, amely nem közvetlen ok-okozati hatás, hanem olyan körülmény, amely valaminek a megjelenéséhez, létezéséhez vezethet. A théraváda huszonnégy feltételt említ: 1. a gyökér-ok-feltétel, 2. a tárgy-feltétel, 3. az uralkodás-feltétel, 4. a szomszédosság-feltétel, 5. a közelség-feltétel, 6. az együttműködés-feltétel, 7. a kölcsönösség-feltétel, 8. a támasz-feltétel, 9. a döntő támasz-feltétel, 10. a megelőzés-feltétel, 11. a következés-feltétel, 12. az ismétlődés-feltétel, 13. az okselekvés-(*kamma*-) feltétel, 14. a visszahatás-feltétel, 15. a táplálék-feltétel, 16. a képesség-feltétel, 17. az elmélyedés-feltétel, 18. az ösvény-feltétel, 19. a kapcsolódás-feltétel, 20. az elválasztás-feltétel, 21. az ittlét-feltétel, 22. a távollét-feltétel, 23. az eltűnés-feltétel, 24. az el nem tűnés-feltétel. → *paṭiccasamuppāda*, → *parabhāva*

paccupaṭṭhāna: „megnyilatkozás, manifesztáció”. Az → *abhidhamma* definiálásának egyik mozzanata, amely ez elemzett dolog vagy jelenség megjelenési módját írja le. → *padaṭṭhāna*, → *rasa*, → *lakkhaṇa*

paccuppanna: „jelen”. A valóság egyetlen tényleges ideje. Háromféle lehet: 1. pillanatnyi, → *khana* 2. pillanatáramlások folytonossága, → *santati* 3. élettartam → *addhāna*.

paññatti: „tudomás”. A dolgok, jelenségek számbavétele, leírása. Kétféle tudomás létezik, a jelölés és a jelentés szerinti. → *nāma-paññatti*, → *attha-paññatti*

paññā: „bölcesség”. A dolgok valós természetének meglátása, a nemtudás (→ *avijjā*) megszüntetése. → *aññā*, → *pariññā*

- paṭiccasamuppāda:** „függő keletkezés”. 1. Általánosan a szenvedés és az újjaszületések létforgatagának (→ *saṃsāra*) keletkezése, a dolgok, jelenségek, események egymást feltételezettségének kifejezése. 2. Konkrétabban legtöbbször a szenvedéshez vezető tizenkét láncszem: nemtudás; készletek; érzékelési tudatoság; név és forma; az érzékelés alapjai; az érzékelés; érzés; szomj; ragaszkodás; létesülés; születés; öregség és halál. → *paccaya*, → *parabhāva*
- paṭipatti:** „gyakorlás”. A Tan hitelességének gyakorlás útján történő fenntartása. → *paṭivedha*, → *pariyatti*, → *byañjana*
- paṭibhāga-nimitta:** „képmás képzet”. Az elmélyedés (→ *jhāna*) során a meditáció tárgyát ideaként utánzó belső mentális kép. → *uggaha-nimitta*, → *parikamma-nimitta*, → *nimitta*
- paṭivedha:** „áthatás”. A Tan hitelességének a megvalósítás, áthatottság révén történő megőrzése. → *paṭipatti*, → *pariyatti*, → *byañjana*
- paṭisambhidā:** „megkülönböztető tudás”. Négyféle megkülönböztető elemző tudás van: 1. a Tan jelentésének (→ *attha*) tudása, 2. a Tan (→ *dhamma*) tudása, 3. a Tant kifejtő köznyelv (→ *nirutti*) tudása, 4. az előző három tudás felfogása, megértése.
- padatṭhāna:** „közvetlen ok”. Az → *abhidhamma* definiálásának egyik eleme, amely a vizsgált dolog vagy jelenség megjelenésének közvetlen előidézőjét nevezi meg. → *paccupaṭṭhāna*, → *rasa*, → *lakkhaṇa*
- papañca:** „kiterjesztés”. Az érzékelés folyamatában az a mozzanat, amikor a még meg nem világosodott emberek önmagukat vonatkoztatási pontnak tekintve az észleletet asszociációk sorával kiterjesztik, létrehozzák a kiterjesztésen alapuló tudati és testi énképzetet és a tárgyi világ, az érzékelt valóság észleleti számosságát. → *vipallāsa*
- parabhāva:** „mástermészet”. Feltétel, ami külső viszonyban van az okozattal, azaz az okozatot előidéző tényezők közül az egyik. → *sabhāva*, → *paccaya*, → *paṭiccasamuppāda*
- paramattha:** „magasabb értelem szerint”. A valóság, a világ filozófiai elemzésre épülő szemlélete. → *abhidhamma*, → *sammuti*, → *sacca*
- paramāṇu:** „atom”. Fizikai szemmel nem látható, állandótlan anyagi részecskék. A tér felosztásának legkisebb egysége. → *ākāsa*, → *khāṇa*
- parikamma-nimitta:** „előkészítő képzet”. Az elmélyedés (→ *jhāna*) során a meditáció tárgyát tökéletlenül utánzó belső mentális kép. → *uggaha-nimitta*, → *paṭibhāga-nimitta*, → *nimitta*, → *bhāvanā*
- parikamma-samādhī:** „előkészítő összpontosítás”. Az elmélyedés (→ *jhāna*) első szakasza. → *samādhī*, → *bhāvanā*
- pariccheda:** „körülhatároló”. A formákat (→ *rūpa*) körülhatároló tér (→ *ākāsa*)

pariññā: „teljes megértés”. A végső tudás (→ *aññā*) és a bölcsesség (→ *paññā*) színönímája, a tudatlanság (→ *avijjā*) megszüntetése.

pariyatti: „megtanulás”. A tanszövegek szó szerinti megtanulása a Tan hitelességének biztosítására. → *paṭipatti*, → *paṭivedha*, → *byañjana*

pasāda: „érezkelőfelület”. Az érzékszervek érzékelő felülete.

pāpanā: „következmény”. A logikában a következmény.

pīti: öröm.

puggala: „személy”. Önálló, változatlan mivoltának a gondolata csak tévképzet.

puthujjana: „átlagember”. Minden nem-buddhista, akár világi vagy pap és minden buddhista világi és szerzetes, aki még nem tért át (→ *gotrabhū*) a nemes emberek (→ *ariya puggala*) ösvényére, így még a tíz bilincs (→ *saṃyojana*) foglya.

puthutta-naya: „a sokféleség módszere”. A valóság elemeit (→ *dhamma*), okot és okozatot elkülönültnek, elválasztottnak tekintő szemlélet, amely az egyoldalúság elkerülése érdekében mindig együtt alkalmazandó az egység módszerével (→ *ekatta-naya*). → *santati*, → *santāna*

phala: „gyümölcs, okozat, következmény”. 1. A nemes emberek (→ *ariya puggala*) üdvös tetteinek okozati eredménye. 2. Az ok-okozat viszonyban az okozat. → *hetu*

phassa: „érezkelés”. Az érzékszervek pusztá ingerfelvétele, ami minden tudatállapotban jelen van. → *vedanā*, → *saññā*, → *saṅkhāra*, → *viññāṇa*, → *anumāna*

bala: „erő”. Az úton haladást segítő öt tényező: bizalom, tetterő, éberség, összpontosítás, bölcsesség. → *indriya*

bojḥaṅga: „a megvilágosodás tényezői”. Hét megvilágosodást elősegítő tényező van: éberség (→ *sati*), a valóság tanulmányozása, tetterő, öröm, megnyugvás, összpontosítás, egykedvűség. → *bodhipakkhiya-dhammā*

bodhipakkhiya-dhammā: „a megvilágosodáshoz tartozók”. Harminchét tényezőt sorol fel a Buddha: a 4 éber készenlét (→ *satipaṭṭhāna*), a 4 igaz erőfeszítés (→ *sammappadhāna*), a 4 hatalmi eszköz (→ *iddhi-pāda*), az 5 képesség (→ *indriya*), az 5 erő (→ *bala*), a megvilágosodás 7 tényezője (→ *bojḥaṅga*), és a nyolcstréjú ösvény (→ *ariya-aṭṭhaṅgika-magga*).

byañjana: „szavak”. A hermeneutikában pusztán a tanítás szavainak ismerete. → *paṭipatti*, → *paṭivedha*, → *pariyatti*

bhavaṅga: „létfolyam”. A tudat események nélküli alapállapota, működési készsége, ami a születés utáni pillanatban, az álomnélküli mélyalvásban és a → *nirodhāban* fordul elő. → *citta-vīthi*

bhāṇaka: tanhirdető.

bhāvanā: „kibontakoztatás”. Egy meditációs téma kibontakoztatása. Három

foka van: előkészítő (*parikamma*), közelítő (*upacāra*), teljes (*appanā*).
→ *samādhi*

manas: „elme”. A tudat rendező, szintetizáló értelmi funkciója. → *citta*, → *viññāṇa*, → *manāyatana*, → *manodhātu*, → *manoviññāṇa-dhātu*

manasikāra: „figyelem”. A tudat általános tárgyra irányultsága, minden tudatállapotban jelen van. → *ekaggatā*, → *yoniso manasikāra*, → *ayoniso manasikāra*, → *sati*

manāyatana: „elme-alap”. A tudat, mint a hatodik érzékszerv az érzékelés általános folyamatában. → *manas*, → *āyatana*

manodhātu: „elme-tartomány”. A tudat az érzékelés szűkebb folyamatában, vagyis a figyelem és az érzékszervi észlelések koordinációja. → *dhātu*, → *manoviññāṇa-dhātu*

manoviññāṇa-dhātu: „az elme-tudatosság tartománya”. Az elemi pszichikai működésben az elme érzékelési tudatossága. → *dhātu*, → *manodhātu*

mātikā: „lista”. Kezdetben a Fegyelmi Szabályok összegző felsorolása, később a filozófiai tanok címszerű, tételes számbavétele, a filozófiai értekezések kifejtési módszerének vázolata. → *naya*

moha: „zavarodottság”. 1. A szenvedés keletkezéséhez vezető nemtudás (→ *avijjā*) színonímája. 2. A hat gyökérok (→ *hetu*) egyike. 3. Tudati tompaság, a meditáció egyik akadály.

yathābhūtaṃ: „amint az van”. Ahogy a dolgok vannak, vagyis három ismertetőjeggyel rendelkeznek (→ *tilakkhaṇa*).

yoga: „kötelék”. Négy kötelék létezik: az érzéki köteléke, a létezés köteléke, a téves nézetek köteléke, a tudatlanság köteléke. → *āsava*, → *ogha*

yoniso manasikāra: „alapos figyelem; ésszerű meggondolás”. A már megvilágosodottak beállítódása, amivel elkerülik, hogy az érzékelés során torzulás (→ *vipallāsa*) és kiterjesztés (→ *papañca*) keletkezzen. → *ayoniso manasikāra*

rasa: „íz; funkció”. Az → *abhidhammikus* definiálásban egy dolog vagy jelenség funkcióját írja le. → *paccupaṭṭhāna*, → *padaṭṭhāna*, → *lakkhaṇa*

rūpa: „forma”. 1. A Buddhánál a testiség (→ *nāma-rūpa*, → *khandha*); a látás tárgya (→ *āyatana*, → *dhātu*); a mentális formák világa az elmélyedés (→ *jhāna*) első négy fokán. → *rūpāvacara*, → *citta*. 2. Az → *abhidhammā*ban ezen jelentéseken túl a valóságelemek (→ *dhamma*) négy csoportja közül az egyik, a fizikai világ létezési módja. → *rūpāvacara*

rūpāvacara: „formai terület”. Az érzékiséget (→ *kāmāvacara*) meghaladó létezési módok és az elmélyedés (→ *jhāna*) alsóbb szintjének

tudatállapotai, amikor a tudat még belső fényeket, formákat tapasztal.
→ *arūpāvacara*

lakkhaṇa: „ismertetőjegy”. Az → *abhidhammikus* definiálásban egy dolog vagy jelenség csak rá jellemző sajátossága. → *sabhāva*, → *salakkhaṇa*, → *sāmāñña-lakkhaṇa*

lokuttara: „világfeletti”. A megvilágosodás útjára lépett nemes emberek (→ *ariya puṅgala*) tudatállapotai. → *citta*

lobha: „mohóság”. A hat gyökérok egyike. → *hetu*

vicāra: „gondolati megtartás”. Az elmélyedés (→ *jhāna*) első szintjének egyik tudattartalma.

vijjānā: „létező”. A filozófiai gondolkodás szerint valóságos (→ *dhamma*).
→ *paramattha*, → *attha-paññatti*

viññāṇa: „tudatosság”. A tudat többnyire passzív, reflektáló, késztetésekből (→ *saṅkhāra*), → *kammából* vagy érzékszervi észlelésből származó hatásokat hordozó funkciója. → *kandha*, → *dhātu*, → *āyatana*, → *citta*, → *manas*

vitakka: „gondolati megragadás”. Az elmélyedés (→ *jhāna*) első szintjének egyik tudattartalma.

vipallāsa: „torzulás”. Az észlelés (→ *saññā*), a gondolkodás (→ *citta*) és a nézet (→ *ditṭhi*) tapasztalási módjaiban a vágy, a harag és a zavarodottság hatására fellépő torzulások: a mulandó állandónak tartása, a szenvedés boldogságnak vélelése, az önmagátlan önmagamnak gondolása, az undorító vonzónak találása. → *papañca*

vipassanā: „belátás”. Meditációs eljárás, amelynek során a valóság igaz természetének, a három ismertetőjegynek (→ *tilakkhaṇa*) a megértésével elérhető a megvilágosodás.

vipāka: „visszahatás”. Az ok-okozati cselekvés (→ *kamma*) üdvös (→ *kusala*) vagy káros (→ *akusala*) hatása.

vibhaṅga: elemzés

vimutti: megszabadulás

visuddhi: tisztaság

vedanā: „érzés”. Az érzékelési folyamat során keletkező kellemes, kellemetlen vagy semleges benyomás, a személyiség tévképzetét alkotó második halmaz (→ *khandā*).

vohāra: köznapi. → *sammuti*

saṃyojana: „bilincs”. Az újraszületések létforgatagához (→ *saṃsāra*) láncoló kötelékek, amelyekről a nemes emberek (→ *ariya puṅgala*) megszabadulnak. Öt alsóbb és öt felsőbb bilincs létezik: az én tévképzete, a kétely,

a szabályokhoz és szertartásokhoz ragaszkodás, az érzéki vágy, a gyűlölködés, a formák iránti vágy, a formanélküli iránti vágy, a gőg, a nyugtalanság és a tudatlanság.

saṃsandana: „ellenőrzés”. Ellenőrzés a logikai levezetésekben.

saṃsāra: „létforgatag”. Az újraszületések és a szenvedés (→ *dukkha*) mindaddig ismétlődő egymásra következése, amíg a nemtudás (→ *avijjā*) megszüntetésével e láncolat végleg megszakad és a törekvő eléri a → *nibbānā*t.

sakadāgāmi: „egyszer visszatérő”. A nemes emberek (→ *ariya puggala*) közül a második, aki a tíz bilincsből (→ *saṃyojana*) az első háromtól megszabadult, ezen kívül csaknem teljesen megszabadult a következő kettőtől is, ezért már csak egyszer kell újraszületnie.

saṅkhata: „készített”. 1. A valóságelemek (→ *dhamma*) egymástól függő létezése, állandótlanságuk, önmagátlanságuk és elégtelenségük. → *saṅkhāra*, → *asaṅkhata*. 2. A valóságelemek közül a tudatállapotok (→ *citta*) szándékolttsága, akaratlagossága. → *asaṅkhata*

saṅkhāra: „készítés”. 1. Az énképzetet alkotó öt halmaz (→ *khaṇḍha*) közül a negyedik, a formára, a hangra, a szagra, az ízre, a tapintásra és a tudat tartalmaira irányuló akarat, ezért az érzékelés folyamatában már → *kammikus* kötődést is kiváltó mozzanat. → *javana*. 2. A függő keletkezésben (→ *paṭiccasamuppāda*) a → *kammikus* képzőerő, mely testi, szóbeli és gondolati üdvös vagy káros készítéseket hoz létre, ezért a létforgatag (→ *saṃsāra*) és a szenvedés (→ *dukkha*) világához köt. 3. Testi, szóbeli és gondolati működési „készség”, mint pl. a be- és kilégzés, a gondolatok szóbeli kifejezése vagy az érzés, az észlelés. 4. Passzív értelemben a keletkezésnek és elmúlásnak kitett, illetve más dolgok lététől függő „készített” valóság, vagyis a létforgatag. → *saṅkhata*

sacca: „igazság”. 1. A Buddhánál általánosságban annak megmutatása, ahogyan a dolgok vannak (→ *yathābhūtam*), konkrétan a Négy Nemes Igazság (→ *cattāri-ariya-saccāni*). Mindezzel szemben az egyéni vélemények abszolutizálása csak egymással szemben álló, vitatkozó, egyedi, részleges igazságokhoz (*pacceka-sacca*) vezet. 2. Az → *abhidhammā*ban e jelentéseken túl még megkülönböztetik, de nem állítják szembe, hanem egymást kiegészítőnek tekintik a mindennapi igazságot (*sammuti-sacca*) és a magasabb értelemben vett igazságot (*paramattha-sacca*).

saññā: „észlelés”. Az érzékelés folyamatában a puszta ingerfelvételen (→ *phassa*) és az általa keletkező pozitív, negatív vagy semleges érzésen (→ *vedanā*) túl már az érzékelt dolog minőségeit (pl. szín) is felismerő mozzanat. Minden tudatállapotban jelen van, a személyiséget alkotó öt halamaz (→ *khaṇḍa*) egyike.

- sati:** „emlékezés; éberség”. 1. Emlékezés; 2. Éberség, az éppen jelenlevő dolgok és események emlékezetben tartása, éber figyelme. → *satipaṭṭhāna*
- satipaṭṭhāna:** „az éberség készenléte”. Az éppen jelenlevő testi adottságok, érzések, tudatállapotok, tudattartalmak, testhelyzetek és élethelyzetek éber figyelemmel történő tudatosítása, ami által azok olyannak láthatók, mint amilyenek (→ *yathābhūtam*), így a belátással (→ *vipassanā*) elérhető a szenvedéstől való megszabadulás.
- saddhā:** bizalom
- santati:** „folytonosság”. A valóságalelemek (→ *dhamma*) pillanatnyi változásaiból összeálló sorozat, amely a tudat esetében annak passzív működési készségét újra meg újra aktivitásra ösztönözve a tudatműködés folyamatosságának benyomását kelti. → *santāna*, → *puṭhutta-naya*, → *ekatta-naya*
- santāna:** „folyamatosság”. A tudat fenntartott működési készsége. → *bhavaṅga*, → *santati*, → *ekatta-naya*, → *puṭhutta-naya*
- sabba:** „egész”. A Buddhánál az érzékelés hat szerve és azok tárgyai által keletkező tapasztalási egész. → *āyatana*
- sabhāva:** „öntermészet”. Az → *abhidhammāban* két fő jelentése van: 1. Eleinte úgy értelmezik, mint ami „ok”, belső, mástól nem függő kapcsolat az okozattal. 2. A valóságalelemek tanában a → *dhammā* valóságosságát mindenekelőtt az mutatja, hogy mindegyik rendelkezik csak rá jellemző sajátossággal, öntermészettel, amit csak a filozófiai gondolkodás (→ *paramattha*) fogalmaz meg. → *parabhāva*, → *salakkhaṇa*
- samaya:** „feltétel; idő”. Az idő legáltalánosabb elnevezése, ami a dolgok, jelenségek, események feltételezettségére is utal. → *kāla*
- samādhi:** „összpontosítás”. Az elmélyedés (→ *jhāna*) kezdetén a tudat figyelmének egy pontra rögzítése, ebben az értelemben az → *ekaggatā* szinonímája. → *parikamma-samādhi*, → *upacāra-samādhi*, → *appanā-samādhi*
- sammappaddhāna:** „igaz erőfeszítés”. A 37 megvilágosodáshoz tartozó (→ *bodhipakkhiya-dhammā*) közül az egyik. Négy igaz erőfeszítés létezik: a már meglévő rossz feladása, a még jelen nem levő rossz fel nem keltése, a még meg nem levő üdvös felkeltése, a már meglévő üdvös gyarapítása. → *sīla*
- sammuti:** „mindennapi”. A köznapi élet általános szemlélete. → *paramattha*, → *sacca*, → *vohāra*
- salakkhaṇa:** „önjegy”. Az ismeretelméletben a valóságalelemek (→ *dhamma*) csak rájuk jellemző egyedi tulajdonsága, ami érzékszervvel felfogható, érzékeléssel megismerhető. → *sāmāñña-lakkhaṇa*, → *sabhāva*, → *lakkhaṇa*

sāmāñña-lakkhaṇa: „általános jegy”. Az ismeretelméletben a → *dhammáknak* azok a jellegzetességei, amelyek nem érzékszervi tapasztalással, hanem következtetés útján tudhatók, ismerhetők meg. → *salakkhaṇa*, → *anumāna*, → *lakkhaṇa*

sikkhāpada: „gyakorlási út”. Minden buddhista törekvő számára öt erkölcsi előírás érvényes, a szerzetesek és szerzetesnők ezeken kívül még ötöt tartanak be. A gyakorlási út előírásai a következők: Tartózkodás az élőlények megölésétől, a nem adott elvételeztől, a tisztátalan szexuális élettől, a hamis beszédétől, a szeszitaloktól, a nem megfelelő időben (délig) étkezéstől, a tánc-ének-zene és mutatványok megtekintésétől, az ékszerek hordásáttól és szépítkezéstől, a magas és széles fekhelyektől, az arany és ezüst elfogadásától. → *sīla*

sīla: „erkölcs”. Megkülönböztetik a természetes (→ *pakati*) és az előírt (→ *paññatti*) erkölcsöt, valamint a megtevés (→ *cāritta*) és az elkerülés (→ *vāritta*) magatartásait. → *sammappaddhāna*, → *sikkhāpada*

sukha: „boldogság”. Az érzések (→ *vedanā*) közül az egyik, az elmélyedés (→ *jhāna*) alsóbb fokain a tudattartalmak egyike.

sotāpanna: „folyamba lépett”. A négy nemes ember (→ *ariya puṅgala*) közül az első, aki már a szenvedéstől való megszabadulás útjára lépett és a tíz bilincsből (→ *samyojana*) az első hármat széttörte.

hadaya-vatthu: „szív-alapzat”. A tudat fizikai bázisa, egy üreg a szívben.

hetu: „ok”. 1. Gyökérokok, azaz a tudat szerkezetében azok az alapvető tényezők, amelyek a tetteket, szavakat, gondolatokat befolyásolják. Három káros és három üdvös gyökérok van: zavarodottság (→ *moha*), mohóság (→ *lobha*), gyűlölködés (→ *dosa*) és ezek ellentétei (→ *amoha*, → *alobha*, → *adosa*). 2. Az ok-okozati kapcsolatban az ok. → *phala*

Magyar-páli szószedet

akadály	nīvaraṇa
alap	āyatana
alapos figyelem	yoniso manasikāra
alkat	carita
állandótlanság	anicca
általános jegy	sāmāñña-lakkhaṇa
amint az van	yathābhūtaṃ
áradás	ogha
áthatás	paṭivedha
átlagember	puṭhujjana
atom	paramāṇu
áttérő	gotrabhū
belátás	vipassanā
bilincs	saṃyojana
bizalom	saddhā
boldogság	sukha
bölcsesség	paññā
cáfolat	niggaha
cél	attha
cselekedet	kamma
a cselekvés képze	kamma-nimitta
csomók	gantha
csoport	kalāpa
éberség	sati
az éberség készenléte	satipaṭṭhāna
egész	sabba
egyhegyűség	ekaggatā
egykedvűség	upekkhā
az egység módszere	ekatta-naya
egyszer visszatérő	sakadāgāmī
elemzés	vibhaṅga
élettartam	addhāna
ellenőrzés	saṃsandanā

ellentét	paccanīka
ellentmondás	ujvipaccanīka
elme	manas
elme-alap	manāyatana
elmélyedés	jhāna
elme-tartomány	manodhātu
az elme-tudatosság tartománya	manoviññāṇa-dhātu
előkészítő képzet	parikamma-nimitta
előkészítő összpontosítás	parikamma-samādhi
előzmény	ṭhapanā
emlékezés	sati
erkölcs	sīla
erő	bala
értelem, jelentés	attha
érvelés	takka
érvelésen túli terület	atakkāvacara
érzékelés	phassa
érzékelőfelület	pasāda
érzéki	kāma
érzéki terület	kāmāvacara
érzés	vedanā
észlelés	saññā
ésszerű meggondolás	yoniso manasikāra
ésszerűtlen meggondolás	ayonoso manasikāra
felfigyelés	āvajjana
felfogott képzet	uggaha-nimitta
felsőbb tan	abhidhamma
felsőbb tudás	abhiññā
feltétel	paccaya
feltétel, idő	samaya
felületes figyelem	ayoniso manasikāra
figyelem	manasikāra
a fogalmi jelentés tudomása	attha-paññatti
folyamatosság	santāna
folyamba lépett	sotāpanna
folytonosság	santati
forma	rūpa
formai terület	rūpāvacara
formanélküli	arūpa

formánélküli terület	arūpāvacara
funkció	rasa
függő keletkezés	paṭiccasamuppāda
gondolati megragadás	vitakka
gondolati megtartás	vicāra
gondolkodás, tudat	citta
gyakorlás	paṭipatti
gyakorlási út	sikkhāpada
gyökérok	hetu
gyűlöletmentesség	adosa
gyűlölködés	dosa
gyümölcs, okozat, következmény	phala
hajlam	anusaya
halmaz	khandha
három ismertetőjegy	tilakkhaṇa
hatalmi eszköz	iddhi-pāda
idő	kāla, samaya
időhöz nem kötött	akālika
időmentes	kālavimutta
időtartam	addhāna
igaz erőfeszítés	sammappaddhāna
igazság	sacca
illeszkedő	anuloma
indíttatás	javana
ismertetőjegy	lakkhaṇa
íz; funkció	rasa
jelen	paccuppanna
kapu	dvāra
káros	akusala
káros befolyás	āsava
képesség	indriya
képmás képzet	paṭibhāga-nimitta
képzet	nimitta
készítetés	saṅkhāra
készített	saṅkhata

kezdetnélküliség	anamatagga
kialvás	nibbāna
kibontakoztatás	bhāvanā
kiterjesztés	papañca
kommentár	aṭṭhakathā
körülhatároló	pariccheda
kötélék	yoga
következmény	pāpanā
következtetés	anumāna
következtetés	niggama
közelítő összpontosítás	upacāra-samādhī
köznap	vohāra
köznyelv	nirutti
közvetlen ok	padaṭṭhāna
látás	dassana
a létállomás képzete	gati-nimitta
létező	vijjamāna
létfolyam	bhavaṅga
létforgatag	samsāra
lista	mātikā
magasabb értelem szerint	paramattha
mástermészet	parabhāva
meghatározatlan	abyākata
megkülönböztető tudás	paṭisambhidā
megnyilatkozás, manifesztáció	paccupaṭṭhāna
megszabadulás	vimutti
megszűnés	nirodha
megtanulás	pariyatti
megválaszolatlan kérdések	abyākata
a megvilágosodás tényezői	bojjhaṅga
a megvilágosodáshoz tartozók	bodhipakkhiya-dhammā
méltó	arahat
mérhetetlenek	appamaññā
mindennapi	sammuti
módszer	naya
mohóság	lobha
mohóságtól való mentesség	alobha
működés	icca

működtető	kiryā
Négy Nemes Igazság	cattāri-ariya-saccāni
nemes ember	ariya puggala
Nemes Nyolckrétű Ösvény	ariya-aṭṭhaṅgika-magga
nem készítetett	asaṅkhata
nem létező	avijjamāna
nemtudás	avijjā
név	nāma
név és forma	nāma-rūpa
ok	hetu
okozat	phala
önjegy	salakkhaṇa
önmagam tana	attavāda
önmagátlan	anattā
öntermészet	sabhāva
öröm	pīti
összkép	kasiṇa
összpontosítás	samādhi
pillanat	khaṇa
semleges érzés	upekkhā
sokféleség módszere	puṭhutta-naya
szavak	byañjana
személy	puggala
szenvedés, elégtelenség	dukkha
szív-alapzat	hadaya-vatthu
szomj	taṇhā
tagadás	paccanīya
Tan	dhamma
aTan érvelő kifejtése	dhamma-takka
tanhirdető	bhāṇaka
tartam, időtartam	addhāna
tartomány	dhātu
teljes megértés	pariññā
teljes összpontosítás	appanā-samādhi
tér	ākāsa

téves nézet	diṭṭhi
tisztaság	visuddhi
torzulás	vipallāsa
tudás	ñāṇa
tudatlanság	avijjā
tudatosság	viññāṇa
tudattartalom-alap	dhammāyatana
tudattartalom-tartomány	dhamma-dhātu
tudattényező	cetasika
tudomás	paññatti
tudva-látás	ñāṇadassana
üdvös	kusala
való, valóság	dhamma
végső tudás	aññā
világfeletti	lokuttara
vissza nem térő	anāgāmi
visszahatás	vipāka
zavarodottság	moha
zavarodottságtól való mentesség	amoha

Műszaki szerkesztés és nyomdai előkészítés:
Dobosy Antal és a **kvanum** Kkt.